

T.C.

Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

İSLAM KELAMINDA KADININ PEYGAMBERLİĞİNİN İMKÂNI

Mustafa KARATAY

Iğdır 2017

T.C.
İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

İSLAM KELAMINDA KADININ PEYGAMBERLİĞİNİN İMKÂNI

Hazırlayan
Mustafa KARATAY

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Ali Yıldız MUSAHAN

İğdır 2017

TAAHHÜTNAME

(Bilimsel Etiğe Uygunluk Metni)

Sosyal Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

Iğdır Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “İslam Kelamında Kadının Peygamberliğinin İmkânı” adlı çalışmanın kendi çalışma ve gayretim sonucunda meydana geldiğini, alıntılara kaynak gösterdiğimi ve yürürlükteki tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, bu çalışmamın kağıt ve elektronik kopyalarının Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirtilen koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri doğrultusunda gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezimin tamamının veya uygun görülen kısımlarının erişime açılması tamamen Sosyal Bilimler Enstitüsünün takdirindedir.

Tezim sadece Iğdır Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin ... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

07/08/2017

Mustafa KARATAY

KABUL VE ONAY

Mustafa Karatay tarafından hazırlanan **İslam Kelamında Kadının Peygamberliğinin İmkânı** adlı çalışma, **07.08.2017** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından **Temel İslam Bilimleri** Anabilim Dalı, **Kelam** Bilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

(İmza)

(Başkan)

Yrd. Doç. Dr. M. Salih Geçit

(İmza)

Üye

Yrd. Doç. Dr. Ali Yıldız Musahan

(İmza)

Üye

Yrd. Doç. Dr. Zeki Tan

ÖZET

Kelam ilminin temel konularından birisi hiç şüphesiz nübüvvettir. Nübüvvet ise Allah'ın insanlar arasından takdir ettiği kullarından dilediğini bu göreve seçmesiyle gerçekleşir. Bu görevi Allah erkeklere verebileceği gibi kadınlara da vermesi muhtemeldir.

Bu konu hakkında Kelam alimleri ihtilafa düşmüşlerdir. Bir kısım kadınların sadece nebi olabileceğini söylerken diğer bir kısım ise nebi nede rasul olarak kadından peygamber gelmeyeceğini savunmaktadırlar. İmam Eş'arî, Âmidî, Kurtubî, İbn Hazm gibi bazı âlimler Hz. Meryem, Hz. Musa (a.s.)'in annesi gibi bazı kadınların nebi olmalarını muhtemel görürlerken, Mâturidiyye ise erkek olmanın nübüvvette şart olduğunu kabul eder.

Nübüvvet tebliği, sorumluluğu, meşakkati, sabrı, azmi içinde barındıran yüce bir görevdir. Yer yüzünün en şerefli varlığı olarak yaratılan insanın bu ulvi göreve, ayırım yapılmaksızın kadın-erkek aynı derecede muhataptır. Çünkü İnsan, iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırma hususunda kadın erkek aynı sorumluluktadır. Ayrıca Allah'ın kanunlarını yeryüzünde hâkim kılma hususunda da aynı sorumluluğu taşımaktadırlar. Allah ve Resulü bu konuda hiçbir ayırım yapmazken söz konusu kadının peygamberliği olunca daha pasif bir kadın imajı oluşmakta, bu da Kur'an'ın ve Hadislerin ruhuna uymayan bir kadın profili çizmektedir. Bunun ise yanlış bir tutum olduğu kanaatindeyiz.

Anahtar Kelimeler

Kadın, Kadının Peygamberliği, Nebi, Resul, Halife.

ABSTRACT

One of the basic subjects of the Kalam is undoubtedly prophethood. Prophecy takes place when God chooses for this mission some His servants whom He appreciates among people.

Kalam scholars have disagreed with among them about this matter. While some of them said that women could only be “nabi”, some others argued that never could women be prophet either “nabi” or “rasul”. Several scholars such as Imam Ash’ari, Qurtubi, Ibn Hazm thought that certain women might be possible as Saint Mary and mother of Prophet Moses, but Maturidi scholars accepted that being man was necessity to be prophet.

The prophecy is a supreme duty which inholds responsibility, trouble, patience and determination. It is probable that the person created as the most honorable being of the place will work together in this subordinate position. Because human, man or women, has the same responsibility for ordering good and for distancing him from evil. They also bear the same responsibility for making dominant the rule of God over the earth. While God and His Messenger do not make any distinction in this matter, it has been drawn the image of more passive woman about prophecy of woman. This is a woman profile that does not fit the spirit of the Qur'an and the hadiths. We believe that this is a wrong attitude.

Keywords

Woman, Prophecy of Woman, Nabi, Rasul, Caliph.

ÖNSÖZ

Peygamberlik Allah tarafından seçmiş olduğu kullarına verilen ulvi bir görevdir. Bu ulvi göreve de ancak Allah'ın dilediği kimseler layık olurlar. Burada insanın herhangi bir seçim hakkı yoktur. Bu ulvi göreve “Allah'ın yeryüzünde ki halifesi olan insan” sorumlu tutulmuştur. Tezimizde daha çok üstünde durmaya çalıştığımız konuların başında, sorumlu ve muhatap olarak insan vekil kabul edilmişken, bu vekilliğin sadece neden erkeğe has görüldüğü meselesidir. Eğer kadın-erkek, aynı derecede sorumlu iseler erkeklerden peygamber geleceği gibi kadından da peygamber gelebilirliğini tartışmaya çalıştık. Bunu yaparken de kadından neden peygamber olmaz sorusunu, kendimize muhatap kabul edip bu soruların cevaplarına göre tezimizde bir yol takip etmeye çalıştık. İslam'ın, nasıl bir kadın profilini ortaya koyduğunu ve kadınlar hakkında söylenen olumsuz rivayetlerin nelere mal olduğunu ve kadın hakkında kalıplaşmış olumsuz ön kabullere nasıl sebebiyet verdiğini de izah etmeye çalıştık. Çünkü kadın hakkında ki bu kalıplaşmış olumsuz ön kabullenmelerin yanlış olduğunu izah etmeseydik, kadından peygamber gelmiştir tezini de tartışamazdık.

Tezimizin giriş bölümünde kadın konusunda olumsuz yargıların oluşmasında, İslam kültürüne başka medeniyetlerin tesirini ortaya koymaya çalıştık. Özellikle Cahiliye, Yahudilik ve Hristiyan kültürlerinin İslam'la özdeşleştirilmeye çalışıldığını ve benzerliklerini zikretmeye çalıştık.

Tezimizin birinci bölümünde Hz. Muhammed ve dört halife döneminde kadının durumunu ortaya koymaya çalıştık. Bu dönemde ki kadının sosyal statüsüne baktığımız da kadın özgür bir birey gibi sorular sormakta, düşüncesini savunmakta, erkeğin olduğu her alanda kendisine yer edinmektedir. Kadın hakkında ki bu olumlu havanın son bulmasında ne tür sebeplerin yattığını da bu bölümümüz de izah etmeye çalıştık.

Tezimizin ikinci bölümünde asıl konumuzu tartışmaya çalıştık. Bunu yaparken de Allah'ın kadın ile ilgili zikredilen ve yanlış anlaşılan ayetlerini, klasik ve yeni dönem müfessirlerinin yorumlarıyla karşılaştırıp kendi görüşümüzü ortaya koyarken, Kur'an'da Allah'ın kadından ne istediğini açıklamaya çalıştık. Daha sonra da Mezheplerde kadının peygamberliği başlığı altında konuyu tartışarak, Mezhep olarak Mâturîdîlik ve Eşarîliği esas aldık. Şia ve Mutezilenin bu konudaki görüşlerinin çok az olduğundan dolayı zikretme gereği duymadık.

Tezimizin üçüncü bölümünde ise günümüzde ve idarecilik alanında kadının durumuna değinmeye çalıştık. Böyle bir başlık seçmemizdeki amacımız kadınların idareci, devlet başkanı, kadı, komutan, vs. gibi görevlerde bulunabileceğini ortaya koymaktır. Çünkü kadının bu görevleri icra edemeyeceğinden dolayı peygamber olmasının sıkıntılı olduğunu iddia edenlere karşı böyle bir başlık koymanın uygun olacağını düşündük.

Bu çalışmamızda beni yönlendiren ve değerli görüşlerinden istifade ettiğim Yrd. Doç. Dr. Zeki TAN hocama, değerli arkadaşım Nihat DEMİRKOL ve Mustafa ÖZBAKIR'a, yoğun çalışma sürecinde bana da vakit ayırıp ilgilenen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Ali Yıldız MUSAHAN'a çok teşekkür ederim.

Mustafa KARATAY

Iğdır-2017

İÇİNDEKİLER

TAAHHÜTNAME	I
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	10
HZ. MUHAMMED VE DÖRT HALİFE DÖNEMİNDE KADININ DURUMU ..	10
1. Hz. Muhammed Döneminde Kadının Durumu	10
2. Dört Halife Döneminde Kadının Durumu	12
3. Kadınlar Aleyhine Durumları Oluşturan Rivayetler ve Bu Rivayetlere Dair Eleştiriler.....	12
II. BÖLÜM	19
SOSYAL HAYATTA VE İDARECİLİK ALANINDA KADININ ROLÜ	19
1. Aile İçinde “Annelik”	19
2. Toplum ve Çevrede	21
3. Hakimlik	23
4. Devlet Başkanlığı	24
5. Muharebede Kadın	26
III. BÖLÜM	27
“KADININ PEYGAMBERLİĞİNİN” İMKÂNI	27
1. Kur’an’da Kadın	27
a. Nefs	27
b. Zevc.....	28
c. Kadının Aklının Eksik Olması İddiası ve Şahitliği Durumu.....	33
d. Kadının ’da Allah’ın Yeryüzünün Halifesi Olma Durumu.....	42
e. Erkeklerin Kadınlar Üzerine Kavvam Olması	44
f. Eşitlik Sorunu	49
2. Mezheplere Göre Kadının Peygamberliğinin İmkânı	50
a. Nebi.....	50

b. Rasul	51
c. Kur'an'da Rasul ve Nebi Kavramlar	52
3. Mâtürîdîlik.....	56
a. Peygamberliğin Gerekliiği.....	56
b. Peygamberin Cinsiyeti	58
4. Eşarilik.....	70
a. Allah'ın Peygamber Göndermesinin Vacip Olması	71
b. Peygamberin Cinsiyeti	72
5. Kadının Hem Kendi Cinsine Hem de Erkeklere İmam Olma Durumu.....	77
a. Hanefi Mezhebi.....	77
b. Maliki Mezhebi.....	78
c. Şafî Mezhebi	78
d. Hanbeli Mezhebi.....	78
SONUÇ.....	80
KAYNAKÇA	82

KISALTMALAR

<i>yay.</i>	Yayımları
<i>c.</i>	Cilt
<i>s.</i>	sayfa
<i>TDV.</i>	Türkiye Diyanet Vakfı
<i>DİA.</i>	Diyanet İslam Ansiklopedisi
<i>İst.</i>	İstanbul
<i>y.y.</i>	Yayın yeri yok
<i>Thk.</i>	Tahkik
<i>mad.</i>	Maddesi
<i>trc.</i>	Tercüme
<i>DİB</i>	Diyanet İşleri Başkanlığı
<i>Tsz.</i>	Tarihsiz
<i>vdğr.</i>	Ve diğerleri
<i>nşr.</i>	Neşriyat
<i>AÜSBE</i>	Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
<i>mad.</i>	Maddesi
<i>EKEV</i>	Erzurum Kültür Eğitim Vakfı
<i>trc.</i>	Tercüme
<i>çev.</i>	Çeviren

KSÜ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Ed. Editör

Bkz. Bakınız

GİRİŞ

Kadın konusu toplumumuzda en çok tartışılan konuların arasında gelmektedir. Özellikle hızla sanayileşen ve teknolojiye hızla ilerleyen dünyanın getirmiş olduğu zorlukları da göze alırsak, artık evinde oturan ya da tarlasında bahçesinde tarımla uğraşan kadınları görmek neredeyse imkânsızlaşmaktadır. Kadınlar kendilerini iş dünyasına atmış, kimisi memur, kimisi amir, kimisi yönetici ya da başkan olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde muhafazakâr ailelerin bile kızlarını okuttuğunu ve bir meslek almasını için çaba sarf ettiğine sıkça şahit olmaktayız. Kadının hızla kendini topluma entegre etmesiyle beraber hızlı bir toplumsal değişime doğru gitmekteyiz. Artık kadınlar daha bilgili, mesleki ve maddi olarak daha güçlü ve kendini toplum nezdinde daha saygın bir konuma getirmektedir. Özellikle geçmişin vermiş olduğu ikincil insan statüsünü yıkmaya çalışmakta ve bu durumu kabul etmemektedir. Aslında kadın kendi özünü aramakta ve nebevi öğretinin, vermiş olduğu saygınlığı geri kazanmakta, bir gayret sarf etme içerisinde denilebilir.

Bu konuyu seçmekteki maksadımız aslında kadına Allah-u Teâla'nın vermiş olduğu saygınlığı bir nebze de olsa ortaya çıkarmak, erkekle aynı sorumluluğu taşıdığından ve emre muhatap olduğundan kendi cinsinden de geçmişte nebilerin gelmiş olduğunu delilleriyle ortaya koymaktır. Bunu yaparken de kadına bir rol model çizerek aslında onun bir meta olmadığını, saygın olduğunu, tekrar ona hatırlatmak istedik.

Kadınlardan nebi olamayacağını öne sürenlerin argümanlarına baktığımızda aslında Kur'an ve hadislerde zikredilen kadın imajından sapmaların olduğuna şahit olduğumuzu belirtmek isteriz. Bu sapma diye nitelendirdiğimiz yanlış yorumlar, toplum nezdinde kadınlara karşı başka bir duruş sergilenmesine ve belki de uzun zaman düzelmeyecek ön yargılara sebebiyet verdiğini belirtmeye çalıştık. Düzeltmeye çalıştığımız bu yorumların bazıları İslam'ın ortaya koymuş olduğu kadın profiline hiç uymamaktadır. Çünkü kadından istenilen, fitne sebebi olmasından dolayı evinde oturması, kocasına tam itaat, söz verilmedikçe konuşmaması gibi günümüz kadınına pek uymayan özelliklerdir. Özellikle kadından nebi olmayacağını ileri sürenlerin tezlerinden bazıları kadının aklının kıt olduğu, lohusa gibi özel hallerinden dolayı bu

görevi yapamayacağı, narin ve kırılğan bir yapıya sahip olduğu için duygularıyla hareket edeceği gibi Kur'an ve Hadislerde anlatılan kadın profiline uymayan yorumlara da rastlamak mümkündür.

Peki gerçekten de kadının toplumdaki rolü acaba pasif bir yapıda mıydı? Hz. Peygamber dönemine baktığımızda kadının konumunun, sonraki asırlarda geçmiş kültürler tarafından belirlenen tarzda olmadığını çok net görebiliriz. Bu dönemin toplumu bizzat Hz. Peygamberden ders almakta ve ona göre şekillenmekteydi. Hz. Peygamber'in yetiştirdiği toplumda, kadın ve erkekler yan yana bizzat hayatın içerisindeydi. Kadınların işinde gücünde olduğunu, kimisinin savaşta, kimisinin mescitte, kimisinin kırdaki bahçede olduğunu, kimisinin de ticaretle uğraştığını görmekteyiz. Bu en güzel örnek ise Hz. Muhammed'in eşi Hz. Hatice'dir. Yine bir komutan olarak Hz. Aişe'nin Cemel savaşına katılması ise bu konuya başka örnektir.

Hz. Peygamber dönemiyle ilgi verdiğimiz bilgilere baktığımızda, Hz. Peygamber'in, kadını, toplumun merkezine koyduğunu ve onu toplumdan soyutlaştırmadığını görmekteyiz. İslam toplumunun güçlenmesi, erkeğin yanında kadınında fikirlerinden, emeğinden istifade edilmesiyle mümkün olabilir. Kadının toplumdan dışlanması halinde toplumun zayıflaması ve yok olması kaçınılmazdır.¹

Mekkeli müşrikler Hz. Muhammed'i kabullenmeyip bir insan mı bize peygamber olacak diye alay ederken, Allah'ın onlara cevabı göndermiş olduğu tüm peygamberlerin insan olduğu şeklindedir. Tespit ettiğimiz ayetlerde Allah hep peygamberlikte insan/beşer olma vasfını ön plana çıkarmaktadır. Bu konuda bir kısmını zikredeceğimiz ayetler bu düşüncemizi destekler niteliktedir:

“De ki: Ben de ancak sizin gibi bir insanım; ancak bana ilahınızın bir tek Allah olduğu vahyolunuyor...”²

Dediler ki: “Bu ne biçim peygamber ki yemek yer, çarşıda pazarda dolaşır. Ona bir melek indirilseydi de bu onunla beraber bir uyarıcı olsaydı ya!”³

¹ Ali Osman ATEŞ, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, Beyan yay., Ankara 2006, 18.

² Kehf, 18/110

³ Furkan, 19/7

“Peygamberleri, onlara dedi ki: “Biz ancak sizin gibi birer insanız. Fakat Allah, kullarından dilediğine (peygamberlik) nimetini bahşeder. Allah’ın izni olmadıkça, bizim size bir delil getirmemiz haddimize değil. Mü’minler ancak Allah’a tevekkül etsinler.”⁴

“Biz senden önce de memleketler halkından ancak kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkekleri (rical) peygamber olarak gönderdik. Yeryüzünde dolaşıp da kendilerinden önce gelenlerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bakmadılar mı? Elbette ahiret yurdu Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için daha iyidir. Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?”⁵

Bu konunun daha iyi anlaşılması açısından, geçmiş dönemlerde ki toplumlarda “kadının durumu” nasıldı? buna değinmek istiyoruz. Çünkü geçmiş milletlerin kadın hakkında ki düşüncelerinin İslam toplumlarını da etkilediğini ve özellikle dört halifeden sonra bu etkinin daha arttığını görmekteyiz.

İslam Öncesi Topluluklarda Kadın

Tarih boyunca çeşitli toplumlarda kadının değişik statülerde bulunduğu, anne baskın aile yapısının geçerli olduğu bazı ilkel topluluklarda kadın kutsallaştırılırken, bazılarında ise erkeklerle eşit durumda bulunduğu, erkeklerin baskın olduğu topluluklarda da ikincil insan statüsü konumunda olduğu ve bazı topluluklarda da hiçbir hak ve hürriyete sahip olmadığını bilmekteyiz. Başlangıçta ana soyunun hâkim olduğu aile tipinin mevcudiyetini savunanlara göre insan hayatının kaynağı olması, doğurganlığı ve verimliliği sebebiyle kadın ilâhlaştırılmış, tabiatla olan benzerliği sebebiyle tabiatın sembolü sayılarak verimlilik ilâhesi olarak tasvir edilmiş, böylece bereket tanrıçası veya ana tanrıça kültü oluşmuş, neticede Kybele, Artemis, Demeter, Astarte, Isis, Afrodit veya Venüs adlarıyla kişileştirilerek tapınma konusu olmuştur.⁶

Anadolu’da Asur ve Hitit döneminde kadının durumu Ön Asya’daki hemicinslerine nazaran daha iyi durumda olduğu görülmektedir. Ticari hayatta toplumun vazgeçilmez bir parçası olan kadın, medeni hukukta da erkeğe eşitti. Aile de tek eşlilik esası geçerliydi. Evlenme ve boşanma resmî belgelerle yapılırken bu akitten vazgeçme

⁴ İbrahim, 14/11.

⁵ Yusuf, 12/109.

⁶ Ömer Faruk Harman, “Kadın (İslam Öncesi Dinlerde ve Toplumlarında Kadın)”, **DİA**, XXIV, 82.

ve boşanma hakkı kadına da veriliyordu. Boşanma gerçekleştiğinde ise mallar eşit olarak aralarında bölüşülüyordu.⁷

Eski Yunan kültürüne baktığımızda kadınların hiçbir siyasi hak ve yetkisinin olmadığını, mirasta hak talep edemediğini görmekteyiz. Tek eşliliğe dayalı bir evlilik mekanizması vardır. Evli kadınlardan sadakat aranır eğer yoksa bu büyük suç teşkil ederdi. Erkek sebep aramaksızın karısını boşayabiliyor ve kadın da dilediğinde boşanabiliyor ve çeyizini geri alabiliyordu. Kadınların dini ayinlere katılmasında bir sakınca görülmezken, ayin sırasında erkeklerden ayrı oturuyorlardı.⁸

Hinduizm’de ise Rig Veda döneminden sonra erkek hâkim karakter olmuştur. Eski Hintlilerde ise kadının hiçbir değeri yoktu. Kadın kısır ise veya hep kız doğursa kocası onu terk edebiliyordu. Manu kanunnamesinde kadının görevinin çocuk doğurmak, yetiştirmek ve ev işleriyle kısıtlı olduğunu, kadının kendi başına buyruk olmaması gerektiğini, babasının sözünden çıkmaması ve evlendikten sonrada kocasına tam itaatkâr olması gibi hususlara değinilmekte, kocası öldüğünde ise oğluna itaat etmesi gerektiğinden bahsedilmektedir.⁹

Eski Türkler ’de kadının durumu diğer kültürlerle nispeten daha iyi konumdaydı. Eş seçmede kadınlar da söz sahibi idi. Hakan bilge hatunla birlikte devleti yönetmekteydi. Kadının kocasından ayrı mal edinme hakkı olduğu gibi sosyal ve dinî hayatta önemli roller üstlenmişti ve dinî merasimlere katılır, hatta başkanlık ederdi.¹⁰

Yahudilikte Kadın

Yahudilikte kadın, erkeğin hegemonyası altında ataerkil bir toplum yapısının olduğunu ve sosyal fonksiyonların cinsiyete göre tesis edildiği bir toplumdan oluşmaktadır. Tevrat’ta kadının yaratılışıyla ilgili iki kıssadan birincisine göre kadın erkeğe eşittir ve ikisi de Tanrı’nın sûretinde yaratılmıştır.¹¹ İkinci kıssaya göre ise¹² kadın, erkeğin kaburga kemiğinden ve onun yalnızlığını gidermek üzere uygun bir

⁷ Harman, “Kadın (İslam öncesi Dinlerde ve Toplumlarda Kadın)”, XXIV, 83.

⁸ Harman, “Kadın (İslam öncesi Dinlerde ve Toplumlarda Kadın), XXIV, 83

⁹ A. Sharma. *Women in World Religions*, New York, 1987, 100-101.

¹⁰ Sadri Maksudi Arsal, *Türk Tarihi ve Hukuk*, y.y. İstanbul 1947, 338.

¹¹ Tekvîn, 1/26-27

¹² Tekvîn, 2/21-25

yardımcı olarak yaratılmıştır.¹³ Kadının erkekten yaratılmasının sebebi, aynı bütünün parçaları olmaları dolayısıyla birbirlerine bağlanmaları,¹⁴ parçanın ise bütünden ayrı düşünülmemeyeceği için erkeğe tabi olmasıdır. Bu tabi oluşta ise kadının yasak meyveyi yemesi ve erkeğe de yedirmesiyle başlamamaktadır. Tanrı emre itaatsizliği yüzünden kadını cezalandırmış, zahmetini ve gebeliğini daha da çoğaltacağını, ağrı ile evlât doğuracağını, arzusunun kocasına karşı olacağını ve kocasının da kendisine hâkim olacağını bildirmiştir.¹⁵ Bu anlayışın bir benzerini Müslümanlar arasında da görmek mümkündür. Cennetten kovulma olarak tek suçlu Hz. Havva olarak görülmektedir. Ancak İslam'da ilk kadın tarafından işlenen ve erkeğinde işlemesine sebep olan asli günah anlayışı yoktur.¹⁶ Kur'an-ı Kerim Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın şeytan tarafından ortaklaşa kandırıldığından bahseder.¹⁷ Bu olumsuz kadın algısının Müslümanlar arasında yaygın olmasının sebeplerinden biri olarak bunun israiliyyat kaynaklı olduğu gösterilebilir.

Eski Ahit'te, kadınların peygamberlere neler yaptırdıklarıyla ilgili şu bilgilere rastlamaktayız: Hanımlarının Süleyman'ı yoldan çıkartarak putlara hizmet ettirmesi;¹⁸ Rehel'in yalan ve hileleriyle kocası İshak'ı aldatması;¹⁹ kızlarının Lut'u sarhoş ederek, onunla cinsel ilişkiye girmeleri ve hamile kalmaları;²⁰ Bet-şeba'nın Davut'la zina yaparak hamile kalması, daha sonra da, kendisi ile beraber olabilmek için, kocasının öldürülmesine zemin hazırlayan Davut'la evlenmesi;²¹ karısının Eyub'u Allah'a lanet etmeye ve isyana teşvik etmesi;²² Hoşea'nın karısının puta tapması;²³ Zidonianların kralı Ethbaal'ın kızı ve Ahab'ın kraliçesi İzabel'in peygamberleri öldürmesi ve böylece Allah'ın dinini yıkmaya çalışması²⁴ gibi burada zikredemediğimiz ama Eski Ahit'te buna benzer bir çok bilgi mevcuttur.

Yahudilikte kadın, ibadette ikinci statü de yer almaktadır. Kadın din görevlisi

¹³ Tekvîn, 2/21-22

¹⁴ (Tekvîn, 2/23-24),

¹⁵ (Tekvîn, 3/16).

¹⁶ Mehmet Akif Aydın, "Kadın (İslam'da Kadın)", *DiA*, XXIV, 87.

¹⁷ El-Bakara, 2/34-36

¹⁸ I. Krallar, 11/1-8.

¹⁹ Tekvin, 27/1-46.

²⁰ Tekvin, 19/31-38.

²¹ II. Samuel, 11/4-5.

²² Eyub, 2/9.

²³ Hoşea, 1/2-3.

²⁴ I. Krallar, 18/4.

olamaz, kadınlar cemaatten sayılmaz, cemaatle ibadete iştirak edemez ve cenaze merasimine katılamazlar. Kadının âdet görme ve çocuk doğurmasıyla ilgili özel kirlilik süresi ibadet yapmasına engeldir ve bu konuda temizlenme kuralları söz konusudur. Yıllık üç hac sadece erkeklere şarttır.²⁵

Tevrat'ta "İsrailoğulları" kelimesi, sıklıkla erkekleri muhatap almaktayken ahit ve ibadet gibi çoğu dini emirlerde doğrudan erkekler muhatap alınmaktadır ve kadın ikincil düzeyde tutulmakta ya da obje konumundadır.²⁶ Dini emirlerde ikincil durumda olan kadına Tevrat ve bilhassa Talmut öğretilmesi günahdır. Bunun sebebi ise genellikle düşük zihin kapasitesine sahip olduğu için kadınlara Tevrat öğretmenin boşa giden bir iş olarak telakki edilmesindedir.²⁷

Yahudi toplumunun medeni kanunu sayılan Talmut'a göre sosyal hayatta erkeğin görev ve sorumlulukları; liderlik, dini öğrenim ve adaleti sağlamak şeklinde tanımlanırken, kadının görevi ise, sadaka ve hayır işleridir. Bu mantığa göre kadının liderlik, dini öğrenim, dini lider veya hâkim olarak görev yapması ve bazı istisnalar hariç şahitlikte bulunması söz konusu değildir.²⁸

Dini alanlardan kadını dışlayan bu zihniyetin fikri yapısının benzerini Hz. Peygamber'in vefatından sonra kadınların evden çıkarılmaması, fitne sebebi olarak görülmesi, mescitlere gelmemesi gibi yanlış fikirler olarak görmekteyiz.

Yahudi toplumunda kadın, erkek karşısında ikincil konumda olmasına rağmen kendisine yüklenen sorumluluklar gereği, doğrudan ya da dolaylı olarak toplumun dirlik ve düzenini, maddi manevi açıdan devamlılığını sağlayan yönüyle önemli bir yere sahiptir.²⁹ Kendisine yüklenen sorumluluklar çocuk doğurmak, kocasını cinsel açıdan tatmin etmek ve kocasına sadık kalmak suretiyle toplumun ahlakını muhafaza etmek ve ev işleriyle aile ekonomisine katkıda bulunmaktır. Bu fonksiyonlarıyla kocasına her açıdan yardım eden kadın, iyi ve akıllı bir eş ve özellikle anne olarak Tevrat'ta övgü ve

²⁵ Çıkış, 23/17, 34/23

²⁶ Salime Leyla Gürkan, *Yahudilik*, İsam yay., İstanbul 2008, 172.

²⁷ Gürkan, *Yahudilik*, 18

²⁸ Gürkan, *Yahudilik*, 177.

²⁹ Gürkan, *Yahudilik*, 172.

itibara layık görülmüştür.³⁰

Yahudilikte kadının sosyal konumu tartışılır durumda olsa da Miram, Deborah, Hulda gibi peygamberler veya Ruth, Ester gibi önemli rol üstlenmiş kadınlar da mevcuttur.³¹

Hristiyanlıkta Kadın

Hristiyanlıktaki kadın algısı hemen hemen Yahudilikteki kadın algısıyla benzerlik göstermektedir. Hristiyanlıkta evlenmemek ve bekaret kutsal kabul edilmektedir. Evlenmeyi sadece zinadan korunmak ve çocuk yapmak için uygun görmektedirler.³² Kadının var olma sebebini erkeğe bağlamaktadırlar ve kadın kocasına bağlı olmak zorundadır. Çünkü Mesih nasıl kilisenin başı ise erkek de kadının başıdır.³³ Pavlus kadınlara kocasına itaati tavsiye eder.³⁴ Kadının kurtuluşunu ise annelik görevini iyi yapmak, imanlı çocuk yetiştirmek, iyi işler yapmakla olacağını ifade eder.³⁵ Pavlus kadınların kiliseye gelebileceklerini, toplantıya katılabileceklerini ancak söze karışmamalarını, bunun sebebini ise, kocalarına bağımlı oldukları için, eve döndüklerinde kilisede akıllarına takılan sorular varsa bunları kocasına sorabileceğini, kadınların başını örtmeden kilisede dua edemeyeceklerini,³⁶ gösterişsiz giyinmelerini, utanılmayacak biçimde ve akıllıca süslenmelerini tavsiye etmektedir.³⁷

“Kilise babalarının kadınlara dair görüşleri genelde olumsuzdur. Hristiyanlık kültüründe kadın yasak meyveyi Âdem’e yedirerek onun cennetten kovulmasına, böylece insan neslinin günahkâr olmasına sebep olmuştur. Kadın yeryüzüne günahı getiren, erkeği mahveden, baştan çıkarandır. Bu sebeple kilise babaları evliliği zorunlu bir kötülük olarak görmüşlerdir. Hristiyanlığın ilk döneminde kadınlar sessizlik, iffetlilik, yardım severlik ve sadece dua edicilik yönleriyle ön planda idiler, ancak daha sonra kaygılar dile getirilmiştir. Justin Martyr, Irenaeus, İskenderiyeli Clement, Origene ve Tertullian gibi ilk kilise babaları, kadını melekleri baştan çıkarmak ve insan soyunu

³⁰ Çıkış, 20:21

³¹ Harman, “Kadın (İslam Öncesi Dinlerde ve Toplumlarda Kadın)”, XXIV, 84.

³² Korintoslular’a Birinci Mektup, 7/1-7

³³ Efesoslular’a, 5/22-24

³⁴ Korintoslular’a Birinci Mektup, 7/2-4;10-11

³⁵ Titus, 2/4-5

³⁶ Korintoslular’a Birinci Mektup, 11/5-6, 9-10; 14/34-35

³⁷ Timeteos’a Birinci Mektup, 2/9

kötülüğe itmekle özdeşleştirdiler. Onlar Havvâ'yı, ilk işlenen günah sonucu sadece şehveti değil ölümü de dünyaya sokması sebebiyle ayıplarlar. Onların kadınlarla ilgili sözleri, âdeta kadın cinsine karşı bir düşmanlık ve ağır hakaretler içerecek olumsuzluklar taşır. Aziz Ioannes Chrysostomos veya Augusti'nin bu konudaki sözleri de böyledir. Nitekim Aziz Augustin kadınları kötülük dolu, kıskanç, kararsız ve tutarsız, bütün tartışmaların, kavgaların ve haksızlıkların kaynağı olarak takdim eder ve evlilikteki ilişkiyi de günah olarak görürler. Nitekim Papa Gregoire, karı kocaların ilişkilerinin de günahtan hâli olmadığını ifade etmiştir. Katolik kilisesindeki nikâh töreninde okunan duada, "*Günahla düşmüşüm annemin karnına, günah işlemiş annem bana gebe kalırken*" denilmesi bu anlayışın ürünüdür. Cinsî ilişkinin günah sayılması evlilikten uzaklaşılmasına sebep olmuş, II. yüzyıldan itibaren kutsal bâkireler kurumu ortaya çıkmış, bunlar kendilerini bâkire olarak yaşamaya ve kiliseye hizmete adanmışlardır. Kutsal bâkireleri kadın münzeviler izlemiş ve böylece kadın manastırları oluşmuştur. Manastıra kapanan rahibeler temizlik sembolü olan Hz. Îsâ'nın eşleri olacaklardır. Hz. İsa temizlik sembolüdür, çünkü Hz. Meryem onu cinsî ilişkiye girmeden doğurmuştur. Şu hâlde yapılacak tek şey Meryem gibi temiz ve iffetli kalmaktır."³⁸

"Orta çağ Hristiyan dünyasında kadın ve evlilik öylesine kötülenmiştir ki Macôn Konsili'nde (585) kadının ruhunun olup olmadığı tartışılmıştır. Buna bağlı olarak o dönemde kadının sosyal hayattaki durumu daha da kötüleşmiş, XII. asırdan itibaren Batı'da büyücü ve cadı avı başlamış, pek çok kadın cinlerle ilişkisi olduğu iddiasıyla yakılmış veya suda boğulmuştur. Ortaçağ boyunca Hristiyan dünyada, özellikle de kilise muhitinde yaratılış hikâyesinin temel alınarak bütün kadınların insanoğlunun düşüşüne sebebiyet verdiği kabul edilen Havva ile özdeşleştirilmesi ve ikinci derecede varlıklar olarak görülmesi, diğer taraftan Havvâ'nın antitezi olarak bir başka kadının, Meryem ananın öne çıkarılıp onun tanrı annesi olarak takdim edilmesi, yeni dönemde ise bu aşırılıklara tepki olarak feminizm ve kadın hakları tezinin ön plana çıkması, Hristiyanlığın kadın konusundaki tarihî tecrübesinin bir özeti mahiyetindedir."³⁹

Cahiliye Toplumun da Kadın

³⁸ Harman, "Kadın (İslam Öncesi Dinlerde ve Toplumlarda Kadın)", XXIV, 85

³⁹ Harman, "Kadın (İslam Öncesi Dinlerde ve Toplumlarda Kadın)", XXIV, 85

Müslümanlar arasında var olan olumsuz kadın algısının oluşmasında elbette Kur'an'ın ilk muhatapları olan Arapların "cahiliye" diye adlandırılan, bir kısım örf ve gelenekleri, bir anda terk edememesi etkili olmuştur. Cahiliye döneminde ki kadının konumuna baktığımızda bazen ikincil bir konumdayken bazen de çok nadir olmakla beraber söz sahibi, varlıklı bir kadın profili de görmekteyiz. Bunun yanında ikincil olmaktan ziyade bazen bir meta olarak da görmemiz mümkündür. Onların bu çarpık görüşü Kur'an'da şöyle anlatılmaktadır: *"Ne var ki onlardan birine kız çocuğu olduğu müjdelense suratı kapkara kesilir. İçini öfkeyle karışık bir hüznün kaplar; Ona müjdelenen şeyin kendisinde oluşturduğu kötümser duygulardan dolayı, toplumdan kaçıp köşe bucak saklanacak delik arar; şimdi onu zillate katlanma pahasına tutsun mu, yoksa toprağa mı gömsün? Görüyorsunuz değil mi? Ne berbat akıl yürütüyorlar."*⁴⁰

Mekkeli Müşriklerin kız çocuğundan bu denli nefret etmesine rağmen Allah'a kızlar isnat etmesi⁴¹, meleklerle ve tapmış oldukları putlara dişi isimler vermeleri,⁴² sahip oldukları kadın tasavvuruna tezat gibi gözükmektedir. Kadınların meta gibi görülmesi, bazen boğazlanarak, bazen de diri diri gömülmesi bu toplumda normal karşılanan bir durumdur. Ancak böyle bir topluma Kur'an'ın Hz. Meryem'i ön plana çıkararak "İsa b. Meryem" demesi ataerkil bir toplum olan cahiliye toplumuna bir ikazdır. Anneye yapılan nispet bu toplumda pek alışılmış bir durum değildir.⁴³

⁴⁰ Nahl, 16/58-59.

⁴¹ Nahl, 16/57.

⁴² Necm, 53/19-20.

⁴³ Zeki Tan, *Kur'an'ı Kerim'de Müşrik Dindarlığı*, ARK Kitapları, İstanbul, 2016, s. 340.

I. BÖLÜM

HZ. MUHAMMED VE DÖRT HALİFE DÖNEMİNDE KADININ DURUMU

1. Hz. Muhammed Döneminde Kadının Durumu

Hz. Muhammed döneminde kadınının sosyal hayattaki durumuna baktığımızda toplum hayatının içinde erkeklerle yan yana görülmektedir. Hz. Muhammed kadınların horlanmasına, ezilmesine karşı çıkmış, haklarının gözetilmesini emretmiştir. Kadınlar Mekke döneminin ilk yıllarından itibaren Hz. Muhammed'e destek ve yardımcı olmuşlardır. Bu devirde kadınların sosyal hayatta olduğu gibi ibadetlerde de erkeklerle aynı zeminde oldukları göze çarpmaktadır.⁴⁴ Mescide giderek Hz. Muhammed'in arkasında namaz kıldıkları ve Hz. Muhammed'in, kadınların mescitlere gitmesine mâni olunmamasını emrettiğini görmekteyiz.⁴⁵ Hatta Mescidi-i Nebevinin bir kapısının kadınlara tahsis edildiği bilinmektedir.⁴⁶

Bu dönemde kadınların İslam'ı yayma gayretlerinde erkekler gibi mücadele ettiklerine, benzer sorumluluklar aldıklarına, birlikte hicret edip, gerekli durumlarda savaşlara katıldıklarına, siyasi tercihlerini ifade edecek bir durum olarak biat ettiklerine ve emân verdiklerine dikkat çekmektedir. Bu dönemde kadınlar, cahiliye döneminde ki baskın gücün kendilerine reva gördüğü ikincil insan rolünü aşmış ve kendilerini toplumda yaşayan her birey gibi eşit görmüşlerdir. Kadınlar gündelik yaşam içerisinde merkezde yer almışlar, Hz. Peygamber'in gayretleri ve yol göstericiliği sonucu oluşan yapının şanslı bireyleri olmuşlardır.⁴⁷

Yine bu dönemde Hz. Peygamber'in kadınların eğitimine önem verdiğini, onlara özel zamanlar ayırdığını, hatta Ensar'a mensup hanımların çekinmeden her konuda Hz. Peygamber'e soru sorduklarını ve onların ilim öğrenme konusunda ki bu tutumlarını

⁴⁴ Ateş, *Hadis Temelli Kalp Yargılarda Kadın*, 28.

⁴⁵ Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhari, *el-Camiu's-Sahih*, İstanbul 1979 Nikah, 116.

⁴⁶ Süleyman b. el-Eş'âs es-Sicistânî Ebu Davud, *Sünen*, Hıms 1969-1974, Salat, 54/571.

⁴⁷ Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, Kitabiyat, Ankara, 2000, 237.

Hz. Peygamber’i memnun ettiğini bilmekteyiz.⁴⁸

Bu dönemde kadınlar çalışma hayatından soyutlanmamış özellikle beceri gerektiren el işlerinde faal olarak çalıştıkları gözükmektedir. Başta Hz. Muhammed’in eşleri olmak üzere kadınların terzilik, dericilik, gibi alanlarda çalıştıkları nakledilmektedir.⁴⁹ Hz. Aişe, Zeynep binti Çahş ve Esmâ Binti Umeys’in terzilikle, Rayta bint Abdillâh’ın dericilikle meşgul oldukları kaydedilmektedir.⁵⁰ Semra bint Nuheyk el-Esedîyye’nin çarşı pazar denetlediği⁵¹, Şifa Binti Abdillâh’ı da Hz. Ömer’in zabıta olarak görevlendirildiği nakledilmektedir.⁵²

Hz. Muhammed döneminde yine bazı kadınların tıp alanında uğraş verdiklerini görmekteyiz. Hendek Savaşı sırasında Hz. Muhammed’in Medine’deki Mescidinde kurulan hastane çadırında, Kuaybe bint Sa’d’ın hasta ve yaralıları tedavi ettiği bilinmektedir.⁵³ Esmâ bint Umeys’in ise doktor olduğu bildirilmektedir.⁵⁴

Bu dönemde kadınlar fikirlerini özgürce söylemekteydiler. Kendilerine zorla hiçbir şey yaptırılmamaktaydı. Tabi ki bu durumun böyle olmasında Hz. Muhammed’in katkısı ve desteği göz ardı edilemez. Yine bu dönemde kadınların görüşlerine başvurulduğu ve bu görüşlere binaen işlerin yapıldığını görmekteyiz. Buna en güzel örnek Hudeybiye seferinde Ümmü Seleme’nin Hz. Muhammed’e olan tavsiyesi söylenebilir.⁵⁵

Sonuç olarak, Hz. Peygamber dönemine baktığımızda kadın toplumdan soyutlanmamakta, fikirlerini özgürce beyan etmekte ve maddi-manevi olarak toplumun bir parçası olduklarına şahit olmaktadır.

⁴⁸ Ebu Abdillâh Ahmed b. Muhammed İbn Hanbel, *Müsned*, I-VI, İstanbul 1982, IV, 148.

⁴⁹ Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 31.

⁵⁰ Ebu’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac el-Kuşeyrî, *el-Camiu’s-Sahih*, Mısır 1954, Nikah, 9; Ebu Davud, Libas, 22/4074; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 370; Ebu Abdillâh Muhammed İbn Sa’d, *et-Tabakatü’l Kübra*, Beyrut 1968, VII, 108.

⁵¹ İbn Abdilber, Ebu Ömer Yusuf b. Abdillâh el Kurtubi, *el-İstiab fi Ma’rifeti’l-Ashab*, Kahire, 1960, IV, 328.

⁵² İbn Abdilber, *el-İstiab*, IV, 328, 333.

⁵³ İbn Sad, *Tabakat*, VIII, 291.

⁵⁴ İbn Sad, *Tabakat*, VIII, 236.

⁵⁵ Buhârî, Şürût, 15.

2. Dört Halife Döneminde Kadının Durumu

Hız. Muhammed döneminde kadınlara sağlanan olumlu bakış tarzı dört halife döneminde de devam etmiştir. Bu dönemde kadınlara verilen değer, onların şahitliklerinin kabulü konusunda da ortaya çıkmaktadır. Hız. Peygamber gelinin ve damadın süt annesi olduğunu söyleyen bir tek kadının şahitliğine dayanarak ashaptan Ukbe b. El-Hâris'in nikahını iptal etmiştir.⁵⁶ Yine Hız. Ömer, doğum konusunda bir tek kadının şahitliğini geçerli saymış, Hız. Osman ise bir tek kadının şahitliğine dayanarak evli çiftleri ayırmıştır.⁵⁷

Bu dönemde kadınlar ticaret hayatına devam etmişlerdir. Hız. Ömer döneminde Hind Bint Utbe'nin ticaret yapmak için hazineden 4 bin dirhem borç aldığı kaydedilmektedir.⁵⁸

Kadınların eğitim öğretim hayatları, dört halife döneminde de devam etmiştir. Başta Ümmü Seleme ve Hız. Aişe olmak üzere Hız. Muhammed'in eşleri, bu devirde de eğitim alanında önemli rol oynamışlardır. Kaynaklar Hız. Aişe'nin 60 tan fazla kız öğrencisinden bahsetmektedir.⁵⁹ Yine Hız. Aişe'nin içlerinde yeğeni Urve b. Ez-Zübeyr'in de bulunduğu 200'den fazla erkek öğrenci, kendisinden hadis nakletmiştir. Bu bilgilere dayanarak, Hız. Aişe'nin, İslam alimlerinin hocası olduğunu söyleyebiliriz.⁶⁰

Bu tür rivayetlere baktığımızda kadınların da bir alim rolünün olduğunu görmekteyiz. Demek ki yukarıda zikredilen rivayete bakarak, kadınların da öğretmen olabileceği, çevresine kız-erkek fark olmaksızın, irşad faaliyetlerinde bulunabileceğini görmekteyiz.

3. Kadınlar Aleyhine Durumları Oluşturan Rivayetler ve Bu Rivayetlere Dair Eleştiriler

Kadınların toplum içerisinde bu denli aktif rol oynamasına rağmen, ne oldu da

⁵⁶ Buhari, İlim, 26/29.

⁵⁷ Ebû Bekr Abdürrezzak b. Hemmâm es-San'ânî, **el-Musannaf**, thk. Habiburrahman A'zamî, Beyrut, 1970-1972, VII, 482; VII, 332,334.

⁵⁸ Savaş, **Raşid Halifeler Devrinde Kadın**, 44.

⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, VI, 282.

⁶⁰ Ateş, **Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın**, 37.

sonraki dönemlerde ve kısmen günümüzde kadınlar sosyal hayattan soyutlanmıştır. Bir görüşe göre, İslam tarihinde kadınlar, sadece siyasi, askeri ve kültürel alanlarda etkin roller üstlenmiş, daha sonraki yıllarda ise Müslüman kadınların aktif rol oynadığı bu alanlardan soyutlanmış ve zamanla tamamen ortadan kalkmıştır.⁶¹ Kadınların toplumdaki dışlanmasının arka planında yatan bir diğer sebep, erkek egemen anlayışının insanlık tarihinde, öteden beri erkeği önceleyip kadını dışlaması ve bu anlayışını, Hz. Peygamber'e ait olduğu iddia edilen rivayetlere dayandırmış olmasıdır. Bu ise bir rastlantı değildir. Çünkü geçmiş dönemlerde de olduğu gibi, yerleşik egemen zihniyet, burada da kendi kalıp yargılarını haklı çıkartmak amacıyla dine başvurmuştur. Bu durum, Hz. Peygamber'in kadınlar konusundaki görüş ve tutumları bakımından, daha önce de zikretmiş olduğumuz içeriğe ters düşen birtakım rivayetlerin varlığına yol açmıştır. Bu zıt yöndeki rivayetler paradoksal bir şekilde peygamberin dini konumunun meşrulaştırıcılarından faydalanmaktadır.⁶²

Tuksal, bu konuda yapmış olduğu çalışmasında, taramış olduğu hadis kitaplarının rivayet ve yorumlar itibariyle pek çok konuda kadın aleyhtarı özellikler taşıdığını, kadınların lehine olduğu gözlemlenen durumların ise istisnai kaldığını ifade etmiştir. O bu konuda ki görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir: *“Mesela, kız çocuklarını öldürme veya en azından kötü sayma geleneğine karşı, kız çocuk sahibi olmayı kurtuluş (cennet) vesilesi sayan bir anlayışı yerleştirme çabaları olumlu bir tavır yansıtırken; çalışma boyunca ele aldığımız rivayetler topluluğu, tam anlamıyla kadın aleyhtarı bir tutumu tebarüz ettirmektedir.”*⁶³

Hiz. Peygamber'den sonra bazı sahabelerin kadınlar hakkında ki olumsuz görüşlerini dile getirmeleri, toplum tarafından benimsenmeleri ve toplumun bu görüşlerin, Hiz. Peygamber tarafından söylendiğini zannetmeleri, yine dört halife döneminde yapılan iyi niyetli düzenlemelerin yanlış anlaşılması, kadınların aleyhine tavırların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Abdullah b. Ömer zamanla eski alışkanlıklarına dönme hususunda şu sözü söyler: *“Biz Hazreti Peygamber zamanında hakkımızda vahiy iner de azarlanırsınız korkusuyla kadınlarımıza karşı kötü söz söyleyemez ve istediğimiz gibi davranamazdık. Ne zaman ki, Hazreti Peygamber vefat*

⁶¹ Cihan Aktaş, *Sistem İçinde Kadın*. Beyan Yay. İst. 1991, 128.

⁶² Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, 236.

⁶³ Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, 237.

etti, işte o zaman ağır konuşmaya ve rahatça dilediğimizi yapmaya başladık!”⁶⁴ Bu, o zaman ki toplumun düşünce yapısına işlenmiş yanlış düşüncelerden sadece biriydi. Bu tür düşünce kalıplarını kırmak elbette zordu. Eşya olarak alınıp satılan kadını, cenneti ayaklarının altında diyecek bir zemine getirmek zaman almıştı. Ama insanlar Hz. Peygamber döneminin izleri geçtikçe, eskisi kadar aşırı olmasa da “kadın” konusunda yanlış düşüncelere gark olmuşlardı. Çünkü erkeğin egemen olduğu düşünce yapısının getirmiş olduğu menfaatlere, Hz. Peygamber’in yaptığı uygulamalar ters düşmekteydi denilebilir. Örneğin Abdullah b. Ömer Rasullah’ın “*Hanımlarınız mescide gelmek için izin isterlerse onlara engel olmayınız.*” diye buyurduğunu anlatırken, bir oğlu “*Vallahi onları engelleriz!*” diye yemin etti. Sakin bir kişiliği olmasına rağmen o güne kadar duyulmamış bir biçimde ağır sözlerle oğlunu azarlayan İbn Ömer, “*Ben sana, ‘Allah’ın Peygamberi şöyle buyurdu’ diyorum, sen hala ‘biz onlara müsaade etmeyiz.’ diyorsun!*” demişti.⁶⁵ Kadınlara olan güvensizliği, onların hadislere karşı tavır almalarına sebebiyet veriyordu.

Asrı saadet döneminden uzaklaşıldıkça kadınların sosyal hayatına dair düzenlemelere daha ağır şartlar eklenmiş hatta kadınların fitne sebebi oldukları kanaatine dahi varılmış ve bu konuda hadisler nakledilmiştir.⁶⁶

Bu bağlamda rivayet edilen hadislerin ilki Usame b. Zeyd’ten gelmekte, Buhari, Müslim, Tirmizi ve Ahmed b. Hanbel gibi hadis alimlerinin eserlerinde yer almaktadır. Bu konu da zikredilen hadislerin isnatlarını konunun dağılmaması için burada zikretmeyeceğim.⁶⁷

Üsame b. Zeyd’ten nakledildiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur. “*Erkeklerle kendimden sonra kadınlardan daha zararlı bir fitne bırakmadım.*”⁶⁸

Bu konudaki ikinci hadisimiz ise Usame b. Zeyd ile Said b. Zeyd’in ortaklaşa naklettiği hadistir. Bu iki sahabelen nakledildiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Kendimden sonra insanlar arasında, erkekler üzerine kadınlardan daha*

⁶⁴ Buhari, Nikah,81.

⁶⁵ Müslim, Salat, 135,138.

⁶⁶ Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 39.

⁶⁷ Bkz. Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 46,47,52,53,56,57.

⁶⁸ Buhari, Nikah,18/4808; Müslim, Zikr,97/2740; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 200,210.

zararlı bir fitne bırakmadım.”⁶⁹

Bu konudaki rivayetlerin sonuncusu ise Ebu Said el-Hudri'den rivayet edilen hadistir. Ondan nakledildiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Dünya tatlı bir yeşillikten ibarettir. Allah sizi ona varis kıldı ve nasıl hareket edeceğinize bakıyor. Öyleyse dünyadan sakının. Kadınlardan da sakının. Çünkü İsrailoğlları'nın ilk fitnesi kadınlar konusunda ortaya çıkmıştı.”*⁷⁰

İslam alimleri burada geçen fitne sebebi ve uğursuzluk alametinin kadınlar için söylenmediğini, bu alametlerin kadınların huysuz ve uğursuz kısmıyla alakalı olduğunu söylemektedirler.⁷¹

Ebu Hureyre'den nakledilen bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurdu: *“Bir kimse önüne sütire olarak deve semerinin arka kaşı kadar bir şey koymadan namaz kılarsa, siyah köpek, kadın ve eşek o kişinin namazını keser.”* Abdullah b. Samit diyor ki, *“Ebu Zer'e kara köpeğin kırmızı veya beyaz köpekten farkı nedir? diye sordum. Dedi ki: “Ey Kardeşimin oğlu! Rasullah'a sorduğum şeyi bana sordun. Hz. Peygamber: “Siyah köpek şeytandır.”*⁷² buyurmuştur.

Bu hadise baktığımızda kadının şeytan ya da eşekle bir tutulduğunu görmekteyiz. Eşref-i mahlukat olarak yaratılan ve yeryüzünün halifesi olan insanın nasıl olurda eşek ya da şeytanla bir tutulabilir? Bu Hz. Peygamber'e yapılan büyük bir saygısızlıktır. Hz. Peygamber Kur'an'a aykırı hiçbir şey söylemez.⁷³ Nitekim Hz. Aişe 'den nakledilen bir hadis, yukarıda zikredilen hadisin zayıf olma ihtimalini ortaya koymaktadır. Hz. Aişe bu konuda şöyle buyurmuştur: *“Siz, biz kadınları köpekler ve eşeklerle bir tuttunuz. Vallahi ben, divan üzerinde uzanıp yattığımı bilirim. Rasullah gelir de divanın ortasına doğru namaz kılardı. Ben onun karşısına gelmekten çekinir, (kalkmak istediğimde) divanın ayakları tarafından sıyrılıp çıkardım.”*⁷⁴

İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

⁶⁹ Müslim, Zikr, 98/2741; Ebu İsa Muhammed b. et-Tirmizi, **Sünen**, Kahire 1937, Edep,31/2780.

⁷⁰ Müslim, Zikr,99/2742; Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, III, 22.

⁷¹ Mehmet Sofuoğlu, **Sahih-i Müslim Tercümesi**, Ötüken Yay., İstanbul 1974, VII, 229,230.

⁷² Müslim, Salat, 265, Tirmizi, Salat,253/338; Ebu Davud, Salat, 110/702.

⁷³ Ateş, **Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın**, 71.

⁷⁴ Müslim, Salat, 27; El-Buhari, Sure,10,14

*“Kadın için iki tane örtü vardır; kabir ve koca. ‘Bunlardan hangisi daha efdaldir?’ denildi. Hz. Peygamber: ‘kabir’ diye cevap verdi.”*⁷⁵

Bu hadisin, hadis alimleri tarafından uydurma olduğu belirtilmiştir.⁷⁶ Zaten bu hadise baktığımızda cahiliye adetlerinin vermiş olduğu karanlık düzen yeniden hortlatılmak istenmektedir. Her öğretisi sevgi, hoşgörü ve kardeşlik üzerine bina edilen bir dinin elçisi, kadınlar için böylesine kötü bir şeyi söylemiş olması zaten düşünülemez.

Hz. Aişe’den nakledilen bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: *“Kadınlarınızı manzaralı, yüksek odalarda oturtmayınız. Onlara yazı yazmayı öğretmeyiniz. Onlara kirman eğirmeyi ve Nur süresini öğretiniz.”*⁷⁷

Bu rivayetin isnadında hadis alimleri tarafından, hadis uydurduğu tespit edilen Muhammed b. İbrahim eş-Şami bulunmaktadır.⁷⁸ İlim öğrenmenin her Müslüman erkek ve kadına farz olduğunu⁷⁹ bildiren bir peygamberin, bizzat hanımlarının okuma yazma öğrenmesini teşvik ettiği için⁸⁰ bunun tam aksine kadınlara okuma yazma öğretmeyin demesi düşünülemez.

Kadının fitne olduğunu, evden dışarı çıkmamasını, kabrin onlar için daha hayırlı olduğunu söyleyen bu tür rivayetler İslam dışı kültürlerin bir ürünü olabilir.⁸¹ Nitekim Orta Çağ Avrupası’nda kadının durumu şu şekildeydi:

*“Bir kadın evinden dışarıya üç kez çıkmalıdır. Vaftiz edildiği, evlendiği ve öldüğü zaman. Kadın, kedi ve baca, evi hiç terk etmemelidir.”*⁸²

Hz. Ömer ’e isnat edilen bir rivayete göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

⁷⁵İbnü’l-Cevzi, Cemalüddin Ebul’l-Ferec Abdurrahman el-Bağdadi, *el-Mevdu’at*, I-III, Thk. Abdurrahman Osman, 1403, III, 237.

⁷⁶ İbnü’l-Cevzi, *el-Mevdu’at*, III, 237.

⁷⁷ İbnü’l-Cevzi, *el-Mevdu’at*, II, 269.

⁷⁸ İbnü’l-Cevzi, *el-Mevdu’at*, II, 269

⁷⁹ Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazveni İbn Mâce, *Sünen*, Kahire 1952, Mukaddime, 17

⁸⁰ Ebu Davud, Tıb,18,3887

⁸¹ Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 99.

⁸² Cihan Aktaş, “Kadının Toplumsallaşması ve Fitne”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, Sayı, 4, Ankara, Ekim 1991, 252.

“Kadınlara muhalefet ediniz. Çünkü onlara muhalefette bereket vardır.”⁸³

Bu hadis, hem Hz. Peygamber’in uygulamalarına hem de hadisi naklettiği söylenen Hz. Ömer’in uygulamalarına ters düşmektedir. Nitekim Hz. Peygamber Hudeybiye antlaşmasının yapıldığı gün Ümmü Seleme ’ye danışmış ve onun vermiş olduğu fikirle hareket etmiştir.⁸⁴ Hz. Ömer’in, Hz. Peygamber’in hadislerine muhalefet etmediğini, buna çok dikkat ettiğini bilmekteyiz. O ihtiyaç duyduğu konularda hanım sahabelerle istişare dahi etmiştir.⁸⁵ Savaşa katılan askerlerin eşlerinden ne kadar ayrı kalabileceğini kızı Hz. Hafsa ’ya danışmış oda “*en fazla dört ay*” cevabını vermiştir. Bu cevaptan hareketle Hz. Ömer, ordu komutanlarına emri altındaki askerlere, 4 ayda bir izin vererek evlerine yollamalarını emretmiştir.⁸⁶

Müslüman toplumunda kadınlara karşı ön yargıların oluşmasında bu rivayetlerin ne kadar etkili olduğunu, bu hadisleri sahih kabul edip, eşlerimize bakış açımızın değiştiğini günümüzde müşahede etmekteyiz.

Yine uydurma olduğu tespit dilen rivayetlerden bir diğeri, Zeyd b. Sabit vasıtasıyla Hz. Peygamber’e isnat edilen hadis şöyledir: “*Kadına itaat pişmanlıktır.*”⁸⁷ Kur’an ışığında bu hadisi değerlendirecek olursak, her Müslüman kadın ve erkeğin iyiliği emredip kötülükten sakındırması gerektiğini bildiren bu ayete ters düşmektedir.⁸⁸ Allah’ın dinine davet eden bir kadına itaat etmek neden pişmanlık olsun?⁸⁹

Konumuzla ilgili bir diğer rivayet Abdullah b. Ömer’den nakledildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Eğer herhangi bir şeyde uğursuzluk olsaydı, atta, evde ve kadında olurdu.*”⁹⁰

Uğursuzluk kavramı İslam’ın reddettiği bir kavram olup kökeninin Yahudilik ve Cahiliye olduğunu bizlere Hz. Peygamber açıklamaktadır. Bu ve bunun gibi kavramlar

⁸³Celalüddin Abdurrahman b. Ebu Bekr Es-Suyuti, *el-Lealiu’l-i Masnû’a fi’l-Ehadisi’l-Mevzû’a*, (Thk: Salah b. Muhammed), Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1417, II, 147.

⁸⁴Buhari, Şurut,15.

⁸⁵Savaş, *Raşit Halifeler Devrinde Kadın*, 190.

⁸⁶Celâleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr Suyuti, *Tarihu’l-Hulefa*, (Thk: Muhammed Muhyiddin Abdülhamid), Mısır, 1371/1952, 141-142.

⁸⁷İbnü’l-Cevzi, *Mevzuat*, II, 272.

⁸⁸Tevbe,71.

⁸⁹Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 105.

⁹⁰Müslim, Selam 34/118.

geçmişte bazı kimselerin Cahiliye ve Ehli Kitap inanç ve uygulamalarını yeniden hortlatmayı hedeflediklerini, sahip oldukları kültürü devam ettirmek istemesinden kaynaklanmaktadır. Bu ve bunun gibi İslam'la ve Hz. Peygamber'in hadisleriyle bağdaşmayan uygulamaların İslam ön gördüğü kadın anlayışına zarar verdiği için uydurma olduğu düşünülebilir. Bununla ilgili hadisler şöyledir:

Muaviye b. El-Hakem şöyle dedi: *“Ben: ‘Ya Rasuallah! Birtakım işler vardır ki, cahiliye devrinde biz onları uğursuz yapardık. Bizler kahinlere giderdik’ dedim. Rasullah: ‘Kahinlere gitmeyiniz!’ buyurdu. Ben: ‘Bizler bazı şeyleri uğursuz sayardık’ dedim. Rasullah: ‘Bu herhangi birinizin gönlünde hissettiği asılsız bir şeyden ibarettir. Bu tür asılsız şeyler sakın sizi giriştiğiniz işleri yapmaktan menetmesin!’ buyurdu.”*⁹¹

Hz. Aişe ‘den gelen diğer rivayeti et-Tayalisi şöyle nakletmiştir: *“Hz. Aişe ‘ye Ebu Hureyre’nin Rasullah’ın, ‘‘Uğursuzluk üç şeydedir: Evde, kadında ve atta’’ buyurduğunu naklettiği bildirildi. Bunun üzerine Hz. Aişe: ‘‘Ebu Hureyre ezberleyemedi, Rasulullah Yahudilerin uğursuz saydığı şeylerden bahsediyor ve bunun için onlara beddua ederek; ‘‘Allah Yahudileri kahretsin. Onlar, ‘‘Şüphesiz uğursuzluk üç şeydedir; evde kadında ve atta,’’ derler’’ diyordu. Bu esnada Ebu Hureyre içeriye girdi, hadisin sonunu duydu baş tarafını işitmedi’’ demiştir.*⁹²

Bu ve bunun gibi rivayetler sonucunda kadınların uğursuz sayıldığına şahitlik etmekteyiz. Şöyle ki: İslâm tarihinde zaman zaman bazı toplumsal felâketlerin sorumluluğunun kadına yüklenmesine ve ona yönelik baskıcı bir tavır takınılmasına yol açmıştır. Nitekim Fatımi Halifesi Hâkim-Biemrillâh zamanında baş gösteren kuraklık ve salgın hastalıkların sebebini kadınların serbestçe evlerinden dışarı çıkmalarına bağlamış ve bunu yasaklamıştır. Bunun bir benzerini Memlük Sultanı Barsbay da uygulanmıştır.⁹³

⁹¹ Müslim, Selam 35/121.

⁹² Ebu Davud Süleyman b. Davud et-Tayalisi, *Müsned*, Haydarabad-Dekkan,1321, s.215.

⁹³ Huda Lutfi, *“Manners and Customs of Fourteenth Century Cairene Women”*, Women in Middle Eastern History, Shifting Boundaries in Sex and Gender, New Haven 1991, s. 99-121

II. BÖLÜM

SOSYAL HAYATTA VE İDARECİLİK ALANINDA KADININ ROLÜ

1. Aile İçinde “Annelik”

Aile içerisinde ailenin yapı taşını oluşturan en önemli görev anneliktir. Arapça da anne ifade edilmek istendiğinde “*umm*” kelimesi kullanılır. Ya da daha genel olarak bir şeyin başlangıcında veya varlığında, yetiştirilmesinde ve iyileştirilmesindeki temel unsuru ifade etmek için kullanılmaktadır.⁹⁴

Umm kelimesinin yanı sıra Kur’an’ı Kerimde bu kelimeliyi ifade etmek için valide kelimesi de kullanılmıştır. Kuran’ı Kerimde tekil, ikil ve çoğul olmak üzere 170’den fazla ayette “valid” ile beraber geçtiği görülür.⁹⁵

Allah’ın Kur’an da bu kadar çok bu kelimeyi zikretmesi ve buna önem vermesi eğitimin ailede başladığının delili olarak görülebilir.

Kur’an’da Hz. Peygamber’in eşlerinden bahsederken genellikle isimleriyle değil de annelik vasfını ön planda tutarak bahsetmesi İslam’da kadının ayrı bir yeri olduğuna ispat olabilir. İlgili ayet şu şekildedir:

*“Peygamber, mü’minlere kendi canlarından daha önce gelir. Onun eşleri de mü’minlerin analarıdır. Aralarında akrabalık bağı olanlar, Allah’ın Kitab’ına göre, (miras konusunda) birbirleri için (diğer) mü’minlerden ve muhacirlerden daha önceliklidirler. Ancak dostlarınıza bir iyilik yapmanız başka. Bu (hüküm) Kitap’ta yazılıdır.”*⁹⁶

Hız. Musa’nın annesinden bahsedilirken yine annelik vasfının ön plana çıktığını görmekteyiz: *“Musa’nın annesine O’nu emzir, kendisine zarar geleceğinden*

⁹⁴ Vecdi Akyüz, “Ana Baba”, **DİA**, III, 102.

⁹⁵ Akyüz, “Ana Baba”, **DİA**, III, 102

⁹⁶ Ahzab, 3/6

endişelendiğinde, O'nu denize bırakıver... ”⁹⁷

Yine Hz. İsa'nın annesinden haber verilirken: “*Meryem oğlunu (Hz. İsa'yı) ve annesini de (kudretimize) bir alamet kıldık... ”⁹⁸*

Annelere verilen en önemli görevlerin başında belki ayetlerde de zikredildiği üzere peygamberleri doğuran ve onları terbiye eden bir konumda olmalarıdır. Hz. Âdem hariç tüm peygamberleri dünyaya getiren annedir.

Milyonlarca Müslümanın hac mevsimi ve umre ziyaretlerin de yapmış oldukları sa'yın, aslında Hz. İsmail'e su bulurum ümidiyle ne tür zorluklara katlandığının bir timsali olarak bir annenin hareketlerinin taklid edilmesi ve hem haccın hem de umrenin şartlarından bu konuya örnek olarak verilebilir. ⁹⁹ Bu ve benzer ayetlerde anneliğin önemine ait birçok ayet ve hadis bulunabilir. Ancak bu ayetlerden nazara verilen önemli bir tespit Allah'ın kadın için anneliği ön plana çıkarması ve bunun ne denli önemli olduğuna vurgu yapmasıdır.

Müslüman erkek ve kadın aile olmak için nikah akdiyle birbirine söz verip ilk adımı atamalarıyla ve ilerleyen zamanlarda çocukların da aileye dahil olmasıyla çekirdek aile dediğimiz yapı ortaya çıkmaktadır. Asıl ebeveynlik ise çocukların dünyaya gelmesinden sonra başlamaktadır. Burada anne ve babanın çocuklarına vereceği iyi ahlak ve terbiyeli bir yaşam gelecekte o çocuğun hayatını da şekillendiren, güzel vasıflar olarak karşısına çıkmaktadır.

Annelik ilahi merhametin dünyamıza yansıyan en güzel görüntüsüdür. Annelik duygusunun ise sadece insana has olmadığını çevremizde yavrusuna şefkatle yaklaşan hayvanlarda da bu duruma şahit olunabilir. Hadiste de zikredildiği üzere: “*Allah rahmeti yüz parçaya ayırdı. Doksan dokuz parçasını kendi yanında bıraktı. Yeryüzüne ise bir parçasını indirdi. İşte bu bir parçayla insanlar birbirlerine merhamet ederler, hatta bu bir parçanın hürmetinedir ki kısırak süt emen yavrusuna zarar veriri korkusundan bir ayağının tırnağını yukarı kaldırır.*”¹⁰⁰

⁹⁷ Kasas, 28/7

⁹⁸ Müminun, 23/50

⁹⁹ Bakara, 2/158

¹⁰⁰ Buhari, K. Edep, 1973

Yine çenesiyle tonlarca baskı uygulayabilen timsahın yavrularını ağzına alıp bu merhametin gereğince hiç zarar vermeden suya taşınması ve onları koruması da bu konuya örnek verilebilir. Anne her açıdan çocuğuna rehberlik ve kılavuzluk etmekte ve bu sorumluluğu taşımaktadır. Anne ile evladı arasında ki manevi ve maddi bağıllık, çocuğun mutlu olması veya mutsuzluğunun büyük bir kısmını anne terbiyle alakalı olduğu söylenebilir. Evladını dokuz ay karnında taşınması, dünyaya geldikten sonra onu emzirmesi ve bu çocuğun büyüüp aileyi terk etme yaşına geldiğın de dahi annesinden kopamaması dikkate alınması gereken önemli husustur.¹⁰¹

Ancak günümüzde bilinçli olarak aile kurumunun içinin değişik tv. dizileri ya da programlarıyla boşaltılmak istendiğini görmekteyiz. Kanaatimizce bugünün kadınının ulaşması gereken bunca güzel örnek varken onun kendisine, kültürüyle ve diniyle hiç bağdaşmayan tiplerini örnek alması annelik vasfının da içinin boşalmasına sebebiyet verdiğini görmekteyiz. Bu konuya örnek olarak M. Nihat Hatipoğlu bugünün kadının durumunu anlatan şu sözleri verilebilir: *“Bugün yeryüzün de hiçbir kadın veya anne Hz. Aişe'nin Peygamberimizin evinde ulaştığı hürriyete, değere, saygınlığa ve öneme kendi ailesi içinde ulaşabilmiş değildir. V e yine Hiçbir genç kız Hz. Fatıma'nın Peygamberimizin sınısıcak yuvasına erişebildiği özel öneme, ilgiye ve saygınlığa ulaşabilmiş değildir.”*¹⁰²

2. Toplum ve Çevrede

İslam dini eğitime ve öğretime son derece önem verem muazzam bir dindir. Allah, dünyanın yaratılışından beri insan oğlunu kendine muhatap kabul edip yeryüzünün halifesi olarak seçtiği insan oğlundan ilim tahsil etmesini ve bu ilmi çevresindeki diğer kişilere öğretmesini tavsiye etmiştir. Hatta Allah-u Teala ilim öğrenmek kadın olsun erkek olsun tüm Müslümanlara farz olduğunu¹⁰³ kutlu nebiler aracılığıyla Müslümanlara bildirmiştir. Kur'an-ı Kerim'in ilk emrinin “Oku!”¹⁰⁴ olması Allah'ın ilme ne denli önem verdiğini bir kez daha ortaya koyaktadır. Yukarıda zikretmiş olduğumuz gerek ayetlerde gerekse hadislerde kadın erkek ayrımı

¹⁰¹ Dürdane, Caferli, “Kur'an açısından annenin çocuk üzerine etkisi”, *Sinop Üniversitesi Uluslararası Gençlik ve Ahlak Sempozyumu*, Sinop, 2016, c, I, 261.

¹⁰² M. Nihat Hatipoğlu, “İslam'da Aile ve Annelik”, *Diyanet Dergisi*, Ankara 1991, XXVII, 2, 116.

¹⁰³ İbn Mâce, Mukaddime, 17/224

¹⁰⁴ Alak, 96/1-5

gözetmeksizin her ikisi de muhatap kabul edilmiştir.

“Kuran’ı Kerim’de “ilim” ve bu kökten türeyen kelimelerin bulunduğu yaklaşık 780 ayet vardır. “*Hikmet*” kökünden 117 ayet vardır. Yine okuma anlamına gelen “*karae*” kelimesinde türeyen kelimelerin bulunduğu 87 ayet mevcuttur. Yine Kuran-ı Kerim’in 68 yerinde “okumayı” telkin eden Kur’an kelimesi geçmektedir. Ayrıca “*Kitap*” kökünden türemiş 320 ayet vardır. Bundan başka yazmak anlamına gelen 336 kelime Kuranda yer almaktadır. Akli ve akli kullanmakla ilgili olarak da 49 ayet mevcuttur. Yüce Allah’ın “*tefekürle*” ilgili buyruklarının yer aldığı ayet sayısı 18’dir. Ayrıca düşünmeyi teşvik eden bunun önemini vurgulayan “*zikir*” kökünden türeyen ayet sayısı yaklaşık olarak 370’dir. Bu ayetlerin hiçbirinde kadın erkek ayrımı yapılmamıştır. Hz. Peygamber’den gelen hadisler de bu konuda Kuranı kerim le aynı doğrultuda mesajlar ihtiva etmektedir. Zaten Hz. Peygamberin söz fiil ve takrirleriyle kendisinin insanlığa tebliğ ettiği Kur’an-ı Kerime aykırı bir tutum sergilemesi aklın kabul edebileceği bir husus değildir.”¹⁰⁵

Rivayetlere göre Hz. Peygamber, Hz. Hafsa ile evlendikten sonra, meşhur hanım sahabi, eş-Şifa bint Abdillâh el- Adeviyye’ye: “*Hafsa’ya, yazmayı öğrettiğin gibi, Rukyetü’n-nemli (karınca duası) de öğret!*” buyurmuştur.¹⁰⁶

Hz. Aişe , Aişe bint Talha isimli bir kız öğrencisine okuma-yazmayı öğretmiş ve daha sonra ondan sekreter olarak yararlanmıştır. Hz. Aişe ’ye çeşitli beldelerden gelen mektuplara bu öğrencisi vasıtasıyla cevap vermiştir.¹⁰⁷ Hz. Peygamber’in vefatından 47 yıl sonraya kadar bu hizmeti Hz. Aişe devam ettirmiş, pek çok talebe yetiştirmiştir. Hz. Peygamber onun hakkında “*Dininizin yarısını şu Hümeýra’dan alınız*” buyurmuşlardır.¹⁰⁸ Hz. Peygamber’den 2210 hadis rivayet etmiştir. Bu hadislerin doğru anlaşılması hususunda birçok muhaddis sahabe ile tartışmış, Medine vaizi İbn-i Ebis-Saib’e vaaz ederken dikkat etmesi gereken hususları söylemiştir.¹⁰⁹ Bu dikkat edilmesi gereken hususları söylemek ise ancak ciddi bir ilmi alt yapıyı gerektirdiğini bilmekteyiz.

¹⁰⁵ Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 142

¹⁰⁶ Ahmed İbn-i Hanbel, *Müsned*, VI, 84.

¹⁰⁷ Buhari, Edebül Müfred Motif Yayınları, Editör, Muhammed Nasıruddin el- Elbani, Çev., Rauf Pehlivan, İstanbul. 2005, 471.

¹⁰⁸ İsmail b. Muhammed Acluni, *Keşfu-l Hafa*, Beyrut, 1988, I, 374.

¹⁰⁹ Ahmed İbn-i Hanbel, *Müsned*, VI, 217.

Mekke döneminden itibaren kadınların eğitildiğini ve onların da diğer kadınlara tebliğ görevini yaptıklarına gerek konumuzun giriş bölümünde gerekse Hz. Peygamber'in döneminde kadının durumundan bahsetmiştik. Yine ilk Müslümanlardan ve Hz. Peygamber'in eşi Hz. Hatice İslam'ın ilk öğrencisi olmasının yanında onu başkalarına anlatma ve aktarma hususunda ilk öğreticilerden olduğu sayılabilir. Hz. Peygamber'den öğrendiği her şeyi başkalarına aktarmış, hatta çoğu kişinin Müslüman olmasına vesile olmuştur.¹¹⁰ Yine Mekke'de Guzeyye isimli kadının Allah'tan gelen emir mucibince tebliğ faaliyetlerinde aktif olarak yer aldığı, Kureyş kadınlarına gizlice İslam'ı anlattığı bilinmektedir.¹¹¹

3. Hakimlik

Kadından Hâkim olma konusunda İslam mezhepleri arasında farklı görüşler mevcuttur. Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî fakihleri arasında genel görüş kadınların hâkimlik yapamayacağı şeklindedir.¹¹² Hâkimliği yapmayı şahitlik gibi kabul eden Hanefiler ise had ve kısası gerektiren suçlar hariç diğer davalarda kadının şahitlik gibi hâkimlik de yapabileceğini belirtmektedirler.¹¹³

Taberî ise, kadının her konuda hakimlik yapabileceğini söyleyerek, had ve kısas gibi cezaları içeren konuları da buna dahil etmektedir. Taberî asıl olanın halk arasındaki davalarda hüküm vermeye gücü yetenin bu görevi ifa etmesi olduğunu ifade etmektedir.¹¹⁴ Zahirîlere göre de kadın her husus da hakimlik yapabilir. İbn Hazm, Hz. Ömer'in bir kadını çarşı-pazar işlerinde görevlendirmiş olmasını, kadını hâkim olabileceğine bir delil olarak göstermektedir.¹¹⁵

Kur'an ve sünnette kadının hakimlik yapmasına mâni olan herhangi bir ayete rastlamamaktayız. İslam tarihinde siyasi meselelerde fikir vermiş ve fiilen rol oynamış olan kadının bu tür görevleri yerine getirmesini engellemek İslam'ın ana prensipleriyle bağdaşmayabilir. Nitekim Kuran'ı Kerim'de "Hiç Şüphesiz Allah size, emanetleri

¹¹⁰ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, İrfan Yayınevi, İst., 1980, I, 181.

¹¹¹ İbn-İ Sa'd, *et-Tabakatü'l-Kübra*, VIII, 155-157.

¹¹² Ali b. Muhammed b. Habib Maverdi, *el-Ahkamu's-Sultaniyye ve'l-Vilayati'd-Diniyye*, Matbaatu Mustafa el-Babi el-Halebi, Mısır 1966, 65.

¹¹³ Kemalüddin Muhammed b. Abdilvahid b. Hümmam, *Şerhu Fethu'l-Kadir*, Matbaatu'I-Meymeniyye, Mısır 1306, VI, 357.

¹¹⁴ Maverdi, *el-Ahkamu's-Sultaniyye ve'l-Vilayati'd-Diniyye*, 65.

¹¹⁵ İbn Hazm, *el-Muhalla*, Matbaatu'n-Nehda. Mısır 1347, VI, 429,430

ehline teslim etmenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder”¹¹⁶ buyrulmaktadır. Hükmetmek ifadesinin ise kadın erkek her Müslümanı bağlayan bir durum olduğu belirtilmektedir. Bu durumda sadece erkeği mesul görmek kadını dışlamak olabileceği gibi, nassa da aykırı bir durum da ifade edebilir.

4. Devlet Başkanlığı

Kadınların devlet başkanlığı yapmama hususunda Kur'an'da herhangi bir delil yoktur. Tam tersine Allah'ın emirlerini yerine getirme ve dinini yayma hususunda erkek ne kadar mesulse kadın da o kadar mesuldür diyebiliriz. “*Mümin erkekler ve mümin kadınlar birbirlerinin dostları ve yardımcılarıdır, iyiliği emreder kötülükten alıkoyarlar, namaz kılarlar, zekat verirler. Allah'a ve Peygamberine itaat ederler. İşte Allah bunlara rahmet edecektir. Allah şüphesiz güçlüdür, hakimdir.*”¹¹⁷ ayeti de bunu desteklemektedir.

İyiliği emretmek ve kötülükten vazgeçirmeye çalışmak vazifesini mümin erkekler gibi mümin kadınlarının da ifâ edebileceğini söyleyen Hamîdullah, devlet başkanlığı da dahil olmak üzere bir işi millet adına yapmak şeklinde tarif ettiği siyaset görevini kadının da üstlenebileceğini ifade etmektedir.¹¹⁸ Bazı İslam alimleri Kur'an da kadın ve erkeğin, cinsiyet farklılıklarından kaynaklanan bazı istisnalar hariç, devlet işlerinde olduğu gibi toplum işlerinde de erkekle tam bir eşitlik içerisinde olduğunu vurgulamaktadır. Kur'an, toplumsal ve siyasî faaliyetlerin her türünde erkeğe tanımış olduğu hakları kadına da tanımaktadır.¹¹⁹

İslamiyet'in ilk yıllarında Hz. Peygamber'in hanımları dört halife döneminde ortaya çıkan siyasi olaylarda fikirlerini açıkça söylediklerini görmekteyiz. Hz. Osman, Hz. Ayşe'ye görüşlerinden dolayı herhangi bir itirazda bulunmadığı gibi, sahabeden hiç kimse de onu açıkladığı fikirlerinden dolayı tenkit etmemiştir. Hz. Osman'ın eşi en sıkıntılı anlarında eşinin yanında olmuş ve ona fikir vermiştir.¹²⁰ Yine Hz. Osman'ın

¹¹⁶ Nisa, 4/58

¹¹⁷ Tevbe, 9/71

¹¹⁸ Muhammed Hamidullah, “İslam Hukukunun Kaynakları Açısından Kitabı-ı Mukaddes”, çev. İbrahim Canan, *Atatürk Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, Sevinç Matbaası. Ankara 1979, 111, 387.

¹¹⁹ Muhammed İzzet Derveze, *ed-Düsturu'l-Kur'ani ve's-Sünnetu'n Nebeviyye li Şu'ni'l-Hayat*, Matbaatu İsa el-Babî el-Halebi, 1966, I, 112; Muhammed Reşid Rıza, *el-Vahyü'l-Muhammedi*, Matbaatu Menar, Mısır 1935, 284.

¹²⁰ Behiyel-Hülî, *Ailede ve Toplumda Kadın*, çev. Abdullah İşler, Eyüp Sanayi Elif Matbaacılık, Ankara

vali olarak ve devlet işlerine yaptığı atamalar sebebiyle eleştirilmesi üzerine bundan böyle sahâbenin ileri gelenlerinin ve bu arada Hz. Peygamber'in hanımlarının görüşünü almadan tayin yapmayacağını söylemesi, Peygamber hanımlarının Medine'deki siyasette etkin bir rol oynadığının bir kanıtı olarak gösterilebilir.¹²¹ Kadınların siyasi davranışlarından birini de Hz. Peygamber'in amcası Ebu Talib'in kızı Ümmü Hani'nin, Mekke'nin fethi sırasında müşriklerden olan kocası İbn Hübeyre'ye emân vermesinde görmekteyiz. Onun bu davranışını gören Hz. Peygamber'de “*senin emân verdiğine bizde emân veririz.*”¹²² diyerek onun bu davranışını desteklemiştir.

Hz. Peygamber'in zaman zaman sahâbîlerden dinî-siyasî taahhüt mahiyetinde aldığı biatlara ve İkinci Akabe Biati'na ve Bey'atürrıdvân'a kadınlar da katılmıştır.¹²³ İslam'ın ilk yıllarında siyasi alanda bu kadar aktif olan kadınların bu dönemde devlet başkanı olmamasının nedeni böyle bir şeye gerek duyulmadığı olabilir. Bu durum dört halife dönemi içine söylenebilir. Hz. Peygamber'in eşleri ve özellikle Hz. Aişe yanlış olan yerde fikrini beyan etmiş ve düzeltilmesi gereken yerlerde görüşünü açıkça ifade etmiştir. Hz. Aişe'nin siyasi yönden etkin olduğunu Hz. Ali'nin hilâfetinin ilk yıllarında Cemel Vak'ası ile sonuçlanan olaylarda görülmekte ve eğer isterse devlet başkanı olma hususunda önünde şer'i bir engelin olmadığını görmekteyiz.¹²⁴

“Her kamu görevi gibi devlet başkanlığı için de en önemli şartın liyakat olduğunu göz önünde bulunduran çağdaş araştırmacılar kadınların devlet başkanlığı dahil her türlü görevi üstlenebileceklerini, imamlığın veya ordu kumandanlığının bizzat devlet başkanı tarafından yapılmasının gerekmediğini ileri sürerler. Bunlara göre Hz. Peygamber'in kadının devlet başkanı olamayacağı yolundaki sözleri, bütün asırları bağlayıcı bir hüküm olmaktan ziyade kendi dönemiyle ilgili bir tespittir. Resûl-i Ekrem bu sözleriyle, o dönemde bir kadının yönetiminde bulunan Sâsânî Devleti'nin uzun süreli olmayacağını haber vermektedir, nitekim de öyle olmuştur. Esasen İslâm tarihinde kadınların devlet başkanlığı yaptığı bilinmektedir. Yemen'de hüküm süren Suleyhîler'de Hürre es-Sulehyiye önce kocasının sağlığında Yemen'i idare etmiş, onun

1972, 162-164;

¹²¹ Aydın, “İslam'da Kadın”, XXIV, 91.

¹²² Ahmed b. Abdillatif ez-Zebîdî, *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi*, çev. Ahmet Naim, Semih Ofset Matbaacılık, Ankara, II, 282-284.

¹²³ Mehmet Akif Aydın, “İslam'da Kadın”, *DİA*, XXIV, 91.

¹²⁴ Aydın, “İslam'da Kadın”, *DİA*, XXIV, 91.

ölümü üzerine de tek başına hükümlan olmuştur. Delhi’de Sultan Şemseddin İltutmüş’un 1236’da ölümünden sonra devleti dört yıl kızı Raziyye Begüm yönetmiştir. Eyyübî Hükümdarı el-Melikü’s-Sâlih Necmeddin Eyyüb Haçlılar’la savaşırken vefat edince savaşın sonuna kadar ölümü gizli tutulmuş ve ardından yerine Turan Şah geçmiştir. Fakat kumandanların Turan Şah’ı kabul etmemesi üzerine Necmeddin Eyyüb’un eşi Şecerüddür hükümdar olmuş; adına hutbe okunmuş ve sikke bastırılmıştır. Ayrıca İran’da hüküm süren Türk Atabeyi Bozaba’nın eşi Zâhide Hatun ve Salgurlular’ın son hükümdarı Âbiş Hatun da örnek olarak zikredilebilir.” “Yine Türk hânedanları arasında hükümdar eşlerinin veya annelerinin etkin biçimde devlet işlerine karıştığı bilinmektedir. Tuğrul Bey önemli işlerini hanımı Altun Can’a danışır. Melikşah’ın iki eşi Terken Hatun ve Zübeyde Hatun’un hakan üzerinde önemli etkileri vardı. Abbâsîler’de Halife Mehdî-Billâh’ın hanımı ve Mûsâ el-Hâdî ile Hârûnürreşîd’in annesi Hayzürân, Osmanlı Devleti’nde Kösem Vâlîde Sultan, Hârizmşahlar’da Alâeddin Tekiş Han’ın eşi Terken Hatun, Karahıtay hânedanına mensup Kutluğhanlılar’da Kirman hâkimi Kutbüddin Muhammed Han’ın eşi Kutluğ Terken Hatun, Safevîler’de Şah Tahmasb’in kızı Zeyneb Begüm ve Perihan Hanım ayrıca örnek gösterilebilir.”¹²⁵

5. Muharebede Kadın

Kadınların savaşlarda da aktif rol üstlendikleri, yaralıların tedavisi, su ve yiyecek verilmesi gibi hizmetlerde buldukları görülmektedir. Uhud ve Huneyn savaşlarına katılan Ümmü Süleym ve Ümmü Harâm, Uhud’a katılan Ümmü Salît, Hayber Gazvesi’ne iştirak eden Ümmü Sinân el-Eslemiyeye ve birçok gazveye katılan Rubeyyi’ bint Muavviz bunlardandır.¹²⁶

¹²⁵ Aydın, “İslam’da Kadın”, *DİA*, XXIV, 91

¹²⁶ Rıza Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, Ravza Yayınları, İstanbul, 1992, 239-241.

III. BÖLÜM

“KADININ PEYGAMBERLİĞİNİN” İMKÂNI

1. Kur'an'da Kadın

Kur'an'da kadının peygamberliği ile ilgili görüşlerimize geçmeden evvel konumuzla ilgili olan, *nefs* ve *zevc* kelimelerinin açıklamak istiyoruz. Çünkü bu kelimelerin hangi manada kullanıldığını bilmenin konuya katkısı olacağı kanaatindeyiz. Kur'an muhataplarına hitap ederken onlara hep eşit seviyede yaklaşmış, ilahi vahye muhatap olma yönünden ve onu tebliğ etme bakımından, her iki cinside eşit sorumlulukta görmüştür. Konuyu incelerken Kur'an'ın muhtevasına ters düşen, dönemin örf, adet ve geleneklerinin ışığında ayetlerin nasıl işlendiğini, kasten veya haklı olarak dönemin kültür etkisiyle Kur'an ayetlerinin nasıl yorumlandığını, fazla ayrıntıya girmeden inceleyeceğiz. Çünkü bazı yorumları incelediğimizde bugünkü olumsuz kadın tasavvurunun altında yatan sebeplerin başında, belki de bu ayetlerin farklı yorumlanması gelmektedir. Bazı ayetlerin incelerken yorumların israiliyyat kaynaklı olduğunu veya uydurma hadislerle bu yorumların desteklendiğini ortaya koymaya çalışacağız.

Kur'an, kadın-erkek arasındaki ilişkileri birbirinden bağımsız olarak değil, aksine birbirleriyle bağlantılı olarak çok farklı düzeylerde ele almaktadır. Allah'tan korkma, ahlaki duyarlılık gösterme, iffetini koruma, ibadet etme gibi durumlarda erkek ile kadın arasında herhangi bir ayırım yapılmamaktadır. Kur'an-ı Kerim'de kadının erkek için bir örtü olduğundan bahsederken, erkeğinde kadının bir örtüsü olduğunu, ancak bir bütün olarak değerlendirildiğinde Kur'anî bir anlayışın hâkim olacağını görmekteyiz.¹²⁷

a. Nefs

Lügatte, *can*, *ruh*, *nefs*, *zat* ve *öz varlık*, *insan*, *zihin*, *canlı varlık*, *yaşayan yaratık*, *şahıs*, *fert*, *kan*, *beden*, *bedenden kaynaklanan şehvi arzu ve istek* gibi anlamlara gelen

¹²⁷ Bakara, 2/187

nefs kelimesi,¹²⁸ Kur'an-ı Kerim'de ise farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bu çerçevede *ruh*,¹²⁹ *zat ve öz varlık*,¹³⁰ insanı ilahi hitaba muhatap kılarak onun sorumlu tutulmasına sebep olan, *nefse kötülüğü emretme*,¹³¹ *nefsi ve kötülükleri kınama*,¹³² *daha ileri bir aşamada huzura erme*¹³³ gibi anlamlara geldiğini görmekteyiz.¹³⁴ Kur'an'da *nefs* 16, *nufus* 2, *enfus* 153 yerde geçmektedir. Burada zikredilen manaların hepsi de maddi ve manevi unsurlarıyla birlikte “*kendisi, zâtı, özü*” manasına gelmektedir.

b. Zevc

Sözlükte “*eş*”, “*tür*”, “*çift*” anlamlarına gelen zevc, terim olarak evlilik birliğinin taraflarını meydana getiren kadın ve erkeğin her birini ayrı ayrı ifade eder.¹³⁵ Zevc denildiğinde aklımıza kocanın geldiği gibi kadında gelmektedir. Yine örfte kocayı ifade etmek için “*zevc*”, evli kadını ifade etmek üzere bu kelimenin müennesi olan zevcenin (çoğulu zevcât) kullanımı yaygınlık kazanmıştır. Karı-kocayı birlikte anlatmak için de “*zevceyn*” tabiri kullanılır.¹³⁶

Kur'an-ı Kerim'de *zevc* kelimesi hem sözlük hem de ıstılahtaki anlamında tekil, ikil ve çoğul şekillerinde sıkça kullanılmıştır.¹³⁷

“*Zevc*” kelimesi ferdin zıddıdır yani *zevc* çiftliği fert ise tekliği ifade ettiğinden dolayı *zevc* kelimesi tek düşünülemez. Aile hayatının temeli oluşturan karı-kocaya da çift denilmesi bu bağlamda değerlendirilir. Yani aileden bahsedebilmek için ne tek başına erkek yeterlidir ne de tek başına kadın yeterlidir. Ayette bu husus şöyle ifade edilmektedir. “*Erkek ve diğiden ibaret olan çifti O yarattı.*”¹³⁸

Bu kelimelerin hangi manada düşünülmesi gerektiğiyle ilgili İslam düşünürlerinin görüşlerine yer vermeden evvel ilgili ayette Allah'ü Teala şöyle buyurmuştur:

¹²⁸ Süleyman Uludağ, “Nefis”, *DİA*, XXXII, 526.

¹²⁹ Enam, 6/93.

¹³⁰ Ali İmran, 3/28-30.

¹³¹ Yusuf, 12/53.

¹³² Kıyamet, 75/2.

¹³³ Fecr, 89/27.

¹³⁴ Uludağ, “Nefis”, XXXII, 526.

¹³⁵ M. Kâmil Yaşaroğlu, “Koca”, *DİA*, XXVI, 128.

¹³⁶ Yaşaroğlu, Koca, XXVI, 128.

¹³⁷ Bakara, 2/35, 232,234; Nisa, 4/20; Enam, 6/143, Hud 11/40; Hac 22/5; Ahzab 33/28; Rahman 55/52.

¹³⁸ Necm, 53/45.

“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan, ikisinden birçok erkek ve kadın üretilen yayan rabbinize itaatsizlikten sakının. Adını anarak birbirinizden dilek ve istekte bulunduğunuz Allah’tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir.”¹³⁹

İlk olarak bu kelimelerden anlaşılması gerekenin ne olduğuyla ilgili fazla ayrıntıya girmeden klasik ekolün alimlerinin görüşlerini ele alacağız.

İbn Cerir et- Taberi, ayette geçen “tek nefis”ten kastın, Hz. Âdem olduğunu söylemekte ve bu görüşünü ispatlamak için, ayette yer alan “vâhidetin” kelimesine dayandırmaktadır. Bu kelimenin müennes gelmesinin sebebinin, “nefs” kelimesinin müennes olmasından ileri geldiğini ve bu kullanımın Araplarda var olduğunu söyleyerek düşüncesini ispatlamak istemektedir. Yine o, bu görüşünü desteklemek için ilk yaratılan nefsin de Hz. Âdem olduğunu söylemektedir. Ayetin devamında yer alan “ondan da eşini yaratan” ifadesinden kastın Hz. Havva olduğunu söyledikten sonra, Hz. Havva’nın yaratılmasıyla ilgili bazı rivayetler aktarmaktadır. Söz konusu yaratma olayını ise şu şekilde ifade eder: “Adem’e bir uyku çökmüştü ki melek sol yanındaki eğri kaburga kemiklerinden aldı ve yerini etle düzeltti. Henüz daha uykusundan kalkmadan, Yüce Allah, kendisiyle huzur bulması için, kaburga kemiğinden kadın suretinde eşi Havva’yı yarattı. Uyanıp kalktığında onu yanında buldu.”¹⁴⁰ Beğavi,¹⁴¹ İbn Atiye,¹⁴² Beydavi,¹⁴³ ve Nesefi,¹⁴⁴ gibi alimler de Taberî ile ilgili hemen hemen aynı görüşü benimsemektedirler.¹⁴⁵

Razî, Hz. Havva’nın, Hz. Adem’den yaratılışıyla ilgili iki görüş nakletmektedir. Ulemanın çoğunluğunun savunduğu görüşe göre Allah Teâlâ Hz. Adem’i yaratınca, onu

¹³⁹ Nisa, 4/1

¹⁴⁰ Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi’ul-Beyân ‘an Te’vil Âyi’l-Kur’ân*, Daru Alemi’l Kutub, Riyad, 2003, VI, 339-343.

¹⁴¹ Ebu Muhammed el-Hüseyn b. Mesut b. Muhammed b. El-Ferra el-Beğavi, *Madim’t-Tenzili fi Tefsiri’l Kur’an*, (thk. Abdurrezak el-Mehdi), Daru İhyai’t Turas el-Arabî, Beyrut ,1420, I, 561.

¹⁴² Ebu Muhammed Abdülhak b. Ğalib b. Abdurrahman b. Temam İbn Atiye, *el-Muharriru’l-Veciz fi Tefsiri’l-Kitabi’l-Aziz*, (thk. Abdusselam Abdu’s-Şafi Muhammed), Daru’l-Kutubi’l-İmiyye, Beyrut, 1422 h., II, 3-4.

¹⁴³ Nasiruddin Ebu Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed Beydavî, *Envaru’t-Tenzil ve Esraru’t- Te’vil*, (thk. Muhammed Abdurrahman el-Maraşlı), Daru İhyai’t-Türas el-Arabi, Beyrut, 1418 h., II,58.

¹⁴⁴ Ebu’l-Berekat Abdullah b. Ahmed b. Mahmud Nesefî, *Medâriku’t-Tenzil ve Hakaiku’t-Te’vil*, (thk. Yusuf Ali Bedyevi), Daru’l-Kelimi’t-Tayyib, Beyrut, 1998, I, 326.

¹⁴⁵ Mehmet Şafi Bilik, *Kur’an’da Kadın İle İlişkilendirilen Ayetlere Çağdaş Yaklaşımlar*, (basılmamış yüksek lisans tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2012, 14

bir süre uyuttu ve sonra da sol kaburgalarının birinden Hz. Havva'yı yarattı. Hz. Âdem uyandığında Havva'yı gördü onunla ünsiyet kurdu. Çünkü Havva Adem'den bir parçaydı. Alimlerin de bu görüşte olduklarını ve görüşlerin, Hz. Peygamber'in, "*Kadın eğri bir kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Eğer onu düzeltmeye kalkarsan onu kırarsın. Onu eğri olarak bırakırsan ondan istifade edersin.*"¹⁴⁶ hadisine dayandırdıklarını söylemektedir.¹⁴⁷

Bu hadisi Müslim, Tirmizi ve İbn Mâce de geçen bütün rivayetleri ile incelediğimizde, Hz. Peygamber'in aslında bu hadisten, kadınların nazik bir yapıya sahip oldukları için, onlara iyi davranılması gerektiğini bizlere tavsiye ettiği anlaşılmaktadır. Bu hadisle ilgili rivayetlerin çoğunun "*kadın kaburga kemiği gibidir*" ifadelerinde olduğu gibi teşbih edatı "*kaf* " ile gelmesi narinlik yönünden kadının kaburga kemiğine benzetildiğine işaret edilmekte, eğer kadınlara karşı kaba saba olunursa, nasıl ki kaburga kemiği düzeltilmeye çalışılırsa kırılacağına işaret edilmekte, bu yüzden kadını da olduğu hal üzere bırakmanın daha iyi olduğu, onun üstüne gidilmemesi gerektiği bizlerden istenmektedir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in bu hadisten bizlere daha çok Hz. Havva'nın yaratılışıyla ilgili bilgi değil, kadının ruh haliyle ilgili bilgi verdiğini ve erkeklerinde ona iyi davranmasını istediği anlaşılmaktadır. Yine bu hadiste geçen "*ed-dil'u*" kelimesinin Arapçada sadece kaburga kemiği manasına gelmediğinin "*eğrilik*" ten kinaye olarak da kullanılmaktadır. Bu manada kadınların yaratılışlarında bir farklılık olduğuna işaret edilmektedir. Diğer taraftan bu konuda nakledilen rivayetlerin çoğunlukla Havva ve Âdem belirtilmeksizin genel bir ifadeyle nakledildiğini görmekteyiz. Bu da ilgili hadislerin Hz. Havva'nın yaratılması konusunu kapsamaktan ziyade genel manada kadınlara karşı nasıl davranılması gerektiğiyle ilgili bize bilgi vermektedir.¹⁴⁸

Klasik ekolün önemli alimlerinin kadının yaratılışıyla ilgili görüşlerini özetleyecek olursak, Hz. Havva'nın, Hz. Adem'in kaburga kemiğinden yaratıldığı, dolayısıyla ayette geçen¹⁴⁹ "*nefs*" den kastın Hz. Âdem olduğu "*zevç*" den kastın da Hz. Havva olduğu kanaatindedirler.

¹⁴⁶ Buhari, Enbiya, 1; Müslim, Radâ, 60.

¹⁴⁷ Fahrettin Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer b. el-Hüseyn er-Razi, *et-Tefsiru'l-Kebir*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1411/1990, IX, 477-478.

¹⁴⁸ İbrahim H. Karlı, *Kur'an Yorumlarında Kadın*, Rağbet Yay., İst., 2003, 82.

¹⁴⁹ Nisa, 4/1

Ancak geleneksel ekolün ayetten ve hadislerden elde ettiği yorumlar günümüzde kadınlar tarafından ve bazı çağdaş kesimler tarafından eleştirilere maruz kalmıştır. Çünkü Hz. Peygamber döneminde kadına verilen değerin daha sonraki zamanlarda değişik toplumların İslam'a girmesiyle ve uydurma rivayetlerle sekteye uğramış ve bu yanlış düşünceler üzerine hiçte hoş olmayan bir kadın tasavvurunun inşa edildiğini görmekteyiz.¹⁵⁰

Bu ayetle ilgili olarak çağdaş müfessirlerimizden Mevdudi söz konusu ayetin manasının kapalı olduğunu, bununla ilgili Kur'an'ın sukut ettiğini, kadının yaratılışıyla ilgili Kitab'ı Mukaddeste de aynı bilginin olduğunu, Hz. Peygamber'in bu konuda ki hadisinin de farklı bir manaya delalet ettiğini, onun için bu konuda susmanın daha doğru olacağını söylemektedir.¹⁵¹

Kadının ege kemiğinden yaratılmasını kadına bir hakaret olarak yorumlayanlara M. Sait Şimşek'te şu açıklamayı yapmaktadır: *“Havva'nın Adem'den yaratılmış olması, hiçbir zaman kadının erkekten aşağı olmasını gerektirmez. Bilakis onunla aynı özü paylaştıkları anlamına gelir. Böylece kadın ve erkek bir bütünün bölünmüş iki parçasıdır. Kadının erkeğe ve erkeğin de kadına ihtiyaç duyması ve bir araya gelerek evlenmekle huzur ve sükûn bulmalarının sebebi budur. Çünkü iki parçaya bölünmüş bir bütünün parçaları birbirlerine ihtiyaç duyarlar ve bir araya gelmekle bu ihtiyaçlarını karşılamış, böylece huzura kavuşmuş olurlar. İşte bu nedenle evlenmeyen erkek de evlenmeyen kadın da eksiktir ve tam bir huzura kavuşamaz. Eğer Havva'nın Adem'den yaratılmış olması kadının ikinci plana itilmesi ve erkekten aşağı olması anlamına geliyor olsaydı, Hz. Meryem'den doğan Hz. İsa'nın da Meryem'den aşağı olması gerekirdi. Oysa Hz. İsa bir peygamberdir ve babasız olarak, bir kadın olan Meryem'den yaratılmıştır. Kuşkusuz Yüce Allah, Hz. Adem ile Havva'yı ayrı ayrı da yaratabilirdi. Hz. İsa'yı da diğer insanlar gibi bir anne ve babadan yaratabilecek güçteydi. Ancak Adem'i annesiz ve babasız yaratıyor, Havva'yı Adem'den, yani kadını erkekten yaratıyor. Meryem'den İsa'yı, yani kadından erkeği yaratıyor. Diğer insanları da bir anne ve bir babadan yaratarak yaratmanın tüm alternatiflerine kadir olduğunu göstermenin yanı sıra Havva'nın Adem'den yaratılmasının, kadının erkekten aşağı bir*

¹⁵⁰ Karşlı, *Kur'an Yorumlarında Kadın*, 82.

¹⁵¹ Ebu'l A'la Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, (trc. Muhammedhan Kayam, Yusuf Karaca, Naife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş) İnsan Yay., İst., 1986, I, 289.

seviyede olmadığına işaret etmiş oluyor.”¹⁵²

Mısırlı mütefekkir Seyyid Kutup (ö. 1966 m.) bu ayeti tefsir ederken şu bilgilere yer vermiştir: *“O tek kişinin eşini de kendi özünden yarattı, sonra bu çiftten çok sayıda erkek ve kadın meydana getirerek yeryüzüne yaydı.”*¹⁵³ Yani Hz. Havva’yı da aynı özden yarattığına işaret etmiştir.

Klasik ekolün yapmış olduğu tefsirlerin israiliyyat kaynaklarından etkilendiğini dolayısıyla konumuzu ilgilendiren ayette de yapılan yorumların israiliyyat menşeli olduğuna dikkat çeken Abdullah Aydemir, Kur’ân-ı Kerim’de Hz. Havva’nın yaratılması ile ilgili ayrıntılı bir bilginin olmadığını, yalnızca birkaç ayette, *“sizi bir tek candan yaratan, ondan da yine onun zevcesini vücuda getiren (O’dur = Allah’tır)”* ifadesine rastlandığını, bu manaya yakın olan bir iki ayet de şu mealde olduğunu *“Size nefislerinizden, kendilerine ısınmanız için, zevceler yaratmış.”*¹⁵⁴ söylemekte, müfessirlerin Nisâ Suresi 1. ayetinin tefsiri için başvurdukları hadis Hz. Havva’nın Hz. Adem’in sol eğe kemiğinden yaratılmış olduğu yolundaki uzun ve detaylı bilgilerin, karşılıklı konuşmaların ve bunlara dair olan tafsilatın da aslı olmadığını, bunların genel hatlarıyla israiliyyat olduğunu vurgulamaktadır.¹⁵⁵ Aydemir’in bu görüşlerine baktığımızda tefsirlerde anlatılan yaratılış hikayesi Tevrat’ta aktarılanlarla birebir örtüşmektedir.¹⁵⁶

Kadınların kaburga kemiğinden yaratılması hususunda aktarılan hadisle ilgili Aydemir şunları söylemektedir: *“Kadınlarla iyi geçinmeyi, onların eğitim ve öğretimini tavsiye eden hadislerde, kadın eğe kemiğine benzetilmiştir. Bazı hadislerde de eğe kemiğinden yaratıldığı ifade edilmiştir. Bu hadislerden Havva’nın yaratılışına ait herhangi bir tafsilat çıkarmak mümkün değildir. Çeşitli mecazi yorumlara müsait olan hadislerin esas hedefi, kadınlara karşı yumuşak hareket etmenin ve onlara iyi davranmanın teminidir.”*¹⁵⁷

¹⁵² M. Sait Şimşek, *Yaratılış Olayı*, Beyan Yay., İst., 1998, 57- 65.

¹⁵³ Seyyid Kutup, *fi Zilâl-il Kur’ân*; (trc. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa) Araştırma Yay., İst., 1992, III, 53.

¹⁵⁴ Rum, 30/21

¹⁵⁵ Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrailiyat*, DİB Yay., Ankara, tsz., 251.

¹⁵⁶ Tekvin, 2/18-23.

¹⁵⁷ Aydemir, *Tefsirde İsrailiyat*, 251.

Bu konuda Bekir Topaloğlu, ayette ege kemiğinden yaratılışına işaret olmadığını hadiste geçen kaburga kemiğinden yaratılışın, aslında mecazi olarak ele alınması gerektiğinin, kadınların tabiatı itibarıyla farklı olduklarının, tamamen erkeklerin isteklerine boyun eğmeyeceğine vurgu yaptığını belirtmektedir.¹⁵⁸

Hayrettin Karaman ise, ilgili ayette “*nefisten, ondan yaratan*” sözünü “*onun bir parçasından*” (mesela kaburgasından) şeklinde değil, “*onun özünden, ona benzer (misli) olan asıldan ve kökten (buradaki ifadeye göre nefisten) yaratan*” şeklinde anlamak gerektiğini ifade etmekte, “*Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden (nefislerinizden) eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O'nun kanıtlarındandır*” ve bu ayette de bu kelimenin aynı manada kullanıldığını söylemektedir. (Rûm, 30/21)., Nahl (16/72) ve Şûra (42/11) surelerindeki ayetlerde de benzer ifadelerin olduğunu belirtmektedir. Bütün bu ayetlerde “*nefsinden yaratmak*”, “*vücudunun bir parçasından yaratmak*” manasında olmadığını, buna göre meali ve numaraları verilen ayetler, Havva'nın aslının, Adem'in kaburgası olduğu şeklindeki yaygın inancın delili olamayacağını, Havva'nın veya kadınların eğri kaburgadan yaratıldığını ifade eden hadisler, kadınla erkeğin tabii (fitrî) olan ve değişmemesi gereken farklılıklarını ve özelliklerini anlatmak üzere yapılmış bir benzetme ve mecazî bir anlatım olduğunu söylemektedir.¹⁵⁹

Yine birçok çağdaş yorumcunun bu konuyla ilgili hemen hemen aynı fikirleri paylaştığını,¹⁶⁰ Nisa süresi 1. Ayette geçen nefis'ten kastın aynı öz, aynı cevher, aynı cins olduğunu, dolayısıyla Âdem ve Havva'nın aynı özden aynı cevherden yaratılmış olduğunu vurgulamaktadırlar.

c. Kadının Aklının Eksik Olması İddiası ve Şahitliği Durumu

Kadını toplumda ikinci statüde görenlerin ısrarla dillendirdiği hususlardan birisi de kadının şahitliği ve aklının eksik olduğu konusudur. Aslında kaynakları incelediğimizde kadının şahitliğinin hangi durumlarda geçerli ya da iki kadının şahitliğinin istenmesi gerektiği gibi hususları daha net görmekteyiz.

¹⁵⁸ Bekir Topaloğlu, *İslam'da Kadın*, Yağmur Yay., İst., 1992, 12,13

¹⁵⁹ Hayrettin Karaman vdğr, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB Yay., Ankara, 2006, II, 1.

¹⁶⁰ Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, Yeni Boyut Yay., İst., 1993, 531-533; Fatmagül Berktaş, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, Metis Yay., İst., 1995, 74.

Sözlükte “*hazır bulunmak, haber vermek, bilmek, gözlemek, görmek*” anlamlarındaki “*şehâdet*” kökünden türeyen *şâhid*, fıkıh terimi olarak bir olaya veya duruma tanık olan veya tanıklık eden kişiyi ifade etmektedir. Bir kimsenin bir hukukî işleme şahit olmak üzere davet edilip şahit tutulmasına *işhâd*, birinin şahitliğine başvurulmasına, şahitliğini eda etmek üzere çağrılmasına ise *istişhâd* denilir. Şahitlik genel olarak “*bir kimsenin hazır bulunup görmek veya duymak suretiyle bildiği bir şeyi haber vermesi*” şeklinde tanımlanabilir.¹⁶¹

Klasik fıkhıta kadının şahitliği konusunda genellikle iki farklı görüş ortaya çıkmaktadır. Şafi mezhebince sistemli bir hale getirilen birinci görüşün genel kabulüne göre kadınların şahitliği ilke olarak makul karşılanmamakta, mali konularda kadının şahitliğinin kabul edilmesi ise istisnai durumlara ve zaruret ilkesine bağlıdır. Bunu da kadının şahitliğinin Kuran da ve sünnette söz edildiği durumların daha çok mali konular üzerinde olduğuyla açıklarlar.¹⁶² Hanefi fıkıhçıları tarafından sistemli hale getirilen ikinci görüşe göre kadının şahitliğinin kabul edilmesi ilke iken bazı konularda kabul edilmemesi ise istisnadır; çünkü şahitlik ehliyetinin temeli müşahede, anlayıp kavrama ve eda edebilme yeteneği olup bu nitelikler kadınlarda da mevcuttur, bunun için aslında açıklanması gereken şeyin kadınların şahitliğinin neden kabul edilmediği kısmıdır. Hanefiler sadece kadının şahitlik edebilmesiyle de yetinmez onun da had ve kıyas dışındaki konularda hakimlikte yapacağını söylemektedirler.¹⁶³

Kadının tek şahitliğini kabul etmeyenlerin bu düşüncelerini, “*Ey kadınlar topluluğu! Çokça istiğfar ediniz ve sadaka veriniz. Ben cehennemliklerin çoğunun sizlerden olduğunu gördüm.*” (Bu sözü duyan) kadınlardan birisi: “*Ey Allah ’ın Resulü! Bize ne olmuş ki cehennemliklerin çoğunu oluşturuyoruz?*” dedi. Hz. Peygamber: “*Siz çok lanet okur, eşinize nankörlük edersiniz. Akli ve dini eksik olduğu halde, daha akıllı bir kimseye sizden çok baskın gelen birini görmedim.*” buyurdu. Kadın: “*Ey Allah ’ın Resulü! (Kadının) dininin ve aklının eksikliği nedir?*” dedi. Hz. Peygamber: “*Dindeki eksiklik özel günlerinde kadının oruç tutmayıp namaz kılmamasıdır. Akıldaki eksiklik*

¹⁶¹ H. Yunus Apaydın, “Şahit”, *DİA*, XXXVIII, 278.

¹⁶² Şehâbeddin ez-Zencânî, *Tahrîcü'l-fürû' 'ale'l-usûl*, (nşr. M. Edib Sâlih), Beyrut ,1402/1982, 266-267

¹⁶³ Şemsüleimme es-Serahsi. *El-Usul*, (nşr. Ebü'l-Vefa el-Efganl). İst., 1984, II, 284; Burhaneddin Ali b. Ebi Bekr el-Merginanî, *el-Hidâye*, Daru's-Selam, Kahire 1400/1980, III, 107, 116, 118.

ise, iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olmasıdır.”¹⁶⁴ hadisine ve “Ey iman edenler! Belirlenmiş bir süre için birbirinize borçlandığınız vakit onu yazın. ... Erkeklerinizden iki de şahit bulundurun. Eğer iki erkek bulunamazsa rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkek ile -biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için iki kadın olsun...”¹⁶⁵ ayetine dayandırmaktadırlar.

Kadınlarla ilgili olumsuz hadis rivayetlerini “*Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*” adlı kitabında Ali Osman Ateş, geniş bir şekilde ele almış ve burada zikredilen hadislerin ravilerinin zayıflık yönlerini ayrıntılarıyla incelemiştir. Konumuzla ilgili yukarıda zikredilen Müslim hadisini de geniş bir şekilde ele almış ve ravilerinin sıhhat derecelerini de ayrıntılarıyla ortaya koymuştur.¹⁶⁶ Konumuzun dağılmaması için biz burada zikretmeyeceğiz.

Bu hadisi sahih kabul edip ilgili ayeti bu bağlamda değerlendiren alimlerimizin görüşleri, kadınların aklen sefih olduğu, aklın fazlalık, noksanlık kabul ettiğini, her insanın aklının bir olmadığını, bu konuda ki durumun kadınlar için düşünülmesinin bir kınama ya da ayıplama olmadığını, onlara karşı bir hakaret olmadığını, çünkü bu durumun yaratılıştan kaynaklandığını söylemektedirler. Hadiste ise bu durumun zikredilmiş olmasının kadınların bu zaafının bir fitneye yol açmasının önüne geçilmesiyle alakalı olduğunu ifade etmektedirler. Kadınların annelik gibi şefkat gerektiren bazı durumlarda erkeklerden üstün oldukları aşikârdır ancak akıl yönünden erkeklerle bir değildirler. Bu yüzden kadınların şahitliğinden bahseden Bakara Suresi’nin 282.ayetinde kadınların şahitliği erkeklere göre yarım kabul edilmektedir.¹⁶⁷

Yine kadınların sefih olduğunu ileri süren Fahreddin er- Razi (v.585/1189) ile İbn Kesir (774/1373) Nisa suresinde ki bazı ayetleri tefsir ederken bu bağlamda değerlendirmektedirler. İlgili ayet şu şekildedir: “Allah’ın geçiminize dayanak kıldığı mallarınızı aklı ermezlere vermeyin, o mallarla onları besleyin, giydirin ve onlara güzel

¹⁶⁴ Müslim, İman,34/132.

¹⁶⁵ Bakara, 2/282

¹⁶⁶ Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 176,177.

¹⁶⁷ Ebu Zekeriyya Yahya b. Şerefüddin en-Nevevi, *el-Minhac Fi Şerhi Müslim*, Beyrut, 1392/1972, II, 66; Şihabüddin Ahmed b. Ali el- Askalani İbn Hacer, *Fethu’l Bari*, (Thk. Abdülaziz b. Abdilllah b. Baz), Daru’l-Fikr, Beyrut, 1414/1993 I, 540-541; Bedruddin Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed el-Ayni, *Umdetü’l-Kari fi Şerhi Sahihi’l Buhari*, (el-Müniriyye baskısından ofset), Beyrut, tsz., III, 271.

söz söyleyin.”¹⁶⁸ bu ayetle ilgili olarak Razi şunları söylemektedirler:

“Kadın dışarı çıkmaktan ve ortada gözükmekten acizdir. Zira bunu, kocası ve akrabaları ona yasaklar. Akli kıt, aldanması ve yanıltılması çoktur. Kadının akli az, arzuları çoktur. Erkek ise, aklının tam oluşu sebebiyle malını, hanlar yaptırma, çaresizlerin yardımına koşma, yetim ve dullara infakta bulunma gibi dünyada güzel övgüyü, ahirette ise bol sevabı kazandıracak şeylere harcar.”¹⁶⁹

Yukarıda zikredilen ayette¹⁷⁰ geçen “Süfefa” kelimesi “Sefih” kelimesinin çoğulu olup akılı kıt, cahil, dar görüşlü, faydalı ile zararlı şeyleri birbirinden ayırt edemeyen kimseye verilen addır.¹⁷¹ Yukarıda ayetin açıklamasını yapan Fahredin Razi ve bu görüşte olan bazı alimler “Süfefa” dan kasdın “kadınlar ve çocuklar” olduğu fikrini Ebu Ümame aracılığıyla Hz. Peygamber’e nispet edilen hadise dayandırmaktadırlar. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Kocasına itaat edenler dışındaki kadınlar beyinsizdir.”¹⁷² Bu hadisle ilgili isnatta yer alan ravilerin dört tanesi hadis alimlerince tenkit edilmiş ve zayıf kimseler olarak görülmüşlerdir.¹⁷³ Yukarıda *süfefa* kelimesinin anlamından da anlaşılacağı üzere, zararlıyla faydalıyı ayırt edemeyen kimseden kastın kadın olması, zayıf rivayetlerin ışığında verilen anlamdan başka bir şey değildir. Daha yakın tarihimizde Osmanlı Hanım sultanlarının camiler, hanlar, aş evleri, hastaneler gibi hayırlar yaptığını ve mallarının çoğunu infakta kullandıklarını biliyoruz. Bu bağlamda sefih kelimesini sadece kadınlara has kabul etmek doğru değildir. Bu durum kadın olsun, erkek olsun, çocuk olsun yaratılıştan veya sonradan meydana gelen bazı durumlardan kaynaklanabilir.¹⁷⁴ Nitekim Kuranda bazı ayetlerde sefih kelimesinin erkekleri de kapsadığını bilmekteyiz.¹⁷⁵ Burada kadınlara karşı takınılan bu olumsuz tutumun Hz. Peygamber’in vefatından sonra ortaya çıktığını ve toplumu yeniden bu anlayış çerçevesi dairesinde şekillendirdiğini maalesef görmekteyiz. Yukarıda da zikretmeye çalıştığımız, İslam tarihinde önemli bir yer edinmiş, bazı müfessirlerin dahi

¹⁶⁸ Nisa, 4/5.

¹⁶⁹ Fahrettin er-Razi, *et-Tefsiru'l-Kebir*, X, 168.

¹⁷⁰ Nisa, 4/5.

¹⁷¹ Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, Daru Sadır, Beyrut 1410-1411/1990-1994, XIII, 498-499.

¹⁷² Bu konuda bkz. Razi, *et-Tefsiru'l-Kebir*, X, 150.

¹⁷³ Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*., 208.

¹⁷⁴ Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*., 210.

¹⁷⁵ Bakara, 2/13, 142, 282; Araf, 7/155; Cin, 72/4.

ayetleri bu fikirler ışığında değerlendirmeye çalıştıklarını görmekteyiz. Çünkü yeni grup ve toplumların İslam'a girmesiyle yeni fikirlerin ve kültürlerin de İslam'a girmesi muhtemeldir. Bu durumdan da o devrin alimlerinin etkilenmediğini düşünmek yanlış olabilir.¹⁷⁶

Görüşleri toplumun geniş bir kesimi tarafından kabul edilen ve hürmet gösterilen İmam-ı Gâzalî (v. 505/1111) kadınlar hakkında “*Aklı ve dini noksan olduğu halde, akıl sahibi erkeklere galabe çalabilen sizden başka varlık görmedim*”¹⁷⁷ ve “*Kadınlarla güzel geçinmek ve akıllarının noksan olduğunu düşünüp onlara acıyarak eziyetlerine katlanmaktır.*”¹⁷⁸ diyerek kadınlar hakkındaki görüşlerini dile getirmektedir.

Bu konuyla ilgili ayetlerin¹⁷⁹ değerlendirmesi hususunda çağdaş düşünürlerin de fikirlerine yer vermek istiyoruz.

İslam düşünürleri bu ayetle ilgili olarak kadının iki şahitliğinin aranması hususunun, aklın kıtlığı gibi hususlarla açıklanamayacağını, aksine burada kadının bu alışveriş gibi hususlarda fazla bilgisinin olmamasından dolayı olduğunu söylemektedirler.¹⁸⁰

Ayeti “*kadınlardan biri hata yaparsa diğeri ona hatırlatsın*” ifadesi bağlamında değerlendiren Bayraklı, bu ifadenin doğru olduğunu, Yüce Allah'ın “*hata yapma*” ihtimaline dikkat çektiğini, borçlar hukukundaki bilgiyi yani konuya vakıf olmayı merkeze koyduğunu, erkekten daha bilgili bir kadın varsa onun şahitliğinin muteber olduğunu ifade ederek şöyle bir örnek vermektedir: “*Mesela: Cahil bir erkek borçlar hukukunu bilen hukukçu bir kadına denk değildir. Bu durumda, cahil erkeğin hata yapması söz konusu olduğu zaman, şahitlerin iki erkek ile bir kadın hukukçu olabileceği ortaya çıkmaktadır. Konuyu analiz edemeyen, imza atacak kadar kültürü olmayan bir erkek, bir hukuk profesörü kadına akit bakımından denk olabilir mi? Ayette esas olan meseleye vakıf olmak, hatırlatmak, şahitlik anında hata yapmamaktır. Hata konusu*

¹⁷⁶ Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 212.

¹⁷⁷ Ebu Muhammed b. Muhammed el-Gazali, *İhyau Ulûmi'd-Din*, Daru İhyai't-Tirasi'l-Arabi, Beyrut, 1996, Trc. Ahmed Serdaroglu, Bedir Yay., İst., 1973, II, 77.

¹⁷⁸ Gazali, *İhyau Ulûmi'd-Din*, II, 111.

¹⁷⁹ Nisa, 4/5; Bakara, 2/282.

¹⁸⁰ Muhammed Reşit Rızâ, *Tefsir'ul-Kur'ân'ül-Hâkim eş-Şehir bi Tefsir'il-Menâr*, Daru'l-Mearif, Beyrut, III, 123-125; Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı Meal-Tefsir*, (trc. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk) İşaret Yay., İst., 1999, I, 85.

dikkate alındığında, bu hükmün cinsiyet sebebiyle konmadığı anlaşılır. Hata yapma ihtimali olmayan kültürlü bir kadın bir erkeğe denktir. Diğer taraftan, erkeğin bulunmadığı sadece iki kadının bulunduğu şartlarda, iki kadının şahitliği geçersiz mi olacaktır."¹⁸¹ Burada hocamızın cahil erkek kavramını kullanması, kadınların cahil olduğu görüşünü ileri sürdüğü anlaşılmalıdır. Çünkü hocamızın burada anlatmak istediği çarşı-pazar işlerine vakıf olmayan bir kadının, bilgisi olmadığı bir konuda hata yapabileceğinden dolayı ikinci bir kadının şahitliğiyle bu hatanın ortadan kalkacağını belirtmektir. Aynı şekilde cahil bir erkeğinde vakıf olmadığı bir konuda şahitliğinin de sıkıntılı olabileceğini söylemektedir.

Bayraklı ile hemen hemen aynı şeyleri ifade eden Ali Bulaç, ayete fıkıh usulünün çerçevesinde yaklaşmakta ve bire karşılık iki kadının şahitliği hükmünün eğitim seviyesine göre değişkenlik göstereceğini ifade etmektedir. Yani eğitim seviyesi yüksek olan toplumlarda kadının şahitliğinin erkeğin ki ile denk olduğunu, bununla beraber, illetin tekerrürünün hükmün tekerrürünü gerektirdiği, dolayısıyla ayetteki emrin ebediyen mensuh olmadığı ve illetin tekrarı halinde yeniden yürürlüğe konulacağını ifade etmektedir.¹⁸²

Konuya farkı bir yorum katan Karaman'a göre bu ayet,¹⁸³ yazı ve imzanın yaygın olmadığı bir dönem de bu şahitliğin şifahi şahitliği kapsadığını ifade etmektedir. Yazı ve imzalı şahitlik toplumda yaygınlaşınca şifahen yapılan şahitliklerden sadır olan yanılma hata gibi durumlar da ortadan kalkacağından dolayı ayetin bu manada ki şahitliği kapsamadığını söylemektedir.¹⁸⁴ Ayrıca, Karaman kadınların bilgi sahibi oldukları durumlarda yalnızca kadınların şahitliğinin kabul edildiğini ifade etmektedir.¹⁸⁵

Hayrettin Karaman ve arkadaşları tarafından hazırlanan tefsirde şu bilgilere yer verilmektedir:

¹⁸¹ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, Bayraklı Yay., İst., 2002, III, 420-421.

¹⁸² Ali Bulaç, "Mekasidu's-Şeria Bağlamında Kadının Şahitliği Konusu", *İslami Araştırmalar Dergisi*, IV, Ankara 1997, 309

¹⁸³ Bakara, 2/282

¹⁸⁴ Hayreddin Karaman, *İslâm 'da Kadın ve Aile*, Ensar Nşr., İst., 1993, 87-88.

¹⁸⁵ Karaman, *İslâm 'da Kadın ve Aile*, 85.

“Malî konularda şahit ya iki erkek ya da bir erkek iki kadın olacaktır. Daha azı iddianın ispatı için yeterli değildir. Tek erkeğin yeterli olmaması, onun akıl ve dürüstlük bakımlarından eksik olduğu gerekçesine değil, hakkın ve alacağın zayi olmaması için daha ihtiyatlı ve tedbirli olma hikmetine bağlıdır. Bir kadın yerine iki kadının şart koşulması da tek kadının akıl ve dürüstlüğüünün yeterliliği konusundaki şüpheden veya hükümden değil, onların özel durumları, konumları, psikolojileri, ev dışındaki hayatla ilgileri bakımından unutmaya veya şaşırma ihtimallerinin daha fazla olmasındandır; yani yine hakkın zayi olmamasına yönelik bir tedbirden ibarettir. Kadın bu bakımından da ikinci sınıf ve dereceden bir insan olarak algılanmadığı içindir ki, “erkek bulunmadığı takdirde” denilmemiş, erkek bulunsa bile kadınların tanıklığı kabul edilmiştir. Ayetin ifadesine dikkat edildiğinde anlaşılacağı üzere iki kadının şahitliğinde tanıklık eden yine bir kadındır; yani Nisâbı (şahitlik için gerekli sayı) doldurma bakımından bir kadın, bir erkek gibidir. Diğer kadının işi, hemcinsinin unutulması veya yanılması halinde ona hatırlatmaktan, hatırlamasına yardımcı olmaktan ibarettir.”¹⁸⁶

Burada Karaman’ın dikkat çektiği husus iki kadından ikincisinin görevinin diğerine şahit olduğu mevzuyu hatırlatmasıdır. Yani yine şahitlik eden kadın tektir.

Bu konuda dikkat çekici bir yorumda bulunan Salih Akdemir şunları söylemektedir: “Bütün müfessirlerce kabul edilen bir kaide gereğince, erkekler için kullanılan çoğul sığası, kadınları da içerir. Şu hâlde söz konusu şahitlerin kadın ya da erkek olması hiç önem arz etmez. Ki bu da kadının şahitliğinin erkeğinkine denk olduğunu gösterir. Bunun böyle olmadığına en kesin delil Nur süresinin 6-9 ayetleridir. Erkeğin dört sefer şهادette bulunması, “Kafz” iftira suçu içindir. Eğer kadının şahitliği, gerçekten de erkeğin şahitliğinin yarısına denk olsaydı, Yüce Allah ondan dört yerine sekiz kere şهادette bulunmasını talep ederdi. Şu hâlde kadının şahitliğinin erkeğin şahitliğinin yarısına denk olduğunu söylemek bizzat Kur’an-ı Kerim’e muhalefetten başka bir şey değildir ki, bu gibi davranışlardan kesinlikle kaçınmak gerekir.”¹⁸⁷

Ayeti, kadının sosyal statü içinde ikincil planda tutmanın Kuran’ın toplumsal hedeflerine insafsız bir hareket olarak değerlendiren Fazlur Rahman, “bir erkek yerine

¹⁸⁶ Karaman vdğr, *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, I, 448.

¹⁸⁷ Salih Akdemir, “Tarih Boyunca ve Kur’an-ı Kerim’de Kadın”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 4 Ankara, Ekim 1991, 267

iki kadının şahit tutulmasının nedeni, o günlerde bu tip alışverişlerde kadınlar genel şahitlik yapmaya alışkın olmadıkları için erkeklerden çok daha “unutkan” olabileceklerdir. Geleneksel anlayışa göre bir erkek yerine iki kadın şahit tutma ebedi devam edecek bir kanundur ve kadını ticari alışverişe alıştıracak toplumsal bir değişiklik “İslam dışı”dır. Diğer taraftan çağdaş bir kimse der ki, kadının şahitliğinin erkeğinkinden daha az kıymetli sayılması, kadının ticari işlerde hafızasının daha zayıf olmasına bağlandığından, kadınlar bu konuda alışkanlık kazanınca -ki bunda yanlış bir şey olmadığı gibi aksine toplumun yararına olduğu için- onların şahitliği de erkeklerinkine denk sayılabilir.”¹⁸⁸

Musa Carullah, konuyu rivayet edilen hadis bağlamında ele alarak, eğer kadınların şahitliğine erkeklerin şahitliği kadar itibar edilmemesi, onların akıllarının ve dinlerinin eksik olduğu şeklinde fitrattan kaynaklanan asli bir durumla alakalı olsaydı, o zaman Hz. Aişe olmak üzere -ki kendisi en çok hadis rivayet eden hanım sahabilerdendir- sahabiye kadınlarından gelen hadis ve rivayetlerinde kabul edilmemesi gerekirdi.¹⁸⁹

Vadeli borçlanmalarda iki kadın şahit önerilmesinin nedeni, biri yanılırsa diğeri ona hatırlatmasından dolayıdır. Ancak ayette, “iki kadın şahitten kastın biri mutlaka yanılır veya unuttur” şeklinde bir ifade bulunmamaktadır. Bundan dolayı eğer şahitlik yapmakta olan kadın yanılmaz ve unutmazsa, bu durumda şahitliğinde bir eksiklik olmadığından ve tam yaptığından dolayı, kadın şahitlerden birine diğersinin hatırlatması söz konusu olmayacağı için, bir erkek şahit ile bir kadın şahidin şahitlikleri yeterli olacak ve erkeğin şahitliği ile kadının şahitliği eşit olacaktır.¹⁹⁰

Konunun özünü teşkil edebilecek ve ayet hakkında farklı bir yorum yaparak konuyu çok güzel ifade eden Talip Özdeş, bu konu hakkındaki düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

“Diyelim ki borçlanmada şahit gösterilmeseydi, risk faktörü artmakla beraber, borç veren kimse hak iddia edebilecek miydi? Ayetten açıkça anlaşılan amaç kadın-

¹⁸⁸ Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, (trc. Alparslan Açıkgenç), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2005, 92-93.

¹⁸⁹ Musa Carullah, *Hatun*, Otto Yayınları, Ankara, 1991, 103-104.

¹⁹⁰ Amine Vedud Muhsin, *Kur'an ve Kadın*, İz Yay., İst., 2005, 146-148.

erkek yarışı ve mukayesesi değil; riski azaltmak, hak sahibinin hakkını korumak ve çıkabilecek mağduriyetleri önlemektir. Herhangi bir olgunun tarihi ve sosyal şartları farklı dönemler içinde toplumdaki topluma değişebilir ve değerlendirmede söz konusu tarihi ve sosyal değişimlerin nazar-ı itibara alınması elbette gerekir. Sadece tek bir sözün bağlayıcı olduğu ortamlar olabileceği gibi, çek senet gibi yazılı evrakın bile yeterince güvence vermediği ortamlar oluşabilir. Rasyonel tasarruflar ve uygulamalar için Kur'an'ın nassı üzerinde oynamak gerekmez. Üzerinde iyi düşünüldüğünde ilgili ayetin sunduğu mesaj bakımından evrensel bir mahiyet taşımakta olduğu ve noterlik müessesinin temelini oluşturduğu anlaşılabilir. Vadeli borçlanmalar dışında şahitlikle ilgili olarak Kur'an'ın şahitlik konusu ile ilgili diğer ayetlerine baktığımızda, hitabın genel olduğu anlaşılabilir ve bir erkek şahide mukabil iki kadın şahit getirilmesi veya kadınların şahitliklerinin kabul edilememesi gibi bir ifadeye rastlanmamaktadır.¹⁹¹ Sadece şahitlikle ilgili olarak değil, diğer bir çok sosyal ve hukuki durumla ilgili olarak Kur'an'da Arap dilinin kuralları gereği genel hitaplar kullanılması ve hitapların müzekker (erkek) sığası ve zamirleri ile gelmesi, söz konusu hitapların (kadınları ve erkekleri beraberce kapsayacak şekilde) umumiliğine aykırı bir durum oluşturmaz. Ancak, birçok ilim adamı, ataerkil kültürün etkisiyle, geneli kapsayan hitaplar sırf müzekker sığasıyla geldiği için kadınları hitabın kapsamı dışında düşünme yoluna gitmişlerdir.”¹⁹²

Daha birçok çağdaş düşünürün bu ayet bağlamında konuyla alakalı söyledikleri hemen hemen aynıdır. Buraya kadar zikredilenlerden bir sonuca varacak olursak, geleneksel ekolün fikirlerini dayandırdığı hadisin aslında senet açısından hadis alimlerinin tenkidine uğradığını daha önce zikretmiştik. Ancak senet ve raviler açısından zayıf olan bu rivayet üzerine Kur'an ve Sünnete ters düşen fikirler bina edilmiş ve bunlar hem diğer İslam alimleri tarafından kabul görmüş hem de toplumun kadınlar hakkında ön yargılı olmasına sebebiyet vermiştir diyebiliriz. Bu hadisin hiç sorgulanmadan hadis kaynaklarına alınmasının sebebi ise o dönemde kadının değeri, cinsiyet kimliği ve cinsiyet ayrımcılığı gibi konular üzerinde gerek sosyal gerekse kültürel yönden yeterli duyarlılığın zannımızca olmamasından dolayıdır. Bu hadisi sahih kabul edecek olursak, o zaman kadınların dinlerinin ve akıllarının eksik olduğunu

¹⁹¹ Nisa, 4/15; Maide, 5/106; Nur, 24/4; Talâk, 65/2.

¹⁹² Talat Özdeş, *Kur'an ve Cinsiyet Ayrımcılığı*, Fecr Yay., Ankara, 2005, 175.

kabul etmiş olacaktık ve bu da onların iman, ahlak, ibadet, muamelat ve hukuk alanlarında erkeklerin yarısı kadar sorumlu olacağı sonucuna varılacaktı. Bu da ne Kur'an ne de sünnetin ruhuyla örtüşecekti. Bu bakımdan, çağdaş düşünürlerin, bu ayet ile ilgili yapmış olduğu yorumların günümüz kadınına daha çok yansıttığını ve daha makul olduğunu söyleyebiliriz.

d. Kadının 'da Allah'ın Yeryüzünün Halifesi Olma Durumu

Halife kelimesi sözlükte “*ha-le-fe*” kökünden gelmektedir. “*Ha-le-fe*” kelimesi ise sözlükte birçok farklı manada kullanılmaktadır. Zaman ve yön bakımından arka, arka taraf, sonra gelen, nesil ve zürriyet, birini temsil etme, birinin yerine geçme, birbiri ardınca gelme, yerine birini bırakma, bir şey üzerine tasarrufa yetkili kılma, görüş ayrılığına düşme, verdiği sözden dönme¹⁹³ gibi manalarda kullanılmaktadır. Halife kelimesi ise, kendisinden öncekine vekil kılınan, birinin yerine geçen kimse demektir.¹⁹⁴ Konumuz bağlamında bu kavramı değerlendirecek olursak yeryüzünde ki Allah'ın halifesi olan insan, yeryüzüne egemen olurken ortaya koyacağı tasarruflarında kendi mevcudiyetinin bilincinde olarak Allah'ı şuur haline getirebilen bir varlık durumundadır.¹⁹⁵ Allah'ın kendisine bahşettiği akıl, irade ve kudretiyle diğer varlıklar üzerinde Allah'ın hükümlerini uygulama konumunda kendisini sorumlu tutup halife olarak yeryüzüne indirilen varlık insandır. İlahi muhataplık konusunda ve Allah'ın yeryüzündeki vekili sıfatıyla “halife” kavramını düşündüğümüzde Allah'ı Teâlâ'nın bu konuda erkek kadın ayırımına gitmediğini görmekteyiz. Halife olarak dünyaya gelen insan yer yüzünü imar etme¹⁹⁶, onu kullanma, faydalanma ve tasarruf etme hakkına da sahiptir. Bu imkanların kendisine verildiği insandan ise Onu yaratana, sadece ona kulluk etme, ona hiçbir şeyi ortak koşmama, yer yüzünde Allah'ın koymuş olduğu kanunlara göre yönetme, acizliğini, teslimiyetini her daim belli edecek ve Rahman'a karşı sorumlu olduğunu hiçbir zaman unutmaması ondan istenmektedir. Allah'ı Teala ise bu yükümlülükleri verdiği insanda hiçbir şekilde cinsiyet ayrımı gözetmemekte kadın-erkek halife olma konusunda eşit olduğunu belirtmekte ve bu hususta şunları zikretmektedir. “*Biz emaneti yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten*

¹⁹³ Râgıp el-İsfehani, *el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an*, Mısır, 1961, 155-156

¹⁹⁴ el-İsfehani, *el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an*, 156.

¹⁹⁵ el-İsfehani, *el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an*, 156.

¹⁹⁶ Hud, 11/61.

çekindiler ve (sorumluluğundan korktular). Onu insan yükledi.”¹⁹⁷ Bir sonraki ayette ise bu sorumluluğun kadın-erkek için müşterek olduğunu açıklamaktadır: “(Allah emanete hıyanet eden) münafik erkeklere ve münafik kadınlara, puta tapan erkeklerle puta tapan kadınlara azap edecek, inanan erkeklerin ve inanan kadınların da tövbesini kabul buyuracaktır. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.”¹⁹⁸ İbadet etme ve emanet konusunda sorumluluk ve hitap müşterek olduğu gibi şahadet konusunda da muhataplık müşterektir: “İşte böylece, sizin insanlar üzerinde şahitler olmanız, Resul’ün de sizin üzerinizde bir şahit olması için, sizi orta bir ümmet kıldık.”¹⁹⁹ Bu ayetleri incelediğimiz de dikkate alınacak şeyin aslında cinsiyet, makam- mevki, mal ve çocukları, kabile, ırk, şan-şöhret gibi şeylerin değil, ibadeti yalnızca Allah’a yapmak, onun emrettiği şekilde yer yüzünün halifesi olmak, sahip olduğu kabiliyetleri ve imkanları Allah’ın rızasına göre kullanmak, kısacası ortaya koyduğu hayatın aslında gaye edilen hayat olup olmadığı dikkate alınacaktır. Burada dikkat edilecek olan şey ise cinsiyet değil, tüm güzellikleri, iyi amelleri tercih edip şer ve kötü işlerden beri durup Allah’a gerektiği gibi iman edip, Allah’ın insandan beklediği misyonu yerine getirip takva üzerine kurulu bir hayatı benimsemelidir.²⁰⁰ Çünkü gerçek üstünlük “takva” ile belli olur. Takva ise, insanın ilahi azap ile kendisi arasına ruhunu azaptan koruyacak iman ve itaati koymasıdır. Kur’an da geçen takva ile ilgili ayetleri incelediğimizde Allah’a gerçek manada bağlanarak ona hakkıyla iman eden, nefisini şerden ve pisliklerden tezyin eden ve salih amelleri öne çıkaran mümin kişi olarak yorumlayabiliriz. Takva, türlü sıkıntı ve meşakkatlerle denenilen insanın bu süreçten anlıının akıyla çıkmasının adıdır. Bu vasıfla vasıflanan insan -muttaki- ise gayba inanan, namazlarını hakkıyla eda eden, Allah’ın, kendisine lütfettiği nimetleri O’nun rızasına uygun bir şekilde sarf eden, Hz. Muhammed’e ve diğer Peygamberlere indirilen tüm kitaplara iman eden kimsedir. Ki bu kavramı olumlu bir şekilde daha geniş bir çerçevede ele almak ve açıklamak mümkündür.²⁰¹ Konunun özünü teşkil etmesi bakımından bu kadarını kâfi gördük. Takva kavramını ele alıp incelememiz ve halife başlığı altında değerlendirmemizin sebebi Halife olacak insanda asıl aranması gereken şeyin cinsiyet değil bu işe ne kadar layık “takvalı” olduğundan kaynaklanmaktadır.

¹⁹⁷ Ahzab, 33/72.

¹⁹⁸ Ahzab, 33/73.

¹⁹⁹ Bakara, 2/143.

²⁰⁰ Özdeş, *Kur’an ve Cinsiyet Ayrımcılığı*, 89, 90.

²⁰¹ Özdeş, *Kur’an ve Cinsiyet Ayrımcılığı*, 90.

Konu cinsiyet bakımından ele aldığımızda tebliğ ve muhatap olma konusunda zaten eşit olduğunu söylemiştik.

“*Dünya bir varlık âlemdir. Dünyanın en değerli varlığı ise, iyi huylu bir kadındır.*”²⁰² buyuran bir Peygamber’in sünneti ile kadının edindiği maddî ve manevî kazanımlar incelendiğinde, dönüşümün ne denli baş döndürücü olduğunu görmek mümkündür. Vahiy kadına “*insanca var olmak*” üzerine yeni bir yaşam alanı ortaya koymuştur. İnsan varlığının, kadın ve erkek olmak üzere iki farklı ama birbirini tamamlayan iki temel unsur olarak görmezsek insanı anlama ve anlatma hususunda sıkıntılar yaşarız. Dolayısıyla, insana “*halife*” sıfatını yükleyen Allah’ın cinsiyetten bahsetmediğini²⁰³ ve O’nun huzurunda, yeryüzünde İslam’ın sancaktarlığını yüklenme bakımından kadın erkek her ikisinin de rolünün aynı olduğunu bizlere açıklamaktadır. Halife olarak dünyaya gelen biz insanlar ilahi vahye muhatap konusunda kadın erkek aynı derecede sorumludurlar. İyiliği emretmek kötülükten sakındırmak, her Müslümanın görevidir.²⁰⁴

e. Erkeklerin Kadınlar Üzerine Kavvam Olması

Konumuzla alakalı olan bir diğer eleştiri erkeklerin kadınlar üzerine kavvam olması durumudur. Bu hususta Kuran’ı Kerim’de yüce Allah şöyle buyurmaktadır. “*Allah’ın bir kısmını diğerlerine verdiği şeylerle üstün kılmasıyla ve erkeklerin mallarından harcamaları sebebiyle erkekler kadınlar üzerine kavvamdırlar.*”²⁰⁵

Bu ayeti yanlış değerlendiren toplumların kadınları sosyal statüde ikinci plana ittiğini ve ataerkil bir toplum yapısının ortaya çıktığını görmekteyiz. Ayeti açıklamaya çalışan ilk dönem müfessirleri, kadının ve erkeğin fitratına dair açıklamalar yaparken bu yorumlarını o dönemin kültür, gelenek, ekonomik ve sosyal şartlar etrafında açıkladığını görmekteyiz.²⁰⁶ İbn Abbas bu ayeti tefsir ederken erkeklerin akıl bakımından kadınlardan üstün olduklarını ve elde edilen ganimetlerden ve mirastan onlardan daha fazla pay almaları ile açıklamış, erkeklerin mallarından harcamalarını da onların kadınlara mehir vermeleri, nafakalarını üstlenmeleri ve onları barındırmaları

²⁰² Buhari, Libas,31; Müslim, Talak,34.

²⁰³ Bakara,2/30; Neml, 27/62; Fatır, 35/39.

²⁰⁴ Tevbe, 9/71,112; Hac, 17/41; Araf, 7/181,157; Al-i İmran, 2/110,104,114.

²⁰⁵ Nisa, 4/34.

²⁰⁶ Özdeş, *Kur’an ve Cinsiyet Ayrımcılığı*, 142.

şeklinde ifade etmiştir.²⁰⁷ Ebu Bekr el Cessas'a göre ise, bu ayette Allah'ın erkeğe kadını eve kapatma ve onun dışarı çıkmasına izin vermeme konusunda da yetki verdiğini, kadının ise Allah'a isyanı emretmedikçe beyine itaat etmesi gerektiğini ifade etmektedir.²⁰⁸ Kurtubi ise bu ayeti, kadınlara cihada katılma, hakim olma, emir olma gibi bu tür rollerden nasibinin olmadığını bu işin tamamen erkeklere nispet edildiğini, ayette geçen kavvam olma özelliğinin erkeklerin akıl, terbiye etme, fiziki güç gibi hususlarda kadınlardan üstün olduklarını, kadınlarını evde tutarak dışarı çıkmalarını engelleme hususunda yetkili olduklarını ve evinin geçiminde ise erkeklerin mesul olduğu şeklinde açıklamaktadır.²⁰⁹

Bu tür yazılan tefsirleri incelediğimizde erkeklerin kuvvet ve fiziki olarak kadınlardan üstün olmasının yanında, fazilet ahlak ve akıl bakımından da erkeklerin kadınlardan üstün olduğunu görmekteyiz. Bunu da o dönemin gelenekçi ve ataerkil zihniyetinin, tefsir yorumlarında da etkili olduğu şeklinde açıklayabiliriz.²¹⁰

Konuya farklı bir yorum katan Fazlurrahman bu ayetle Allah'ı telanın bir görev taksimi yaptığını ancak kadının servet kazanmasını ve iktisadi açıdan onu engelleyen hiçbir ayetin olmadığını, nitekim Hz. Muhammed'in ilk hanımının ticaretle uğraştığını ve Kur'an'ın eş ve kız çocuklarının tam ve bağımsız bir iktisadi şahsiyetlerine yer verdiğini söylemektedir. Yine Fazlurrahman, bu ayetin kadın erkek arasında fazilet açısından değil ancak görev açısından kadınlara üstün olduğunu, çünkü "*Allah bazı kimseleri diğerlerine üstün kılmıştır ve erkekler kadınlara rızık temin etmekle sorumludurlar.*"²¹¹ ayetini rızık temini konusunda değerlendirmektedir. Yine o, Kur'an'ın sık sık bazı kimselerin servet, güç gibi yönlerden üstün olduklarını ve bazı peygamberlerin diğer peygamberlerden üstün olduklarını söylemekte ama bu üstünlüğün onların mahiyetinden değil sadece, etkinlikleri sebebiyle olduğunu, dolayısıyla şayet bir kadın çalışır evin geçimine bir katkısı olursa erkeğin buradaki üstünlüğünün azaldığını, çünkü insan olarak bir erkek kadından üstün olmadığını, dini açıdan hem erkek hem kadın aynı değerde olduğunu, erkek veya kadın her kim inanıp

²⁰⁷ Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'küb b. Muhammed Firûzâbâdî, *Tenvîru'l-Mikbâs min Tefsiri İbn Abbas*, Beyrut, 1992, 91.

²⁰⁸ Ebu Bekr Ahmed er-Razî el-Cessâs, *Ahkamu'l Kur'an*, Dar'ul-Fikr, 1993, I, 684-686.

²⁰⁹ Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Cami'li Âhkâmi'l-Kur'an*, Beyrut, 1985, V, 168-169.

²¹⁰ Özdeş, *Kur'an ve Cinsiyet Ayrımcılığı*, 144.

²¹¹ Nisa, 4/34.

iyi işler yaparsa cennete gireceğini²¹², bunun için Kuran fazilet ve takva sahiplerinden bahsederken erkek ve kadınları ayrı ayrı zikrettiğini ifade etmektedir.²¹³

Din işleri yüksek kurulunun bu konuda ki açıklaması dikkate değerdir: “*Dinimizde, erkeğe tanınan temel hak ve hürriyetler, aynı derecede kadına da tanınmıştır. Buna göre yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme; kişi hürriyeti ve güvenliği; vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyeti; mülkiyet ve tasarruf hakkı; meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunmada bulunma, kanun önünde eşitlik ve adaletle muamele görme hakkı, mesken dokunulmazlığı, şeref ve onurun korunması, evlenme ve aile kurma hakkı, özel hayatın gizliliği ve dokunulmazlığı, geçim teminatı gibi temel haklar bakımından kadınla erkek arasında herhangi bir ayırım söz konusu değildir. Kur’an-ı Kerim’de Hz. Peygamber’in kadınlardan biat almasının zikredilmesi²¹⁴ İslâm’da kadının iradesinin bağımsızlığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu itibarla kadın olmak, hak ehliyetini ve fiil ehliyetini daraltan bir sebep değildir.*”²¹⁵

Ayette zikredilen “*kavvamun*” kelimesinin manasını “*bir kimsenin işini görme*” bağlamında değerlendiren Akdemir, erkeklerin genellikle fiziki bakımdan kadınlardan üstün olduklarını ve kadınların geçimlerini üstlendikleri için reislik sıfatını kazandıklarını, reislik görevinin sadece karı-koca ilişkilerinde olduğunu, evin dışında ise kadının hür olduğunu, eğer toplumsal şartlar gelişirse erkek, ilgili ayetteki şartları da yerine getiremezse o zaman yöneticilik görevini de hak edemeyeceğini söylemektedir.²¹⁶

Konuyu ele alırken ilgili ayete de bakıldığında daha çok konu kavvam kelimesi etrafında dönmektedir. Bu kelime “*ayak üzerinde durmak*” manasına gelen “*kame*” fiilinden türemiştir. Daha ayrıntılı olarak ifade edecek olursak bu kelime, iş ile kullanılınca “*düzeltilmek*”; hak ile beraber kullanılınca “*hak zahir olmak*”; aile ile kullanılınca “*ailesinin işlerini görüp nafakasını temin etmek*”; namazla kullanılınca “*başlamak*”; su ile kullanılınca “*donmak*”; kuşla ilgili olarak kullanılınca “*ayrılmak*”;

²¹² Nisa, 4/124; Mü’min, 40/40; Nahl, 16/97.

²¹³ Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur’an*, 95-96.

²¹⁴ Mümtühime, 60/13.

²¹⁵ <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dy/KurulDetay.aspx?ID=381> Erişim Tarihi: 10.01.2011.

²¹⁶ Akdemir, “Tarih Boyunca ve Kur’an-ı Kerim’de Kadın”, 256-257.

vaad ile “sözünü tutmak”; kayyim kalıbından “reis, başkan, idareci” manalarına gelmektedir. Kavm kalıbı da “topluluk” manasına gelmektedir. Kayyime de “tam, doğru” anlamlarına gelmektedir.

Burada zikredilen ayeti yalnızca kocaların değil, bütün erkeklerin koruyucu ve yönetici (kavvâmûn) olmaları iki gerekçeye dayandırılarak açıklanabilir. Birincisi, Allah insanların bir kısmına diğerlerinden üstün kabiliyetler vermiş olmasından yola çıkarak, koruma ve yönetme bakımından erkekler, kadınlardan daha uygun özelliklerle donatılmışlardır. İkincisi, Erkekler aile geçimini ve diğer malî yükümlülükleri üslenmişlerdir. Bazı müfessirlere göre zikretmiş olduğumuz bu İki gerekçeden birincisi insan tabiatının değişmez özelliğini teşkil etmesinden dolayı genel olarak düşünüldüğünde erkeklerde akıl ve mantık ön plan çıkarken, kadınlarda duygu ön plana çıkmaktadır. Koruma bakımından fizikî güç duygusal güce üstün gelmesi normaldir. İkinci gerekçe ise fitraten değil, kültür ve medeniyet şartları ekseninde oluşan alışkanlıklar, adetler, tutumlardan kaynaklanmaktadır. İslam’ın ilk yıllarında erkeklerin bu özellikleri yoğunken günümüzde de önemli ölçüde erkeklerin bu fonksiyonları devam etmektedir. İslâm hukuk kurallarına göre erkek daha geniş mana da değerlendirildiğinde ailenin geçiminden tek başına sorumlu olmasının yanında, mihir, diyet, cihad gibi malî tarafı olan yükümlülüklerden de mesuldür. O halde akla gelecek soru, Erkeğin “kavvâm” olması hangi yetkileri ve vazifeleri ihtiva etmektedir? Bu soruya verilen cevaplar eskiden verilenlere oranla günümüzde değişiklik arz etmektedir. Konuyu değerlendirirken yalnızca ayet ve hadislerin lafızlarını değil bunların yanında örf, adeti de göz önüne alan müçtehit ve müfessirler, sözlük manası “bir şeyin üzerinde duran, hâkim olan, özen gösteren, onunla yakından ilgilenen” demek olan kavvâmlığa, “reislik, yöneticilik, eğitim, koruma, savunma, ıslah, kazanma, üretme” manalarını yüklemişlerdir. Tarih boyunca erkekler bu işleri ve sıfatları, fiilen kadınlardan daha çok yüklenmişlerdir. Çağımızda bu kelimeye yüklenecek hâkim mana “aile reisliği”dir. Ayetten erkeklerin yönetim, savunma ve koruma bakımlarından genel olarak önde oldukları anlaşılacakla beraber, ayetin devamının da takip eden cümlelere baktığımızda aile kurumunda hâkimiyet ve yöneticilik manasının burada ağır bastığı görülecektir. Ailede ise kurucu unsur karı-kocadır.²¹⁷

Bu ayeti tercüme ederken ya da mana verirken “kavvamun” kelimesine hâkim manası vererek tercüme edilmesinin bir sonucu olarak “erkekler kadınlar üzerinde hakimdirler.” manası ortaya çıkacaktır. Bu manayı vermek için kelimenin “h-k-m” kökünden gelmesi gerekmektedir. Halbuki ayete baktığımız da kelimenin kökünün “k-v-m” olduğunu görmekteyiz. Onun için

²¹⁷ Karaman vdğr., *Kur’an Yolu*, II, 34-35.

ayette geçen kavvam kelimesi kayyım anlamına gelmektedir. Bu manada düşündüğümüzde erkekler kadınların işlerini yürütmekte ve bu hizmetleri yapmakla yükümlüdürler.²¹⁸

Amuli ise konuya biraz daha farklı bakmaktadır: “Erkek, için icrâi işler nedeniyle bir dizi meziyetler vardır. Fakat takarrüb ve tekâmülün temel ilkelerinde kadın ve erkek arasında bir fark yoktur. Sözgelimi kadın erkeğin mukabili olarak, erkek de kadının mukabili olarak iki sınıf şeklinde ortaya konduğu zaman, asla erkek kadının kavvamı ve kayyımı değildir. Kadın erkeğin mandası altında değildir. “Erkekler kadınlar üzerine kavvamdırlar.”²¹⁹ ayeti, kocanın mukabili olarak kadın ve kadının mukabili koca söz konusu olduğunda geçerlidir. Bu durumda kavvam olmak söz konusudur. Kavvam olmak, kemalin ve takarrüb ilallah’ın göstergesi olmadığı gibi bütün bakanlık, topluluk, camia ve merkezlerde bazı bireylerin başkalarının kavvamı olması, müdür, sorumlu, başkan vb. olması, onların övünç kaynağı olmaz. Bilakis o, icra işidir. Bu demek değildir ki sorumlu, başkan veya kayyım ve kavvam olan kimse Allah’a daha yakındır. Tersine o, yalnızca yürütmeye ilgili sorumluluktur. Kavvam olmak, idarecilik ve yürütme işleridir. Sosyal vesileleri, ekonomik işleri, mal kazanmak ve evin gereksinimlerini temin etmek için çalışmayı ve geçimi idare etmeyi erkek daha iyi üstlenir. Bütçe temini sorumlusu erkek olduğu için, evin iç nezareti de erkeğe ait olmaktadır. Fakat bu demek değildir ki erkek bu nezaret ve amirlikten bir meziyet elde etmek ister ve ben idare sorumlusu olduğum için daha üstünüm diyebilir. Hayır, aksine bu bir yürütme işidir, bir görevidir, fazilet değil, kayyım ve kavvam olma ruhu, görevdir. Dolayısıyla bu, Kur’ân’ın kadına sen erkeğin fermanı altındasın dediği anlamına gelmez. Aksine Kur’ân erkeğe kadının ve evin nezaretini üstlen, demektedir.”²²⁰

Karamanlı’nın bu ayetle ilgili yorumu şöyledir: “Ayette geçen “Kavvâmûn” ifadesi, “idarecilik ve düzen sağlayıcılık” anlamındadır. Erkeklerin koruyucu ve yönetici olmaları, tahakküm ve baskı anlamında bir idarecilik değildir. Aksine “bir toplumun idarecisi onlara hizmet edendir” hadisinin işaret ettiği çerçevede, hanımının ve çocuklarının masraflarını karşılama, onlara sahip çıkma, onları koruma, evin düzenini sağlama görevini ifade eden bir idareciliktir. Ayetin ifade ettiği idarecilik, baskı kurma, kadının isteklerine önem vermeyen bir despotluk anlamında değil, aksine onun ihtiyaçlarını gözeten ve aileyi dıştan gelecek zararlı müdahalelere karşı koruma anlamında bir idareciliktir. Netice olarak ayetin ifade ettiği idarecilik anlamı kadını

²¹⁸ Savaş, Rıza, “Tarihi Seyri İçinde Kadının Sosyal ve Siyasi Konumu”, “İslâm’ın Işığında Kadın”, TDV Kadın Kolları Konferans ve Paneller: 1996-97, TDV Yay. Matbaacılık, Ankara, 1998, 133.

²¹⁹ Nisa, 4/34.

²²⁰ Cevadi Amuli, *Celal ve Cemal Aynasında Kadın*, İnsan yay., İst., 1996, 308-311.

ikinci plana iten bir özelliğe değil, aksine ona değer veren ve yücelten bir ifadedir."²²¹

f. Eşitlik Sorunu

Kuran merkezli düşündüğümüzde konumuzun başında da kısmen değindiğimiz üzere tüm insanlar tek bir nefsin²²², tek bir çiftin²²³ eseridir. Sorumluluğu üstlenme olarak düşünüldüğünde ise insanlık camiasının eşit birer üyeleridir. Kur'an erkeği kendisine muhatap olarak almasının yanında aynı derecede kadına da hitap etmektedir. Ayrıca, Allah, kadınlara o denli önem veriyor ki, Nisa sûresi adında kendi adlarını taşıyan bir sûreyi de inzal etmektedir. Allah'ın emirlerine muhatap olma konusunda kadın-erkek arasında bir ayırım görmezken yine çeşitli rivayetlerle kaynaklarımıza giren israiliyyat haberler neticesinde kadınların tebliğ, irşat gibi birebir toplumla iç içe olması gereken hususlarda onların kısıtlandığını görmekteyiz. Oysa Kur'an'ı Kerim'de "*Kadın olsun erkek olsun, kim iyi işler yaparsa cennete girecektir.*"²²⁴, "*Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah'a ve Resûlüne itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.*"²²⁵, "*Şüphesiz Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlar, mü'min erkeklerle mü'min kadınlar, itaatkâr erkeklerle itaatkâr kadınlar, doğru erkeklerle doğru kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, Allah'a derinden saygı duyan erkekler, Allah'a derinden saygı duyan kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, namuslarını koruyan erkeklerle namuslarını koruyan kadınlar, Allah'ı çokça anan erkeklerle çokça anan kadınlar var ya, işte onlar için Allah bağışlanma ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.*"²²⁶ gibi daha bir çok örneğini vereceğimiz ayetlerde Allah, kadını ikinci plana atmamış onu da erkekle beraber aynı kefeye koyup zikretmiştir.

Olumsuz kadın algısının oluşmasında rivayet edilen hadislere baktığımızda,

²²¹ Durmuş Ali Karamanlı, *Tarihsellik ve Evrensellik Bağlamında Kur'an Hitabının Tabiatı*, (Basılmamış Doktora Tezi), AÜSBE Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı Tefsir Bölümü, Tezi, Ankara, 2008, 223-224.

²²² Nisa, 4/1, Zümer, 39/6; Enam, 6/98.

²²³ Hucurat, 49/13, Yunus, 10/19.

²²⁴ Nisa, 4/124.

²²⁵ Tevbe, 9/771.

²²⁶ Ahzab, 33/35.

kadının tebliğ, şahitlik gibi hususlarda karşımıza çıkan ve uydurma olduğu tespit edilen hadislerin, yukarda zikrettiğimiz ayetlere ve Hz. Muhammed döneminde ki kadın olgusuna ters düştüğünü görmekteyiz. Eğer durumu böyle değerlendirirsek kadınların da “*Nasılsa bizim aklımız kıt ve böyle bir sorumluluğumuz yok. O halde emre muhatap değiliz.*” serzenişinde bulunacaklarını ve bu sözlerinde bir nebze de olsa haklı olacakları yorumu yapılabilir. Halbuki Allah, Kur’an’daki emir ve yasaklara, sorumluluklara, halife olarak insanı seçme hususundaki hitaplarda erkek-kadın bütün Müslümanları eşit seviyede görmektedir. Bundan dolayıdır ki insan olma, hak ve sorumlulukları yerine getirme hususunda kadın ile erkek arasında bir fark yoktur. Erkek ne kadar sorumluyduysa kadında o derece sorumludur. Kadın ve erkelerle ilgili ayetlere baktığımızda onların birbirini tamamlayan, birbirine destek olan iki insan olarak görmekte ve Allah katında asıl değer ölçüsünün takva²²⁷ olduğunu anlamaktayız.

Cahiliye ve geçmiş ümmetlerin kalıntıları olan kadının toplumda ikinci ya da üçüncü sınıf bir varlık olma durumunun İslam’la beraber asıl olması gereken yere çıktığını ve Kur’an’ın desteklediği kadın profilinin de bu olduğunu görmekteyiz. Toplumun yarısını belki de yarısından fazlasını oluşturan kadınları yok görmek onlara yapılan en büyük haksızlıktır diyebiliriz.

2. Mezheplere Göre Kadının Peygamberliğinin İmkânı

Mezheplerde kadının peygamberliğine geçmeden önce, “Nebi” ve “resul” kavramlarına değinmek istiyoruz. Çünkü bu kavramlara verilen farklı yorumlar neticesinde mezhepler arasında kadın peygamber görüşü farklılık arz etmektedir.

a. Nebi

Nebi kelimesi Kur’an’ı Kerim’de sadece peygamberler için kullanılmış bir kavramdır. Haber manasına “*en-Nebe’*” veya yükseklik manası bağlamında, “*en-Nebevetu*” veya “*en-Nebevetu*” aslından türetilen bir kelimedir.²²⁸ Bu kelimenin türetildiği kökle ilgili olarak farklı görüşler mevcuttur. Bu görüşlerden ilki bu kelimenin kökü hemzeli olduğunu ifade ederek “*Nebi*” kelimesinin aslının “*en-nebeü*” şeklinde

²²⁷ Hucurat, 49/13.

²²⁸ Gölcük Şerafettin, Toprak Süleyman, *Kelam, Tarih, Ekoller, Problemler*, Tekin Kitabevi, Konya 2010, 307.

hemzeli olup, haber vermek, belirginleşip ortaya çıkmak,” anlamındaki “*neb*’, *nübu*” kökünden türemiştir. Bu durumda nebi kelimesinin anlamı “insanlara Allah’tan mesaj getiren kimse” olarak tanımlanmaktadır.²²⁹

Nebi kelimesinin hemzesiz olduğunu iddia edenlere göre; “yükseklik, yüksek makam” anlamlarını ifade eden “*nebve*, *nebave*” kökünden türetilmiş bir kelimedir. Kelimeyi hemzesiz olarak düşünersek o halde “*nebi*”, Allah katındaki yüksek bir dereceye sahip olması ve insanların hidayetine vesile olması sebebiyle kendisine Allah katında yüce bir makam verilmiş.” anlamına gelmektedir.²³⁰

Terim olarak Nebi gerek tebliğle görevlendirilsin gerek görevlendirilmesin, Allah’ın seçtiği ve kendisine vahyettiği kimsedir. Bu tariftten de şu mana çıkarılabilir, Allah bazı nebilerini tebliğle görevlendirirken bazı nebilerini de tebliğle görevlendirmeyebilir.²³¹ Buna yakın başka terim anlamı, Allah’ın vahyettiğinden insanları haberdar eden kimse olup kendisine ait bir şeriatı olmayan, kendinden önceki şeriatla amel edip insanlara bunu anlatan kişiye denir. Nebiye ayrıca özel bazı konularda vahyedilebilir.²³²

b. Rasul

Rasul kelimesi Arapça ’da “r-s-l” fiilinden türemiş olup, gönderilmiş, elçi, belli bir mesaj ve söz taşıyan, kendisine belli bir görev verilerek bir yerden bir yere gönderilen kişiye denir. Rasul mesaj taşıyan kişidir. Risalet elçilik, sefaret manalarına da gelir. “er-Rasul” mübalağa sığasıdır. Rasul, kendisini gönderenin devamlı haberini bekleyen ve alan kimsedir.²³³

Terim olarak Rasul, Allah’ın kendisine vahyettiklerini tebliğle muhatap kılarak gönderdiği kimsedir. Yani rasul, vahy ile tebliğe memur olmuş, yeni bir şeriat ya da unutulmuş bir şeriatı getiren geçmiş şeriatlerden insanların unuttukları kısımları insanlara tebliğ eden peygamberdir.²³⁴

²²⁹ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, I, 162.

²³⁰ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, I, 162.

²³¹ Gölcük, Toprak, *Kelam, Tarih, Ekoller, Problemler*, 308.

²³² Gölcük, Toprak, *Kelam, Tarih, Ekoller, Problemler*, 308.

²³³ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, XI, 284.

²³⁴ Gölcük, Toprak, *Kelam, Tarih, Ekoller, Problemler*, 308.

c. Kur'an'da Rasul ve Nebi Kavramlar

Kur'an-ı Kerim'e baktığımızda Rasul ve nebi kavramlarının birbirinden farklı ya da aynı manalar da olup olmadığıyla ilgili çeşitli görüşler mevcuttur. Bu görüşleri üç madde de toplamak mümkündür:

1. Rasul nebiden daha genel ve kapsayıcıdır.²³⁵
2. Nebi Resulden daha kapsamlıdır. Yani Rasul daha özel bir anlama sahiptir.
3. Rasul ile nebi arasında ıstılah olarak hiçbir fark yoktur.²³⁶

Bu maddeleri açıklayacak olursak ilk maddeye göre Rasul nebiden daha genel bir ifade olarak gözükmektedir. Bu maddeyi ileri sürenler daha çok Rasul kelimesinin sözlük manasını dikkate almaktadırlar. Buna göre nebi, yalnız insanlardan olabilir ama Rasul peygamber olmayan insanlardan, insan olamayan mahlukattan da olabilir.²³⁷ Bunlara örnek Kuran'ı Kerim'deki:

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ إِلَىٰ رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ مَا بَالُ النَّسُوءِ
الَّتِي قَطَعْنَ أَيْدِيَهُنَّ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ

“Kral ‘Onu bana getirin!’ dedi. **Elçi (Resul)**, Yusuf’a geldiği zaman, (Yusuf) ‘Efendine dön de ona: Ellerini kesen o kadınların zoru neydi? diye sor. Şüphesiz benim Rabbim onların hilesini çok iyi bilir’ dedi.”²³⁸

Bu ayette de görüleceği üzere Resul kavramı peygamber olmayan insan için kullanılmıştır.

اللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ

“Allah meleklerden de **elçiler** seçer, insanlardan da. Şüphesiz Allah işitendir, görendir.”²³⁹

²³⁵ Aydın Ali Arslan, *İslam'da İman ve esasları*, İst., 1979, 244.

²³⁶ Kâdî Abdulcebbar, *Şerhu'l-Usûi'l-Hamse*, (thk. Abdulkerim Osman), Kahire, 1965, 567.

²³⁷ Mehmet İlhan, “Hatmu'n-Nübüvve Açısından Nebi- Resul Farkına Bir Bakış”, *Ekev Akademi Dergisi*, 2010, 42, 74.

²³⁸ Yusuf, 12/50.

²³⁹ Hac, 22/75.

Bu ayette de resul kavramı Peygamberlik görevi olarak değil bir elçilik ve aracılık görevi gören melekler ve aynı zamanda insanlar için kullanılmıştır. Nebi ise resule nazaran daha özel bir manayı ifade edilmek için kullanılmıştır.

İkinci görüşe nebinin, resulden daha genel; resulün de nebiye oranla daha özel bir manaya sahip olduğu görüşündedirler ve nebi kavramı daha kapsamlı bir anlamı içermektedir. Ashaptan birine Hz. Muhammed dua öğretirken sahebe: “gönderdiğin resule iman ettim.” deyince Hz. Muhammed “gönderdiğin nebiye iman ettim” diyerek sahabenin böyle dua etmesini istemiştir.²⁴⁰

Bu görüşü savunanlara göre bu iki kavram arasında bazı farklar vardır.²⁴¹ Bu görüşlerden de biraz bahsetmek istiyoruz.

İmamiyye fırkasından Şeyh Müfid her resulün nebi olduğunu, ama her nebinin resul olmadığını söylemektedir.²⁴²

Bağdadiye göre nebi, Allah’tan kendisine vahiy gelen ve melek aracılığıyla vahyedilen kimsedir. Resul ise yeni bir şariat getiren ya da var olan şariatın bazı kısımlarını neshedebilendir. Bu görüşe göre her resul nebidir ama her nebi resul değildir.²⁴³

Ali el-Kari gibi bazı alimlere göre nebi tebliğe emrolunmuş olsun veya olmasın Allah’ın kendisine vahyettiği kişidir.; resul ise nebiden farklı olarak kendisine vahyedilene tebliğle mükellef olan kişidir.²⁴⁴

Taftazani ise kitap, şariat ve vahyin niteliği gibi bir ayrım yapmaktadır. Bu ayrıma göre bir insanın resul olabilmesi için Allah’ın kendisine Kitap vermesi şarttır. Nebi olmak için ise böyle bir şart yoktur. Resul olacak kişi yeni bir şariatla gelirken nebi ise var olan şariatla amel eder. Nebi’ye sadece sadık rüya ile vahiy gelirken resule hem

²⁴⁰ Buhari, Kitabu’l-Vudû’, 77.

²⁴¹ Mehmet İlhan, “Hatmu’n-Nübüvve Açısından Nebi- Resul Farkına Bir Bakış”, 75.

²⁴² Şeyh Müfid, *Evailu’l-Makalat fi Mezâhibi’l-Muhtarat*, thk. Şeyh Fazullah ez-Zencani, Tebriz, 1944, 44-45.

²⁴³ Ebu Mansur Abdulkâhir b. Tâhir b. Muhammed b. Abdullah et-Temimi Bağdadî, *Usulu’d-Din*, Thk. Ahmed Şemseddin, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1423/2002, 173.

²⁴⁴ Ali El Kari, *Şerhu Fıkhi Ekber*, Mısır 1905, s. 53.

sadık rüya hem de Cebrail vasıtasıyla vahiy gelmektedir.²⁴⁵ Ancak nebiyi sadece rüyada vahiy alır demek biraz sıkıntılı bir ifadedir. Zira sahih rüya şeklinde başlayan nübüvvet, nübüvvetin kendisi olamaz. Nitekim nübüvvet son bulduktan sonra nübüvvetin kırkta biri olarak nitelendirilen salih rüyaların devam edebileceği bizlere haber verilmiştir.²⁴⁶

Bu konuda Elmalılı Hamdi Yazır resul ile nebi kavramının arasında bir farkın bulunduğunu ancak daha öncede zikrettiğimiz nebinin tebliğ gibi bir görevinin bulunmamasının sıkıntılı olacağını zira elçi olarak gönderilenin tebliğ yapmamasının sıkıntılı olacağını, Ona göre resulü, gönderildiği topluma yeni bir şeriat getiren, nebiyi ise böyle olmayan bir peygamber olarak görmenin daha doğru olacağını söylemektedir. Hakkında:

وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا

“Kitapta İsmail’i de an. Muhakkak ki o sözünün eriydi, bir **resul ve nebi** idi.”²⁴⁷

buyrulan Hz. İsmail ile ilgili ayette hem resul hem de nebi kavramları bulunmaktadır. Bu nedenle resulü Allah’ın insanları hakka davet etmek üzere yeni bir şeriatla gönderdiği hür bir erkek, nebiyi ise hem bunu hem de geçmişte olan bir şeriatı de bildirmek üzere gönderilmiş bulunan bir peygamber olarak görmeyi geçersiz kılmaktadır. Çünkü Hz. İsmail yeni bir şeriatle değil Hz. İbrahim’in şeriatı ile gönderilmiştir. Ayrıca resulü kitabı olan, nebiyi de kitabı olmayan diye tarif etmenin bu ayete muhalif bir mana içereceğinden dolayı bu manaya itiraz hakkı doğabileceğine işaret etmektedir.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ
فَيَنْسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

“Senden önce hiçbir **resul ve nebi** göndermedik ki, bir şey temenni ettiği zaman, şeytan onun bu temennisine dair vesvese vermiş olmasın. Ama Allah, şeytanın

²⁴⁵ Mesud b. Ömer Taftazânî, *Şerhu'l-Akaid*, Trc. Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İst., 2013, 96.

²⁴⁶ Buhari, Ta’bir,4.

²⁴⁷ Meryem, 19/54

²⁴⁷ Hac, 22/52

vesvesesini giderir. Sonra Allah, ayetlerini sağlamlaştırır. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."²⁴⁸

Elmalılı, bu ayette zikredilen resul ve nebi kavramlarında bir fark varmış gibi gözükebilir. Ve bu farkın bir sonucu olarak resulü tebliğle mükellef görüp nebiyi tebliğle memur olsun veya olmasın şeklinde anlam vermenin sıkıntılı olacağını, ayetin başında ki "ارسال" (elçi gönderme) fiilinin tebliğle memur edilmeyen için kullanılmasının hemen anlaşılır bir durum olmadığını, bu nedenle bu ayete "Senden önce hiçbir resulü göndermedik ve hiçbir nebiye haber vermedik." şeklinde mana vermenin daha doğru olacağını söylemektedir.²⁴⁹

Üçüncü görüşte olanlar nebi ve resul kavramlarında ıstılahta bir fark olmadığını kabul ederler. Bu görüşte olanlar Kur'an'ı Kerim'de bu iki kavramı birbirinden ayrı iki farklı manasının bulunduğunu düşünmenin mümkün olmadığını iddia etmektedirler.

Bu konuda Âmidî nübüvveti şu şekilde tarif eder: "Mütekellimlere göre nübüvvet, Allah'ın seçtiği kimseye 'sen benim Resulümsün' sözünden ibarettir."²⁵⁰ Adudüddin el-Îcî (756/1355) de yaptığı nübüvvet tanımında Âmidî ile benzer bir tarif yapmaktadır: "Nübüvvet, Allah'ın 'Ben seni gönderdim ve benden tebliğ et' demesidir."²⁵¹

Bu görüşü savunanlardan biri olan Kadi Abdulcebbar Hac Süresi 52. ayetinde geçen "أَرْسَلْنَا" filinin hem nebi için hem de resul için atıf olarak kullanıldığını bazı kişilerin "Allah resul ile nebiyi ayırdı öyleyse bunlar farklı manalardadır" demelerinin yanlış olduğunu söylemektedir. Çünkü bu fiil müşterek olarak iki kavram için kullanılmıştır. Bu kelimelerin ayrı ayrı zikredilmelerini bu durumu değiştirmez onların bir arada kullanılmaları aynı mana da olduklarını gösterir. Yani ona göre risalet sahibi olması için nebi ve resul ayırımına gerek yoktur. O, bu duruma Kur'an'da adı geçen meyveleri örnek vermektedir. Meyvelerin isimlerinin ayrı ayrı zikredilmesinin onların

²⁴⁹ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İst., 1971, Sadeleştirme, İsmail Karaçam vdğr, İst, 1992, V, 3413-3414.

²⁵⁰ Seyfeddin Âmidî, *el-Mübîn fi şerhi elfazi'l-Hükema vel-Mütekellimin*, Thk: Hasan Mahmud eş-Şafii, Mektebetü Vehbe, Kahire, 1413/1993, 122; Âmidî, *Ebkâru'l-Efkâr fi Usulid-Din*, Thk: Ahmed Muhammed Mehdi, Dâru'l-Kutub ve'l-Veseiki'l-Kavmiyye, Kahire, 1423/2004, IV, 12, 13.

²⁵¹ Adudüddin El-Îcî, *Mevakif fi İlmi'l-Kelam*, Âlemu'l-Kütüb, Beyrut, Tsz., 337.

mevye olmadığı anlamına gelmediğini söylemektedir.²⁵²

Fazlur Rahman ise Hac Süresinde zikredilen resul ve nebi kavramlarının arasında bir fark olduğunu kabul eder, ancak birtakım ayetlerin²⁵³ bazı elçileri hem nebi hem de resul olarak zikretmesinin bu iki kavram arasında kesin bir ayırım yapmayı imkânsız kıldığını söylemektedir.²⁵⁴

Dolayısıyla bu tanımlara göre Allah emir ve nehiyelerini kullarına göndermek için seçtiği peygamber aynı zamanda hem resûl hem de nebî olmaktadır.

Buraya kadar zikretmiş olduğumuz bu iki kavram ile ilgili görüşlerden de anlaşılacağı üzere alimler bu iki kavram hakkında ittifak etmemişlerdir. Bu konuyu burada zikretmemizin nedeni mezheplerde kadının peygamberliğini savunanların Allah'ın resul değil de nebi olarak kadından peygamber gönderdiğini söylemesinden dolayıdır. Burada ki nebi den kastın ise tebliğle mükellef olmayan nebi olarak anlaşılması gerektiğini iddia etmektedirler. Ön bilgi olması açısından bu konuyu fazla ayrıntıya girmeden açıklamaya çalıştık.

3. Mâtürîdîlik

a. Peygamberliğin Gerekliliği

Mâtürîdi, insanlığın Hz. Âdem'den çoğaldığını ve bu çoğalmanın neticesinde insanların zamanla ihtilafa düştüklerini, Allah'ın, insanların bu ihtilaflarının çözümü ve onlara yardım ve kolaylık göstermek için²⁵⁵ peygamberler gönderdiğini söylemektedir. Allah'ın emrettiği şeyleri yapmak ve yasakladıklarından da kaçınmak için Allah'ın Peygamber göndermesinin hak olduğunu, Allah'ın bütün fiilleri bu hikmete göre işlediğini ve O'nun fiillerinin bu hikmetin dışında düşünülmesinin ise mümkün olmayacağını ifade etmektedir.²⁵⁶

Mâtürîdi insanların nübüvvete olan ihtiyacından bahsederken bu ihtiyacın çeşitli

²⁵² Kâdî Abdulcebbar, *Şerhu'l-Usûi'l-Hamse*, 568.

²⁵³ Araf, 7/158, Meryem, 19/51,54.

²⁵⁴ Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, 170, 171.

²⁵⁵ Mâtürîdi, *Kitabü't-Tevhid*, trc. Bekir Topaloğlu, 227.

²⁵⁶ Kemal Işık, *Mâtürîdî'nin Kelam Sisteminde İman Allah ve Peygamberlik Anlayışı*, Fütüvvet Yay. Ankara, 1980, 103.

sanat ve mesleklerde kendini gösterdiğini söylemekte ve bunun kaynağının da ilahi olması gerektiğini ifade etmektedir.²⁵⁷ Bu tür ihtiyaçların temelini ancak peygamberler aracılığıyla insanlar öğrenirler. Bu tür sanat ve diğer ilmi alanlarda ki insanların sahip oldukları bilgiler peygamberlerin onlara öğretmiş olduklarının sonucudur.²⁵⁸

Mâtûrîdi, insanların sanat ve teknikte ki bilgilerinin yanında hayvanlardan yararlanma hususunda da bu bilgileri öğrenmede peygamberlere ihtiyaç duyduğunu, eğer peygamber gelmeseydi insanların bunlardan ne şekilde istifade edileceğini bilemeyeceğini söylemektedir.²⁵⁹ Yaşadığımız alemde huzurlu bir şekilde hayatımızı ikamet etmek için belli başlı kurallarında olması gerekir. Bu kurallarında bizzat Allah tarafından belirlenip elçiler vasıtasıyla insanlara bildirilmesi hikmetli bir iştir. Allah bu hikmet ile insanlara iki dünyada da huzura kavuşmak için yararına olan hususları onlara bildirir. Nübüvvet Allah için imkân dahilinde olup akılla çelişen bir yönü bulunmamaktadır.²⁶⁰

İnsan akli ve duyularıyla hareket eden bir varlıktır. İnsan, akli ile iyiyi ve kötüyü düşünür ve ona göre hareket eder. Allah'ın verdiği akıl sayesinde düşünen insan, gerçekleri bulabilir. Nitekim Hz. İbrahim aya, güneşe ve yıldızlara bakarak, onların hareketlerini inceleyerek, bunları da yaratan daha üst bir varlığın olduğunu anlamıştır.²⁶¹

Mâtûrîdi'ye göre Allah kullarına olan merhametinden dolayı kitap ve peygamber göndermiştir. Akıl varlığının ise Allah'ın varlığının fitri bir delilidir. Doğru kullanıldığı taktirde akıl, insanın şu noktalarda bir kanaate ve bir hükme varmasına yardımcı olur.

- a) İnsana bahşedilen akılla, insan olmanın hikmeti ve önemi anlaşılabilir
- b) Sadece insanlar için yaratılan her şey ancak akıl ile bilinebilir
- c) Gaip olan şeyler hakkında düşünüp bu şeyler hakkında bir fikre ulaşabilmesi akıl ile mümkündür. Kısacası akıl duyuları aşan ve doğrudan kavranması mümkün

²⁵⁷ Mâtûrîdi, *Kitabü't-Tevhid*, trc. Bekir Topaloğlu, s. 225.

²⁵⁸ Fahreddin Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Razi, *Kitabu'l-Muhassal* (Kelam'a Giriş), çev. Hüseyin Atay, Ankara, 1978, 157.

²⁵⁹ Mâtûrîdi, *Kitabü't-Tevhid*, trc. Bekir Topaloğlu, 225.

²⁶⁰ Ebû'l Muin Meymun Muhammed Nesefî, *Bahru'l-Kelam fi Akaidi Ehli'l-İslam*, Konya, 1911, 33.

²⁶¹ Bkz. Enam, 6/74-79.

olmayan şeyleri de düşünüp kavrayabilir.²⁶²

Burada anlatılmak istenen, insanlar akıllarını kullanarak kendilerini yaratan bir üstün gücün var olduğunu bulabilirler. Mâtûrîdi peygamberlerin gönderilme sebebini ise insanların hayatlarını bir düzene göre devam ettirmek ve aklın kavrayamayacağı şeyleri onlara bildirmekle açıklamaktadır.

Mâtûrîdi'nin görüşlerinde hem aklın hem naklin önemli bir yeri vardır. Ona göre, İslam akaidi nakil kaynaklı olup, aklın buradaki görevinin onun mantıki ve doğru bir şekilde benimsenmesini sağlamaktır.²⁶³

Pezdevi, nübüvvet yerine kaim olmak üzere sadece akli yeterli görmeyi doğru bir iddia olmadığını savunmakta ve aklın ibadetlerin keyfiyetini ve miktarını belirleme hususunda yeterli olmadığını ifade etmektedir.²⁶⁴ Allah peygamberleri aracılığıyla insanlara hitap etmektedir. O'nun kelamını, emir ve yasaklarını, insanlara öğretecek olan peygamberleridir. Bundan dolayıdır ki Maveraûnehir bölgesi Hanefi-Mâtûrîdi alimlerinden bir kısmı "*Allah'ın hikmetinin bir gereği olarak peygamber göndermek vaciptir*" görüşünü benimsemektedirler. Ancak bu vacipten kastın Mutezile'nin anladığı gibi Allah'ın kendine zorunlu kılmasıyla vacip oluşunu kastetmemektedirler.²⁶⁵

b. Peygamberin Cinsiyeti

İnsan ırkı var olduğundan beri gönderilen peygamberlerin beşer mi yoksa beşer üstü bir varlık mı olduğuyla ilgili değişik görüşler ileri sürülmüş, peygamberlerin bir beşer olmayacağını kabul etmeyenler de olmuştur. Bunun sebebini ise insanda var olan beşer üstü varlıklara inanma ve kendinden üstün görme hissidir. Bu düşüncede olanlara göre Peygamber yemeyecek, evlenmeyecek, içmeyecek, cinsiyeti olmayacak velhasıl insan gibi aciz ve muhtaç olmayacak bir kişilikte düşünülmektedir. Bu kabullenememe durumu Kuran'da şöyle ifade edilmektedir: "*Bir beşer mi bizi doğru yola götürecekmış.*"²⁶⁶ "*Bu ne biçim Peygamber! Bizler gibi yemek yiyor, çarşılarda*

²⁶² Mâtûrîdi, *Kitabü't-Tevhid*, trc. Bekir Topaloğlu, 14.

²⁶³ Muhammed er-Rahman Mustafiz, *İmam Mâtûrîdi'nin Te'vilâtu Ehli's -Sünne'sine Önsöz*, Bağdat, 1983, 33.

²⁶⁴ Ebu Yusr Muhammed Pezdevi, *Usulu'd-Din*, çev., Şerafettin Gölcük, İstanbul, 1988, 131.

²⁶⁵ Selim Özarslan, *Mâtûrîdi Kelâmcısı İbn Hümâm'ın Kelâmî Görüşleri*, Ankara, 2003, 72.

²⁶⁶ Teğabun, 64/6.

*dolaşıyor. Ona bir Melek indirilmeli ve o da kendisiyle birlikte uyarıcı olmalı değil miydi?*²⁶⁷

Mâtûrîdi, bu konuyla ilgili olarak, Kur'an-ı Kerîm'de geçen çeşitli ayetleri ve ayetlerin ihtiva ettiği hikmetleri kendine has bir üslupla açıklamakta, özellikle peygamberlerin beşerden olmayacağını iddia edenlere karşı cevaplar vermektedir. Mâturîdî'ye göre örneğin: “*Ey inananlar! And olsun ki, içinizden size, sıkıntıya uğramanız kendisine ağır gelen, size düşkün, inananlara şefkatli ve merhametli bir peygamber gelmiştir.*”²⁶⁸ ayetinde de görüldüğü üzere, insanlara peygamber gönderilmesinin en önemli hikmetinin insanları sıkıntılarından ve kederlerinden kurtulmasına vesile olması içindir. Bunun da ancak insanlar gibi yaşayabilen, onların dertleriyle hem hal olabilen birinin Peygamber olmasıyla mümkün olabilir.²⁶⁹

Mâtûrîdi, Allah'tan gelen emir ve yasakların insanlara ulaştırılması yönünden içerdikleri kavram hikmet ve kavramların zihinlerde hiçbir şüpheye sebebiyet vermemesi açısından bunların doğru ve güvenilir olarak insanlara ulaşması açısından peygamberlerin insanlardan gönderilmesi zorunlu olduğunu ifade etmektedir. Bunun sebebi ise, toplumun karakterini en iyi bilen ve en iyi değerlendiren kişilerin insanlar olduğunu, ayrıca her yaratığın hem cinsiyle daha iyi anlaştığını ve kendi cinsinden olmayanlara karşı uzak durduğunu, bunun ise tüm varlıkların ortak özelliği olduğunu söylemektedir. Ayrıca Mâtûrîdi, gönderilen peygamberin tebliğlerini daha rahat yapmaları, karşı tarafın peygamberi örnek alma konusunda sıkıntı çekmemesi ve yine tebliğe şüphe düşmemesi için, Allah'ın insanlara, kendi cinsinden birini peygamber olarak göndermesi O'nun lütfu ve ihsanıdır, demektedir.²⁷⁰

Mâtûrîdi Peygamberin beşer olması konusunda hemfikirken, özellikle peygamberin cinsiyeti konusunda, erkeklerden gelmesi gerektiğini vurgulamaktadır.²⁷¹

Nebilerin erkeklerden geldiğini savunan Mâtûrîdi bu görüşlerini aşağıdaki ayetlere dayandırmaktadır:

²⁶⁷ Furkan, 25/7.

²⁶⁸ Tevbe 9 / 129.

²⁶⁹ Işık, *Mâturîdî'nin Kelam Sisteminde İman Allah ve Peygamberlik Anlayışı*, 111.

²⁷⁰ Işık, *Mâturîdî'nin Kelam Sisteminde İman Allah ve Peygamberlik Anlayışı*, 111.

²⁷¹ Ebu Mansur Muhammed Mâturîdî, *Te'vilatü'l-Kur'an*, nşr. Hatice Boynukalın, Bekir Topaloğlu, İst, 2006, IV, 373.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رَجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ
فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا أَفَلَا تَعْقِلُونَ

“Biz senden önce de memleketler halkından ancak kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkekleri peygamber olarak gönderdik. Yeryüzünde dolaşıp da kendilerinden önce gelenlerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bakmadılar mı? Elbette ahiret yurdu Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için daha iyidir. Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?”²⁷²

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رَجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

“Senden önce de ancak, kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkekleri peygamber olarak gönderdik. Eğer bilmiyorsanız ilim sahiplerine sorun.”²⁷³

وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رَجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا
تَعْلَمُونَ

“Senden önce de ancak kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkekleri peygamber gönderdik. Eğer bilmiyorsanız ilim sahiplerine sorun.”²⁷⁴

Ayetlerin nüzul sebebine baktığımızda bu ayetler Mekkeli müşriklerin “Allah, peygamber olarak bir beşerî mi gönderdi?”²⁷⁵ hitabına bir cevap mahiyetindedir. Mâturîdî, ayette geçen rical kelimesinin erkek anlamında anlaşılması gerektiğini dolayısıyla Peygamberlerin sadece erkeklerden geldiğini söylemektedir.²⁷⁶

Peygamberlerin erkeklerden olması gerektiğini iddia edenlerin nassa dayanmayan ama kendi kanaatlerine göre, kadının peygamberlik görevi için uygun olmadığı, kadınlığın eksiklik taşıdığı, aklının kıt olduğu, nübüvvetin ise bu tarz şeylerden beri olduğu söylenmekte, risaletin ise tanınmayı gerektirdiğini ancak kadınların tanınmasının yasak olduğunu, kadın olmanın gizlenmeyi gerektirdiğini, kadının evde oturmakla

²⁷² Yusuf, 12/109

²⁷³ Nahl, 16/43

²⁷⁴ Enbiya, 21/7

²⁷⁵ İsrâ, 17/94.

²⁷⁶ Mâturîdî, *Te'vilatü'l-Kur'an*, IV, 373.

emrolunduğunu, açıkça fiillerini ifade edemeyeceğini, bir ihtiyaç olmadıkça dışarı çıkamayacağını ve mahremleri olmayanlarla bir arada bulunamayacağı, bu tür durumların ise nebilik iddiasıyla ortaya çıkan bir şahısta bulunmasının imkansız olduğunu iddia etmektedirler.²⁷⁷ Bu fikri benimseyen alimler, görüşlerini ise şu ayete dayandırmaktadırlar:

“Ey Peygamber’in hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer Allah’a karşı gelmekten sakınıyorsanız (erkeklerle konuşurken) sözü yumuşak bir eda ile söylemeyin ki kalbinde hastalık (kötü niyet) olan kimse ümide kapılmasın. Güzel (ve doğru) söz söyleyin. Evlerinizde oturun. Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin. Allah’a ve Resulüne itaat edin. Ey Peygamberin ev halkı! Allah, sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.”²⁷⁸

Bu ayetlerin nüzul sebebine baktığımızda aslında yukardaki iddialarla bir alakasının olmadığı görülebilir. Çünkü bu ayetler Peygamber hanımlarını kapsamakta, onların diğer kadınlar gibi olmadığına işaret etmekte ve bazı davranışlarına yönelik birtakım uyarılarda bulunmaktadır. Bu tür ayetlerden yola çıkarak Kur’an’ın özüyle bağdaşmayan birtakım yorumları İslam’a mal etmek ve kadınların peygamber olamayacağını ileri sürmek nassın bir emri olmadığını, bazı alimlerin şahsi fikri olduğunu ifade etmek isteriz.

Oysa Kur’an, kadını evde oturup gizlensin diye değil Allah’ın ayetlerini, emirlerini, yasaklarını insanlara anlatsın diye yaratmıştır. Kanaatimizce bu konuda erkek ne kadar sorumluyorsa kadında o kadar sorumlu olduğunu ifade etmek isteriz. Halbuki yukardaki ayetlerin, peygamber hanımları için tesettürle birlikte yabancı erkeklere hiç görünmemelerini vacip kıldığını ancak diğer Müslüman kadınlar için Nur suresi 34. ayetinde de geçtiği üzere²⁷⁹ yabancı erkelere görünmemelerinin vacip değil müstehab

²⁷⁷ İbn Sultan Muhammed Aliyyü’l-Kari, *Dav’u’l-Meali Ala Bed’ü’l-Emali (Şerhu’l-Emali)*, İst., 1307, 56; Neseî, Ebu’l Berekat, *el-Umde fi’l-Akaid*, Thk. Temel Yeşilyurt, Malatya, 2008, 30.

²⁷⁸ Ahzab, 33/32,33.

²⁷⁹ “Mü’min kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. (Yüz ve el gibi) görünen kısımlar müstesna, zînet (yer)lerini göstermesinler. Başörtülerini ta yakalarının üzerine kadar salsınlar. Zinetlerini, kocalarından yahut babalarından, yahut kocalarının babalarından, yahut oğullarından, yahut üvey oğullarından, yahut erkek kardeşlerinden, yahut erkek kardeşlerinin oğullarından, yahut kız kardeşlerinin oğullarından, yahut müslüman kadınlardan, yahut sahip oldukları kölelerden, yahut erkeklığı kalmamış hizmetçilerden, yahut da henüz kadınların mahrem yerlerine vakıf

olduğunu belirtilmektedir.²⁸⁰ Bu da kadınların tebliğ için ortaya atılmaları hususunda bir engelin olmadığına delil olan başka ayettir.

Kadınların peygamberliği ile ilgili Mâtûrîdi alimlerinden Pezdevi, kadınlardan hiç peygamber gelmediğini, bütün peygamberlerin erkeklerden olduğunu ifade etmiştir.²⁸¹ Yine bir başka alim Oşi ise Mâtûrîdi akidesini nazım biçiminde ele aldığı, *Emali*²⁸² adlı kaidesinde “Kadınlardan asla peygamber olmamıştır; köle ve basit hareketli kimselerden de peygamber çıkmamıştır.” diyerek peygamberlerin yalnızca erkeklerden olduğunu vurgulamaktadır.²⁸³ Ancak Oşi’nin bu sözleri kadınların köle ve basit kimselerle eş değer olduğunu çağrıştırmaktadır. Onların bu tarz görüşler beyan etmesinin asıl sebebinin zannımızca yukarıda zikrettiğimiz ayetlerde geçen “*rical*” kelimesinin erkek manasını desteklemek için bu görüşleri beyan ettikleri kanaatindeyiz.

Sabuni ise, Peygamberlikte erkeklik şartının, davet amacıyla tanınma, insanların arasına katılma ve insanlarla sık sık görülüp onların toplandığı yerlere gitmesine bağlı olduğunu, kadınların durumunun ise evde oturmaya ve gizlenmeye daha müsait olduğundan dolayı Peygamber olmayacağını ifade etmektedir.²⁸⁴

Kadınlardan nebi olmayacağını kabul eden Mâtûrîdi alimlerinin vahiy kelimesine ne tür anlamlar verdiklerine baktığımızda öncelikle Mâtûrîdi’nin, kişi hissetmeksizin kalbe hızlı bir şekilde atıldığı, kalpte vuku bulduğu ve gerçekleştiği için vahiy olarak isimlendirildiğini söylemektedir ve ²⁸⁵ kelimenin dilciler tarafından farklı manalarda kullanıldığına dikkat çekmektedir.

Örneğin, Şura süresinde geçen vahiy kelimesi nübüvvet vahyidir. Şöyle ki:

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ
بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلِيُّ حَكِيمٌ

olmayan erkek çocuklardan başkalarına göstermesinler. Gizledikleri zinetler bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey mü'minler, hep birlikte tövbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz!” (Nur, 24/31)

²⁸⁰ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, VI, 81,82.

²⁸¹ Pezdevi, *Usulu'd-Din*, çev., Şerafettin Gölcük, İstanbul, 1988, 135.

²⁸² Kaside ile ilgili geniş bilgi için bkz. Yuldus Musahanov, *Oşi ve Emali Kasidesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara, 2001.

²⁸³ Ferganalı Ali b. Osman Uşi, *el-Elmali*, İstanbul tsz, 21.

²⁸⁴ Nurettin Ahmed b. Mahmud es-Sabuni, *el-Bidaye fi Usuli'd-Din*, nşr. Bekir Topaloğlu, Ankara 1995, 46.

²⁸⁵ Mâtûrîdi, *Te'vilatü'l-Kur'an*, VII, 140.

“Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla yahut perde arkasından konuşur. Yahut elçi gönderip, izniyle ona dilediğini vahyeder.”²⁸⁶

Diğer anlamı ise Meryem Süresinde geçtiği üzere işaret vahyidir.

فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ أَن سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا

“Derken Zekeriya ibadet yerinden halkının karşısına çıktı. (Konuşmak istedi konuşamadı) ve onlara “Sabah akşam Allah’ı teşbih edin” diye işaret etti.”²⁸⁷

Bir diğer vahiy çeşidi ise ilham vahyidir. Allah’ın bal arısına vahyetmesi bu manadadır.²⁸⁸

وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ

“Rabbin bal arısına şöyle vahyetti: Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan kendine evler edin”²⁸⁹

Diğer bir vahiy çeşidi de gizleme, gizli konuşma şeklindedir.

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ

“İşte böylece biz her Peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. Bunlar aldatmak için birbirlerine yaldızlı laflar fısıldarlar...”²⁹⁰ Burada geçen vahiy kelimesi bu anlamda kullanılmıştır.

Mâtûrîdi kalamcıları kadınlara yapılan vahyin aslında bal arısına yapılan vahiyle aynı manada düşünülmesi gerektiğini söylemekte ve bunun Allah’ın bir ihsanı olarak

²⁸⁶ Şura, 42/51.

²⁸⁷ Meryem, 19/11.

²⁸⁸ Mâtûrîdi, *Te’vilatü’l-Kur’an*, VII, 140.

²⁸⁹ Nahl, 16/68.

²⁹⁰ Enam, 6/112.

görülmesi gerektiğini iddia etmektedirler.²⁹¹

Yine Mâtûrîdi kelimcülerinden olan Abdurrahim Şeyhzâde, Yusuf Sûresi 109. Ayetlerinde ve Nahl Sûresi 43. ayetlerinde, peygamber olarak gönderilmesinin yalnızca erkeklere has bir durum olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre, Hz. Musa'nın annesine vahyedilmesinin üç şekilde yorumlanabilir.

Birincisi, o zamanki bir nebiye vahyeldilmesi ve onun şifahi veya elçi vasıtasıyla Hz. Musa'nın annesine haber vermesi, ikincisi Hz. Meryem'e Cebrail'in gönderilmesinde olduğu gibi -nübüvvet sayılmayan bir tarzda- melek indirmesi, üçüncüsü, “*Rabbin bal arasına vahyetti..*”²⁹² ayetindeki gibi ona ilhamda bulunması şeklindedir.²⁹³

Burada dikkat çeken bir diğer husus ise Recep Ardoğan'ın, Hz. Musa'nın annesine vahyedilen vahiy türünün arıya vahyedilenle aynı kategoride değerlendirmenin mümkün olabileceğini ancak Hz. Meryem'e yapılan vahyin bu kategoride değerlendirmenin yanlış olacağını, çünkü Hz. Meryem'e bizzat Cebrail'in insan suretinde vahyettiğini, karşılıklı konuşmanın söz konusu olduğunu, bunun ise insan zihnine gelen bir ilham şeklinde yorumlamanın yanlış olduğunu ayetlerden de bunun kastedilmediği yönündeki görüşü kanaatimizce Kur'an'a ve akla daha yakın görülmektedir.²⁹⁴

Mâtûrîdi kelimcülerinin bu konuyla ilgili söylediklerini incelediğimizde alimlerin görüşlerinin aynı olduğunu görmekteyiz. Bazı müfessirlerin görüşlerini merak edip incelediğimizde, onların da tıpkı Mâtûrîdîler gibi düşündüklerini görmekteyiz.

Örneğin, İbn Kesir, Yusuf sûresi 109. Ayetini tefsir ederken, rical kelimesini erkek olarak değerlendirerek kadınlardan peygamber gelmeyeceğini, peygamber olduğu iddia edilen kadınlara gelen vahyin onlara risalet görevi için değil sadece onları şereflendirmek için geldiğini ifade etmektedir. Ancak Nahl Sûresi 43. ve Enbiya Sûresi

²⁹¹ Gölcük-Toprak, *Kelam, Tarih, Ekoller, Problemler*, 336; Abdullatif Harputi, *Tenkühu'l-Kelam fi Akaidi Ehli'l-İslam*, Dersaadet, İst., 1330, 281.

²⁹² Nahl, 16/68.

²⁹³ Abdurrahim b. Ali el-Mueyyed Şeyhzâde, *Nazmu'l-Ferâid*, İst. 1288, 52.

²⁹⁴ Recep Ardoğan, “Kelamcılara Göre Nübüvvette Erkeklik Şartı”, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19, 2012, 99.

7. ayetlerinde geçen *rical* kelimesine beşer manasını vererek Allah'ın meleklerden değil beşerden peygamber gönderdiğini iddia etmektedir.²⁹⁵

Muhammed Hamdi Yazır ise, bu zikredilen ayetleri yorumlarken peygamberliğin ilk şartının insanlık olduğunu, burada ayırt edici özelliğin Allah'ın vahiy ile insanı özel bir eğitime tabi tutması olduğu şeklinde açıklamaktadır. Peygamberlik görevinin içerisinde hem müjdelemeyi hem korkutmayı içeren ağır yükümlülüklerinden dolayı kadın olmanın bu sorumluluğu kaldırabilecek bir fitratının olmadığını ileri sürmekte ancak Allah'ın dilediğinde bu güç ve kuvveti bir kadına verebileceğini de sözlerine eklemektedir. Eğer Allah böyle bir şey yaparsa kadını erkeğe çevirmek olacağından bu görevi en iyi üstlenecek kişinin erkek olmasının Allah'ın hikmetinin gereklerinden olduğunu beyan etmektedir.²⁹⁶

Müfessirlerin görüşlerinin tekrar olacağını düşündüğümüzden birçok müfessir yukardaki görüşlerle aynı kanaati taşıdığından kadınlardan peygamber gelmeyeceği yönündeki görüşlerini daha çok Yusuf Sûresi 109.ayetinde dile getirdiklerini fakat Enbiya sûresi 7 ve Nahl suresi 43. ayetlerinde geçen *rical* kelimesine beşer manasını verdiklerini görmekteyiz dolayısıyla ehli sünnet kanadında ki çoğu müfessirin görüşünü zikredecek olursak kadınlardan peygamber gelmeyeceğini ifade etmektedirler.²⁹⁷

Sonuç olarak, nakli delillere²⁹⁸ dayanarak kadınlardan peygamber gelmeyeceğini savunanların akli deliller olarak ileri sürdükleri görüşlerinin Kur'an ve Sünnete aykırı olduğu kanaatindeyiz. Bu görüşlere göre kadın, evinde oturacak, kocasının izni olmadan dışarı çıkmayacak, gizlenecek, fikir üretmeyecek şekilde bir kadın profili ortaya çıkmaktadır. Halbuki Kur'an muhatap ayrımı gözetmeden tüm emirlerini ve nehiyelerini insana yapmaktadır. Kur'an kadının tebliğde bulunmasını asla yasaklamamıştır.

Kur'an'da Hz. Süleyman döneminde yaşayan Belkıs'ın hikayesi yukarda

²⁹⁵ Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer İbn Kesir, *Tefsiri'l-Kur'ani'l-el Azim*, Darul Kutubul İlmîyye, Beyrut, 1419, IV, 362; IV, 492; V, 292.

²⁹⁶ Yazır, *Hak dini Kur'an Dili*, IV, 529-530

²⁹⁷ Taberî, *Camiu'l-Beyan*, XVI, 293; Nesefî, *Medariku Tenzil ve Hakaiku'et-Te'vil*, II, 138; Ebu Muhammed Huseyn b. İbn Mes'ud el-Beğavi, *Mealimu'et-Tenzil Fi Tefsiril Kuran*, Darul Tayyib, Beyrut, 1997, IV, 285.

²⁹⁸ Yusuf, 12/109; Nahl, 76/43; Enbiya, 21/7.

zikredilenler doğrultusunda kadının (tebliğ, hükümlerlik vs.) ortaya atılmasının yanlış olacağı tezini çürütmekte ve bu kıssa da yerilen değil övülen bir kadın örneğini görmekteyiz.

Sebe Melike'si Belkıs, koskoca bir millete sultanlık yapmasına ve Kur'an bu konuda ondan övgüyle bahsetmesine rağmen Müslüman alimlerin çoğu, kadının hükümdarlığını hoş görmemişlerdir.²⁹⁹ Kıssa Kur'an'da anlatılırken Sebe Melikesiyle ilgili ayetlerde onun zengin, güçlü ve iktidar olan bir kadın yönünden bahsedilmekte, onun tam karşısında ise hem kral hem de peygamber olan Hz. Süleyman'dan bahsedilmektedir. İlgili ayetler şu şekildedir:

“Süleyman, kuşlara göz atıp yokladı ve şöyle dedi: ‘Hüdhüd’ü niçin göremiyorum? Yoksa kayıplara mı karıştı? Bana (mazeretini gösteren) apaçık bir delil getirmedikçe kesinlikle onu ağır bir şekilde cezalandıracağım, ya da kafasını keseceğim. Derken Hüdhüd çok beklemedi, çıkageldi ve (Süleyman'a) şöyle dedi: ‘Senin bilmediğin bir şey öğrendim. Sebe'den sana sağlam bir haber getirdim. Ben, onlara (Sebe halkına) hükümdarlık eden, kendisine her şeyden bolca verilmiş ve büyük bir tahtı olan bir kadın gördüm. Onun ve kavminin, Allah'ı bırakıp güneşe taptıklarını gördüm. Şeytan, onlara yaptıklarını süslü göstermiş ve böylece onları yoldan çıkarmış. Bu yüzden de onlar doğru yolu bulamıyorlar. Göklerde ve yerde gizli olanı ortaya çıkararak, sizin gizlediğiniz ve açığa vurduğunuz şeyleri bilen Allah'a secde etmesinler diye (şeytan onları yoldan çıkarmış.) Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayandır. Büyük Arş'ın Rabbidir. Süleyman, Hüdhüd'e şöyle dedi: ‘Doğru mu söylüyorsun, yoksa yalancılardan mısın, göreceğiz. Benim şu mektubumu götür onlara at, sonra da yanlarından ayrıl ve ne sonuca varacaklarına bak. Sebe kraliçesi Belkıs dedi ki: ‘Ey ileri gelenler! Bana çok önemli bir mektup atıldı. Mektup, Süleyman'dan gelmiştir. O, ‘Bismillâhirrahmânirrahîm’ diye başlamakta ve içinde ‘Bana karşı büyüklük taslamayın ve teslimiyet göstererek bana gelin’ denilmektedir. Ey ileri gelenler! Durumum hakkında bana görüş bildirin. Sizler yanımda bulunmadıkça hiçbir işe kesin olarak karar vermem. Dediler ki: ‘Biz güçlü kimseleriz ve çetin savaşçılarız. Emir senin. Ne emredeceğini düşün. (Kraliçe Belkıs) şöyle dedi: ‘Krallar bir memlekete girdi mi, orayı harap ederler ve halkının ileri gelenlerini zelil hâle getirirler. İşte onlar

²⁹⁹ Amine Wedud-Muhsin, *Kur'an ve Kadın*, İz Yay., İst., 2005, 71.

böyle yaparlar. Ben onlara bir hediye gönderip, elçilerin ne haber ile döneceklerine bakacağım. (Elçilerin sözcüsü) Süleyman'ın huzuruna gelince, Süleyman ona şöyle dedi: “Siz beni mal ile desteklemek (ve böylece etkilemek) mi istiyorsunuz? Oysa Allah'ın bana verdiği, size verdiğinden daha hayırlıdır. Fakat hediyenizle ancak siz sevinirsiniz. Sen onlara dön. Andolsun, biz onlara, karşı koyamayacakları ordularla gelir ve onları oradan aşağılanmış ve küçük düşürülmüş olarak çıkarırız. Süleyman, “Ey ileri gelenler! Onlar bana teslim olmadan önce hanginiz bana onun (kraliçenin) tahtını getirebilir?” Cinlerden bir ifrit , ”Sen yerinden kalkmadan ben onu sana getiririm ve şüphesiz ben, buna güç yetirecek güvenilir biriyim” dedi. Kitaptan bilgisi olan biri, “Ben onu, gözünü kapayıp açmadan önce sana getiririm” dedi. Süleyman, tahtı yanında yerleşmiş hâlde görünce şöyle dedi: “Bu, şükür mü, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni denemek için, Rabbimin bana bir lütfudur. Kim şükrederse ancak kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse (bilsin ki) Rabbim her bakımdan sınırsız zengindir, cömerttir. Süleyman, “Tahtını tanınmaz hâle getirin. Bakalım tanyacak mı, yoksa tanımayacaklardan mı olacak?” dedi. Belkıs gelince, “Senin tahtın böyle mi?” denildi. O da, “Sanki o! Fakat zaten daha önce bize bilgi verilmişti ve biz teslimiyet göstermiştik” dedi. Daha önce Allah'tan başka taptığı şeyler ona engel olmuştu. Çünkü o inkâr eden bir kavimden idi. Ona “köşke gir” denildi. Köşkü görünce onu (zeminini) derin bir su sandı ve eteklerini topladı. Süleyman, ona “Bu, (zeminini) billurdan döşenmiş bir köşktür” dedi. Belkıs, “Ey Rabbim! Şüphesiz ben nefsimi zulmetmiştim. Şimdi ise Süleyman ile birlikte âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum” dedi.³⁰⁰

Bu ayetlerden de anlaşılacağı üzere Sebe Melike'sinin zeki ve isabetli kararlar aldığı yorumu yapılabilir. Hz. Süleyman'la savaşmayıp ona hediyeler göndermesi onun dişil olarak korktuğundan dolayı değil, Hz. Süleyman karşısında alacağı yenilginin ve onarılması güç olacak yaraları önceden hesap edip siyasi zekasını iyi kullanmasından dolayı böyle bir hamle yaptığı düşünülebilir. Kur'an da böyle bir hikâyenin anlatılmış olması aslında kadınlardan da yönetici olacağına bir delil olarak sunulabilir. Çünkü Allah hiçbir şekilde Belkıs'ın yöneticiliğine ve kadınlığına olumsuz bakmamakta ondan övgüyle bahsetmektedir.

³⁰⁰ Neml, 27/20-44.

Süleyman Ateş Kur' an' da zikri geçen Sebe melikesinden övgüyle bahsedildiğini, bunun da kadınların devlet başkanı olmaları hususunda delil olabileceğini belirtmektedir. Yine o, kadınların devlet başkanı olamayacağı konusunda delil olarak ileri sürülen hadisleri de tartışarak hem onların sıhhatinden şüphe ettiğini hem de Kur'an'da açıkça kadınların yönetici olarak başa geçemeyeceklerinden söz edilmediğini ifade etmektedir.³⁰¹

Kadının hükümranlılığına ve Kraliçe olmasına güzel bir örnek olan Sebe Kraliçesi, aslında bazı tabularımızı yıkmamıza da vesile olacağını düşünmekteyiz. Ayette tam olarak ne kastedildiği belli olmayan ve bu ayet hakkında çok farklı yorumlar yapıldığı göz önüne alınırsa, “*rical*” kelimesinden yola çıkarak Allah'ın kadından nebi ya da resul göndermediğini söylemek, sadece bir yorumdan ibaret olduğu söylenebilir. Çünkü ilgili kelimenin beşer manasını kapsadığıyla ilgili görüşlerin olduğunu daha önce zikretmiştik. Bu kelimenin beşer olarak değerlendirmesiyle ilgili olarak İslamoğlu şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Yine yanlış anlaşılan ayetlerden biri. Bu ayetin, peygamberlerin cinsiyeti ile bir alakası yoktur. Yani peygamberler erkeklerden olur, ya da hanımlardan bayan peygamber olmaz tezini ileri sürüp de bu ayeti delil getirmek, hiç alakasız bir delil getirmektir. Bu ayetin sebebi bağlamından, hemen sonraki cümleden ve ayetlerden de anlaşılacağı gibi, bir melek gönderilmeli değil miydi diyen Mekke müşrik çevresine bir cevaptır. Yani ölümlü insanlardan gönderdik manasına alınır burada ki rical sözcüğü. Onun için bu cinsiyetle alakalı değildir, bu çünkü Mekkelilerin bir itirazına cevaptır. Mekkelilerin bu itirazı sadece onların itirazı da değildir. Tüm toplumların Kur'an a baktığımızda peygamber gönderilmiş tüm toplumların ortak özelliği budur. Bize bir melek gönderilmeli değil miydi.? Ölümlü bir insan ha, mâni hazel resul, bu ne biçim elçi, bu ne biçim peygamber. Çarşılarda dolaşıyor, bizim gibi yiyip içiyor diye itiraz ediyorlardı. Onun için bu itirazın neye olduğunu bilirsek daha doğru anlamış oluruz.”³⁰²

Üstünde durulması gereken asıl durum, Allah'ın “*meleklerden biri peygamber*

³⁰¹ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Yay., İst.,1997, VI, 399-400.

³⁰² (Erişim Tarihi 30.07.2017), <https://kurantefsir.wordpress.com/2012/01/06/islamoglu-tef-ders-yusuf-088-11178/>.

gelmeli değil miydi?” sorusuna cevap olarak kadın erkek ayrımı yapmadan peygamberlerin “rical” beşerlerden geldiği hususudur. Böyle bir soru sorulduğunda dikkat edilecek önemli nokta onun varlığıdır. Bu ayetlerde Allah cinsiyete değil onun varlık özüne vurgu yapmaktadır. Bu ayetlere bu tür yorumların yapılması, ayetin siyak-sibakı düşünüldüğünde daha uygun olacağı kanaatindeyiz.

Konuyla ilgili bir makale yazan Recep Ardoğan şöyle demektedir: *“Kadınların peygamberlik görevi için uygun olmadıklarına ilişkin argümanlara bakıldığında, bunların her birinin, kadınlardan da peygamber gönderilmiş olduğunu veya olabileceğini kabul edenlerin görüşlerini kesin olarak çürütecek nitelikte olmadığı görülür. Örneğin, kadınların ruhi ve fiziki bakımdan nazik oldukları, savaş durumunda karşılaşılan zorluklara katlanamayacakları ve askere komutanlık yapamayacakları belirtilir. Ancak, savaşmak nübüvvetin gereği değilse ve her nebi, düşmanla savaşmak zorunda kalmamışsa bu argümanın genel geçerliliği yoktur. Diğer yandan tebliğ, davet ve inzar görevini yerine getirebilmek için kadınların insanlarla iletişim kurmaları, onlarla açık veya gizli olarak görüşmeleri, uzak yerlere seyahat etmeleri gerektiğinde doğrudur. Ancak, kadınların nebiliği görüşünde, nebilerin insanlara ilahi mesajı tebliğ ve davetle yükümlü bulunmadıklarına dair bir ayırmda söz konusudur. Bu durumda tartışılması gereken konu, nebilerin zorunlu olarak tebliğ ile yükümlü olup olmadıklarıdır.”³⁰³*

Ardoğan’ın vurgulamış olduğu nebinin manalarını verirken tebliğle mükellef olmayan şeklinde bir manasının da olduğunu ilgili bölümde açıklamıştık. Ancak Ardoğan’ında da dediği gibi, kadının peygamberliğini iddia edenlerin tezini çürütecek argümanları yetersizdir.

Konuya katkı sağlayacağına inandığımız bir başka tespit de Hz. Ebubekir zamanında ortaya çıkmış kadın olmasına rağmen Peygamberlik iddiasında bulunmuş ve peşine haylice bir taraftar toplayan Secah’tır. Baba tarafından Temim Kabilesinin Yebu’ koluna, anne tarafından çoğunluğu Hristiyan olan Beni Tağlib’e mensup olup künyesi Secah bint Evs b. Hık b. Üsame şeklindedir. Arabistan ataerkil bir yerde kavminin ileri gelenlerini ikna edip, peygamberlik iddiasında bulunması ve toplumda

³⁰³ Ardoğan, “Kelamcılara Göre Nübüvvette Erkeklik Şartı”, 96

hüsnü kabul görmesi şaşırılacak bir durum değildir. Çünkü, Beni Temim gibi çok geniş bir kabilenin mensubu olan Secah'ın son derece güzel ve etkili sözler söylemesi ve kâhin olması kabilesi içinde önemli bir mevkide olmasına yardımcı olmuştur. Hz. Muhammed'in vefat haberi kabile içinde bazı rekabetlerin ve Ridde olaylarının ortaya çıkmasına sebebiyet verdiği için bu durumu fırsata çeviren Secah, Hz. Muhammed'i taklit ederek kendi peygamberliğini duyurmaya ve bunu iddia etmeye başlamıştır.³⁰⁴

Hz. Ebu Bekir zamanın da ve Hz. Muhammed'in vefatından hemen sonra bir kadının ortaya çıkması ve peygamberlik iddiasında bulunup etrafına da bir hayli taraftar toplaması dikkat edilmesi gereken bir husus olabilir. Çünkü böyle bir iddia ile öne çıkan kadına kimsenin kadından peygamber olmaz ayetlerini delil olarak getirmemesi ve ne o dönemde yazılan kaynaklarda ne de Hz. Ebu Bekir'den kadınlardan peygamber olmayacağına dair bir rivayetin bilinmemesi, rical kelimesinin beşer olarak yorumlanmasının daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

4. Eşarilik

Eşariliğin konu hakkında ne düşündüğüne geçmeden evvel Mezhebin kurucusu sayılan imam eşari hakkında kısaca bilgi vermek istiyoruz.

Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâîl b. Ebî Bişr İshâk b. Sâlim el-Eş'arî el-Basrî (ö. 324/935-36) Eş'ariyye mezhebinin kurucusudur. Yemen'deki Eş'ar kabilesine mensup olan sahâbî Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin soyundan geldiği için Eş'arî nisbesiyle tanınmış ve Ehl-i sünnet akîdesinin gelişip yayılmasına olan önemli katkılarından dolayı "Nâsirüddin" lakabıyla anılmıştır. Doğum tarihi hakkında farklı görüşler varsa da genellikle 260 (873-74) yılında Basra'da doğduğu kabul edilir.³⁰⁵

Ömrünü Ehl-i Sünnet davasına adayan İmam Eşari'nin ölümüyle ilgili olarak 320 (932) ile 38 (990- 91) yılları arasında değişen farklı tarihler zikredilmekteyse de genellikle 324 (935-36) yılında Bağdat'ta vefat ettiği ve şehrin güney bölgesinde bulunan bir mescidin yakınındaki türbeye defnedildiği kabul edilmektedir.³⁰⁶

³⁰⁴ Bahriye ÜÇOK, *İslamdan Dönerler ve Yalancı Peygamberler*, Ankara Üniversitesi Basım Evi, Ankara 1967, 69.

³⁰⁵ Abdulhamid İrfan, "Eş'ari Ebü'l Hasan", *DİA*, 11, 444.

³⁰⁶ İrfan, "Eş'ari Ebü'l Hasan", 445.

a. Allah'ın Peygamber Göndermesinin Vacip Olması

Eş'ariler, Allah'ı tanımanın vacip olması ve bunun akılla bilenmesi hususunda Mâturîdî alimlerinden farklı bir görüş ileri sürmektedirler. Onlara göre Allah akılla kavranamaz ve ebedi hayatta mutlu olmak için yapılacak şeyleri de yine akılla bulmak mümkün değildir. Vahiy olmadan Allah'ı bilemez, tanıyamaz ve buna güç yetiremez.³⁰⁷ Seyyid Şerif Curcani de: *“Allah hükmünü ters çevirebilir, bu hususta Allah için hiçbir engel yoktur. O bunu yaptığında sadece emir değişecek, haram vacibe, vacib de harama dönüşecektir.”* der.³⁰⁸ Bunun için fiillerin hangisinin güzel hangisinin çirkin olduğunu bize vahiy bildirmektedir.

Husun ve kubuh olanı bize bildirecek bize öğretecek olan da ancak şeriattır. Bütün ilahi emirleri insanlara ulaştıranda nebilerdir. İnsanlar bu ayetleri ancak nebilerin açıklamasıyla bilebilir. Akılla bunları bilinmesi ise söz konusu değildir. Dini hükümleri akla dayandırmak ve akıl üzerine bina etmek mümkün değildir. Bunlar ancak Peygamberler vasıtasıyla öğrenilebilir. Bu durum dini hükümler hakkında olduğu kadar içtimai, siyasi ve idari gibi konuları ilgilendiren hükümler içinde geçerlidir. Saymış olduğumuz bütün bu hükümleri birbirinden ayırmak mümkün değildir, bunlar birbirlerini sıkı sıkıya bağılıdır.³⁰⁹ Buraya kadar anlatılanlardan Allah dini hükümlerini sadece dini hayatın değil siyasi, ictimai ve idari hayatın da daha güzel işlenmesi ve devam etmesi için hükümler koyduğu, sosyal hayatın devam etmesi için de dini hükümlerle güzel ve çirkinin ne olduğunu bilinmesi ve bu hükümler nezdinde hayat devam etmesidir. Aksi takdirde iyinin ya da kötünün ne olduğunu biz bilemeyiz buda bizi kaosa sürükleyeceği düşünce çıkmaktadır. Eş'ariler, Allah'ı tanıma ve bilmesinin ancak şeriatla mümkün olduğunu bazı ayetlere dayandırmaktadırlar.

*“Eğer onları Muhammed'den önce bir azaba uğratarak yok etseydik: Rabbimiz, bize bir peygamber gönderseydin de alçak ve rezil olmazdan önce ayetlerine uysaydık olmaz mıydı, diyeceklerdir”*³¹⁰

Bu ayetten eğer Allah bir Peygamber göndermeden onlara azap etseydi, o zaman

³⁰⁷ Gölcük-Toprak, *Kelam, Tarih, Ekoller, Problemler*, 320.

³⁰⁸ Seyyid Şerif Curcani, *Şerhu'l-Mev'âkıf*, Kahire, 1325, VIII, 182-184.

³⁰⁹ Gölcük-Toprak, *Kelam, Tarih, Ekoller, Problemler*, 320.

³¹⁰ Tâhâ, 20/134.

onların Allah'a karşı bir kozları olacağını, bize bir peygamber gönderseydin “*bizler sana nasıl ibadet edileceğini bilirdik*” tarzında bir bahanelerinin de ortaya çıkacağını bunun için Allah ancak Peygamber gönderdikten sonra onları mesul tutacağı anlaşılabilir. Buradan da anlıyoruz ki iman etme ancak Peygamber gönderilmesinden sonra ortaya çıkan bir şeydir, eğer Allah Peygamber göndermeden iman etmeyi mecbur kılsaydı insanlar bunun için azaba uğrarlardı. Oysa Allah: “*Biz peygamber göndermedikçe azap etmeyiz.*”³¹¹ buyurmaktadır.³¹²

Bu konuya başka bir delil niteliğinde ayet ise: “*İçine her bir topluluğun atılmasında, bekçileri onlara: “Size bir uyarıcı gelmemiş miydi?” diye sorarlar. Onlar, “Evet doğrusu bize bir uyarıcı geldi, biz yalanladık ve Allah için hiçbir şey indirmemiştir, siz büyük sapıklık içindesiniz demiştik.” derler.*”³¹³ Cehennem bekçilerinin azaba uğrayan kafirlere karşı onlara uyarıcı gelmede mi? diye sormuş oldukları ayetidir. İnsanlara yapmamış ve/veya inanmamış oldukları hükümlerden dolayı azap etmek için öncelikle onlara bir nebinin gelmesi lazım olduğunu yukarı da ki ayetlerden anlamaktayız. Allah bu hükümlerini ancak nebi gönderdikten sonra insanlara zorunlu kılabilir.³¹⁴

b. Peygamberin Cinsiyeti

İmam Eş'a'ri'nin Peygamberin cinsiyeti konusunda ki görüşlerini kendisinden daha sonraları gelen Eş'ari alimlerden öğrenmekteyiz. Eş'a'ri'nin görüşlerini sistemleştirmesiyle bilinen İbn Fürekan, Eş'a'ri'nin bu konuda, Allah'ın herhangi bir sebep ve hikmete bağlı olmaksızın sadece rahmetinden dolayı kullarından dilediğini peygamberlikle görevlendireceğini, bu görevlendirdiği peygamberlerden resul olanların insanlara tebliğle mükellef oldukları halde, nebilerin ise böyle bir mükellefiyeti olmadığını, bu sebeple de Allah'ın kadınlardan da nebi gönderdiğini ifade etmektedir.³¹⁵

Yine İbn Fürekan, Eş'ari'nin, Mâtürîdîler'le paralel biçimde Yûsuf 12/109 ayetini esas alarak kadınlardan resûl gelebileceğini ifade etmekte ve bunu kadınların aklının

³¹¹ İsra, 17/15.

³¹² Gölcük-Toprak, *Kelam, Tarih, Ekoller, Problemler*, 321

³¹³ Mülk, 67/8-9.

³¹⁴ Gölcük-Toprak, *Kelam, Tarih, Ekoller, Problemler*, 321

³¹⁵ Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Fürekan el-İsfahânî en-Nisâbü'rî, *Mücerredü Mâkâlâtü's-Şeyh Ebi'l-Hasan el- Eş'arî*, nşr. Daniel Gimaret, Dâru'l-Meşrik, Beyrut 1987, 68.

eksik olması ile açıklamakta, kadınlardan ise dört nebi gönderildiğini belirtir.³¹⁶

Beyâdi, Âmudi, İzmirli İsmail Hakkı ve Sabuni gibi alimler Eşâri alimlerinin birçoğunun kadından nebi gönderildiğini kabul ettiklerini ifade etmektedirler.³¹⁷ Bu alimlerden Âmudi, Eş'arilerin, kadından nebi gönderilmesinin aklen mümkün olduğu ve bunun düşünülmesinin özünde ters bir durum olmadığı görüşünerdir, der.³¹⁸

Yusuf, 12/109, Nahl, 16/43 ve Enbiya, 21/7, ayetlerinde geçen rical kelimesinden dolayı Eş'ari, Allah'ın kadınlardan Resul göndermediğini ama nebi gönderdiğini söylemektedir.³¹⁹

İlk dönem müfessirlerden olan Mukatil b Süleyman ise, (h.150) Nahl Süresi 43.ayetini tefsir ederken, burada geçen rical kelimesinden kastedileni, erkek olarak değil beşer olarak yorumlamaktadır. Mekke müşriklerinden İbn Hişam, Velid B. Muğire ve Ebu Mu'id'in "*Allah beşer bir peygamber mi gönderdi, bizim gibi yiyor içiyor.*" diye iddia etmeleri üzerine, Allah'ta bu ayetle onlara cevap vermektedir. Mukatil b. Süleyman bu örnek üzerinden ayetten kastedilenin beşer olarak anlaşılması gerektiği ifade etmektedir.³²⁰

Kurtubi ise ilgili ayetlerle ilgili Yusuf Süresi 12/109 geçen rical kelimesinin kadınlardan, cinlerden ve meleklerden peygamber gelemediği şeklinde anlaşılması gerektiğini ancak başka ayetlerin tefsirin de (Ali İmran 3/42, Meryem 19/16), Hz. Meryem'in nebi olduğunu ifade etmektedir. Bu görüşünü de "*Erkeklerden pek çok kimse kemale ermiştir. Fakat kadınlardan İmran kızı Meryem, Firavun'un karısı Asiye'den başkası kemale ermemiştir. Ve şüphesiz Aişe'nin kadınlara olan üstünlüğü, tiridin diğer yemeklere olan üstünlüğü gibidir.*"³²¹ hadisine dayandırmaktadır. Bu hadiste geçen "*kemal*" lafzının sona ulaşma ve tamamlama anlamlarından dolayı, Hz. Meryem ve Hz. Asiye'nin nebi olması iddia eder. Bunun sebebini de Allah'ın diğer

³¹⁶ İbn Fürekan, *Mücerredü Mâkâlâtî's-Şeyh Ebi'l-Hasan el- Eş'ari*, 174, 176.

³¹⁷ Kemaleddin el- Beyâdi, *İşarâtü'l-Meram min İbârâtü'l-İmam*, Kahire, 1368/1949, 56; Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Sâlim Seyfuddin el-Âmudi, *Ebkâru'l-Efkâr fi Usûli'd-Din*, thk. Ahmed Ferid el-Mezidi, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003, II, 713; İsmail Hakkı İzmirli, Yeni İlmi Kelam, nşr. Sabri Hizmetli, Ankara, 1981, 72; es- Sâbûnî, *el-Bidâye fi Usûli'd-Din*, 46.

³¹⁸ Amudi, *Ebkâru'l-Efkâr fi Usûli'd-Din* II, 713.

³¹⁹ İbn Fürekan, *Mücerredü Mâkâlâtî's-Şeyh Ebi'l-Hasan el- Eş'ari*, 174.

³²⁰ Ebu'l-Hasan Mukatil b. Süleyman b. Beşir el-Ezdi el-Belhi, *Tefsiri Mukatil b. Süleyman*, Daru'l-İhyai Turas, Beyrut, 1423, II, 370.

³²¹ Buhari, "Enbiya", 32, 46.

nebler gibi ona da melek aracılığıyla vahiyde bulunduğunu, ancak Hz. Asiye'nin nübüvvetine dair açık bir delil olmadığını, Hz. Meryem'e melekler Allah'tan teklif, bilgilendirme ve müjde içerikli vahiy getirdikleri dolayısıyla Hz. Meryem'in nebi olduğunu ve nebinin veliden üstün olduğunu belirterek bu konuda ki görüşünü beyan etmektedir.³²²

Zahiri Mezhebin en büyük temsilcisi olarak bilinen İbn Hazm da Eş 'arilerle aynı görüşü paylaşan bir diğer alimdir. İbn Hazm ile Mâtürîdiler arasındaki görüş farklılığı, *"Senden önce de şehirler halkından kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını göndermedik."* (Yûsuf 12/109) ayetinin farklı yorumlanması ve Mâtürîdilerin nebi ve resul kavramında bir farklılık görmemesinden kaynaklanmaktadır. İbn Hazm ise nübüvvetle risalet birbirinden farklı şeyler olduğunu, Risalet nübüvvetin gereklerini kapsamakla birlikte ondan daha öte bir manaya sahip olduğu şeklinde açıklamaktadır. *"Allah'ın dilediği kullarını, dilediği bir topluma, göndermeyi dilediği bir şeyle göndermesi"* demektir.³²³ İbn Hazm'a göre nübüvvet ise *"inbâ'* (bir şeyi bildirmek)" kökünden gelmekte ve dolayısıyla, Allah'ın vuku bulacak bir şeyi meydana gelmesinden önce kendisine bildirdiği ya da herhangi bir şey haber vermek üzere kendisine vahiyde bulunduğu herkes nebidir.³²⁴ Ancak bu vahyin bal arısını vahyedilen vahiyle bir tutulmamasını, bunun tabii bir duruma işaret eden ilhamla karıştırılmamasına dikkat çekmektedir.³²⁵

İbn Hazm Cebrail'in Hz. Meryem'e görünmesinin ve ona vahyetmesinin onun nebi olduğuna delil olduğunu ifade etmekte³²⁶ ve buna örnek olarak şu ayeti vermektedir:

"Biz, ona Cebrail'i göndermiştik de ona tam bir insan şeklinde görünmüştü. Meryem, 'Senden, Rahman'a sığınırım. Eğer Allah'tan çekinen biri isen (bana kötülük etme).' dedi. Cebrail, 'ben ancak Rabbinin elçisiyim. Sana tertemiz bir çocuk

³²² Kurtubi, *el-Cami'li Âhkâmî'l-Kur'an*, IX, 20, III, 89.

³²³ İbn Hazm, *İlmü'l-keîâm alâ mezhebi Ehli's-sünne ve'l-cemâa*, nşr. Ahmed Hicâzî es- Sekkâ, el-Mektebü's-Sekâfî, Kahire, 1989, 99; *Kütübü'd-dürre fîmâ yecibü i'tikâdühû*, nşr. Ahmed b. Nâsır b. Muhammed el-Hamed-Saîd b. Abdurrahman b. Musa el-Kazakî, Mektebetü'ttûrâs, Mekke, 1988, 381.

³²⁴ İbn Hazm, *İlmü'l-keîâm alâ mezhebi Ehli's-sünne ve'l-cemâa*, 99.

³²⁵ İbn Hazm, *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehvâ' ve'n-nihal*, nşr. Muhammed İbrahim Nasr-Abdurrahman Umeyra, I-V, Beyrut: Dâru'l-cil 1998, V, 119.

³²⁶ İbn Hazm, *el-Fasl*, V, 121.

başılamak için gönderildim.’ dedi.”³²⁷

İbn Hazm, bu ayette, Meleğin Hz. Meryem’e bizzat gelmesinin ve ona vahyetmesinin onun nebi olduğuna delil olduğunu ve bu durumun Hz. Musa’nın annesi içinde geçerli bir durum olduğunu iddia etmektedir.³²⁸

İbn Hazm bu konuda, “İşte bunlar, Adem’in ve Nuh ile beraber (gemiye) bindirdiklerimizin soyundan, İbrahim’in, Yakub’un ve doğru yola iletip seçtiklerimizin soyundan kendilerine nimet verdiğimiz nebilerdir...”³²⁹ ayetini Hz. Zekeriya, Hz. Yahya’dan sonra Hz. Meryem, ardından da Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsmail ve İdris den söz edilmiş olmasını da Hz. Meryem’in nebi olduğuna dair bir başka delil olarak sunmaktadır.³³⁰

Hz. Meryem’in nebi olmasına delil olarak, “*Hani Melekler “Ey Meryem! Allah seni seçti. Seni tertemiz yaptı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı. Ey Meryem! Rabbine divan dur, secde et ve rükû edenlerle beraber rükû et!’ demişlerdi.*”³³¹ bu ayet de getirilebilir. Burada Hz. Meryem’in seçilmiş olması, onun üstün kılındığı söylenmesi ve bazı dini emirlerle mükellef tutulması, nebi olduğuna delil olarak gösterilebilir.

İbn Hazm ’da bu konuda görüş beyan eden diğer alimler gibi Yusuf Suresi 12/109 geçen rical kelimesinden dolayı Allah’ın kadın resul göndermediğini ancak nebi gönderdiğini söylemektedir. Ona göre nebi olarak nitelendirilen kimselerin Allah tarafından ya melek vasıtasıyla ya da doğrudan bu kişilere vahyetmesiyle mümkün olduğunu ve Kur’an da adı geçen kadın nebilerin Hz. İbrahim’in eşi Sâre, Hz. Meryem, Hz. Musa’nın annesi ve Firavun ’un karısı Asiye olduğunu ifade etmektedir.³³²

Kur’an’ın, Hz. Meryem’den bahsederken ifadelerinin dikkat çekici olduğunu görmekteyiz. Şöyle ki, Meryem’in seçilerek tüm kadınlara üstün tutulması, temiz kalarak babasız çocuk dünyaya getirmesi³³³ aslında Hz. Meryem’in dünya kadınlarına olan üstünlüğüne atıfta bulunması şeklinde yorumlanabilir. Aslında Hz. Meryem ile

³²⁷ Meryem, 19/71-19.

³²⁸ İbn Hazm, *el-Fasl*, V, 121.

³²⁹ Meryem, 19/58.

³³⁰ İbn Hazm, *el-Fasl*, V, 121

³³¹ Ali İmran, 3/42-43.

³³² İbn Hazm, *el-Fasl*, V, 120-121.

³³³ Tümer Günay, *Hristiyanlık’ta ve İslam’da Hz. Meryem*, TDV. Yay., Ankara 1996, 114-135.

ilgili ayetlere baktığımızda onun övülmesinin sebebinin babasız çocuk dünyaya getirmesi değildir. Onun İmran'ın duası olmasından dolayıdır. Kur' an' da Meryem, Allah tarafından seçilen, tertemiz kılınan, dünya kadınlarına üstün tutulan, iffeti sağlam, itaatkâr, inananlara örnek, dosdoğru bir kadın olarak vasıflandırılmıştır.³³⁴

Allah'ın, Hz. Meryem'i, kışın yaz meyveleri yazın da kış meyveleri ile rızıklandırması, İslami literatürde bu olayın Meryem'in kerameti veya mucizesi olduğu şeklindeki tartışmalara yol açmıştır. Daha da ileri boyutta Meryem'in bu tür özelliklerini göz önünde bulunduran Eş'ari, onun peygamber olduğunu kabul etmiştir.³³⁵

Bir kısım alimlerin kadından peygamber olmayacağını kabul etmesi, bir kısmının da sadece nebi olacağını kabul etmesi konunun ihtilafı kalmasına sebebiyet vermiştir. Kabul edenlerin ise kadınların sadece nebi olmasını tebliğle sorumlu olmamasına bağlaması ayrı bir çelişki olarak karşımıza çıkmaktadır. Kanaatimizce, Allah'ın kendisine nebi olarak seçtiği kulunu tebliğden hariç tutması çelişkili bir durum olarak görülmekte, bunun da peygamberlerin gönderiliş amacıyla bağdaşmadığını düşünmekteyiz.

Sonuç olarak, kadınlarda nebi geleceğini kabul edenlerin delillerine baktığımızda Yusuf 12/109, Nahl, 16/43, Enbiya 21/7 sürelerinde geçen “...kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkekleri peygamber olarak gönderdik.” burada geçen erkek/rical kelimesinden dolayı kadınların resul değil nebi olarak gönderilmiş olduğu ifade edilmektedir. Ancak kadınların resul olarak gönderilmemesinin onların kadın olduklarından dolayı tebliğ yapamayacaklarını, aklen eksik olduklarını vs. hususlara dayandırdıklarını görmek çelişkili bir durum olarak göze çarpabilir. Bu tür rivayetlere dayanarak kadınların nebi olmayacağını zikreden diğer alimlerinde benzer şeyler söylediğini görmekteyiz. Eğer kadınlar tebliğ yapabilseler, aklen kâmil olsalar, durumları müsait olsa, kadınlardan peygamber olacak mıydı? gibi bir soru aklımıza gelmektedir. Eşariler ve Mâturîdîlerin bu konu hakkında söyledikleri bizleri tam tatmin ettiği söylemek mümkün olmayabilir. Kanaatimizce, Allah bir kadını nebi olarak seçiyorsa bu kişi aynı zamanda tebliğde yapabilir.

³³⁴ Maide, 5/75; Enbiya, 21/91; Tahrim, 66/12.

³³⁵ Günay, *Hristiyanlık'ta ve İslam'da Hz. Meryem*, 168-170

5. Kadının Hem Kendi Cinsine Hem de Erkeklere İmam Olma Durumu

Arapça emin "*öne geçmek, sevk ve idare etmek*" kökünden gelen "*İmam*" kelimesi, sözlükte; kendisine uyulan, önde bulunan, önyak olan kimse, halife, mezhep kuran zat, anlamlarına gelmektedir. Terim olarak "*cemaatle kılınan namaza önderlik eden kimse*" ve "*devlet başkanı*" anlamlarını taşımaktadır.³³⁶ Eğer bir kişi bir topluma ya da bir kavme imam oluyorsa bu onların arasında onun en seçkin olduğunu ya da onlardan ilmi yönden daha üstün olduğunu göstermektedir. İmamlığın sahih olması için imam olacak kişide: Müslüman olmak, baliğ olmak, akıllı olmak, erkek olmak, hür olmak, özürlerden salim olmak, kıraat, namaz kıldırabilecek kadar fıkhî bilgiye sahip olmak ve adil olmak gibi şartlar aranmıştır. Bu şartlar imamlık için aranan sıhhat ve fazilet şartlarıdır.³³⁷ Ancak klasik fıkhî kitaplarında erkek olma şartı genelde kadının erkeğe namaz kıldırılmaması hususunda zikredilmiştir. Kadının kadına namaz kıldırmasında ise herhangi bir aksi görüş yoktur.

Hz. Peygamber'in hanımlarından Ümmü Seleme (ö.62/681) ve Hz. Aişe'nin (ö.58/678) kadınlara imam olarak namaz kıldırıldıklarına, bu durumda öne geçmeyip ilk safın ortasında durduklarına dair ilk devir hadis kaynaklarında bilgiler mevcuttur.³³⁸ Kadınların, günlük beş vakit namazında olduğu gibi, teravih namazında da diğer kadınlara imamlık yapmaları İslam fakihleri tarafından caiz görülmüştür.³³⁹

a. Hanefi Mezhebi

"Allah'ın onları tehir ettiği gibi siz de onları geride bırakın"³⁴⁰ hadisine dayanarak Hanefiler kadının erkeklere imametini caiz görmezler. Çünkü onlara göre, hadiste kadınların takdim edilmesinden nehiy vardır.³⁴¹ Kadının kadınlardan oluşan cemaate imamlık etmesi mekruh olmakla birlikte caizdir. Yani onlar için efdal olan tek başlarına namaz kılmalarıdır. Fakat yine de cemaat olurlarsa bu durumda imam olan kadın,

³³⁶ Mustafa Sabri Küçükaşçı, "İmam", *DİA*, XXII, 178.

³³⁷ Ebu Abdullah Muhammed b. Ali b. Ömer et-Temimi Mazeri, *Şerhu't-Telkin*, thk. Muhammed el-Muhtares-Selamî, Daru'l-Garbi'l-İslami, Beyrut, 1997, II, 665-666.

³³⁸ Yakup Mahmutoğlu, Namazlarda Kadının İmametini, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 11, 2008, 286

³³⁹ Mustafa Ertürk, Kadının Erkeklere Namaz Kıldırabileceğine Dair Bir Rivayet ve Referans Değeri", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, III/1, 2005, 94-95

³⁴⁰ Ebu Bekr Abdurrezak b. Hemmam Abdürrezzak es-San'ani, *el-Musannef*, thk. Habiburrahman A'zami, Beyrut 1403/1983, III, 149.

³⁴¹ Vehbe Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslami ve Edilletuh*, Dimaşk 1418/1997, II, 1040.

cemaatin ortasında durmalıdır.³⁴²

b. Maliki Mezhebi

Maliki mezhebini incelediğimiz de cemaatin erkek ya da kadın olması, namazın farz ya da nafîle olması ayrımı yapılmaksızın kadının imamlığını hiçbir şekilde caiz görmemişlerdir.³⁴³

Bir kısım Malikiler, Taberî, Ebu Davud, Ebu Sevr'den rivayet ederek kadınların kadınlara imamlık edebileceğinin yanında kadınların erkeklere de imamlık edebileceğini naklediyorken, bir kısmı da Ebu Sevr, Taberî ve Müzeni'nin kadının kendisinden başka Kuran okuyan olmadığı zaman ve erkek cemaatin arkasında durmak şartıyla, teravih namazında imamlık yapabileceğini ifade etmektedirler.³⁴⁴ Ancak Maliklerin çoğunluğu Ümmül Varaka hadisini şaz olarak kabul etmekte ve bu hadisin üstüne de şeri bir konuyu temellendirmenin yanlış olduğunu beyan etmektedirler.³⁴⁵

c. Şafi Mezhebi

Şafi mezhebi konuya daha ılımlı bakmaktadır. Onlar, Abdurrahman b. Hallad'ın rivayet ettiği, Ümmü Varaka b. Nevfel olayını, İmam eş-Şafii'nin; "*İster farz ister nafîle olsun kadının kadınlara imam olması müstehabdır*" şeklindeki görüşüne delil göstermekte ve bu rivayette Hz. Peygamberin Ümmü Varaka adlı sahabe hanımı ziyaret ettiği ve kendi evindekilere imam olmasını istediği anlatılmakta, Rasullah'ın o sahabe hanıma bir de müezzin tayin ettiği aktarılmaktadır. Abdurrahman b. Hallad, müezzini gördüğünü, onun yaşlı bir adam olduğunu söylemektedir. Şafii mezhebi, Hz. Aişe'nin kadınlara imam olduğu ve onların ortalarında durduğu rivayetini de ayrıca görüşlerine delil saymaktadır.³⁴⁶

d. Hanbeli Mezhebi

Hanbelilerden İbn Kudarne (ö.620/1223), Hz. Peygamber'in "*Kadınlara erkeklere*

³⁴² Mahmutoğlu, Namazlarda Kadının İmametini, 288.

³⁴³ Salim Öğüt, "İmam", XXII, 188.

³⁴⁴ Mazeri, *Şerhu't-Telkin*, II, 670.

³⁴⁵ Mazeri, *Şerhu't-Telkin*, II, 671.

³⁴⁶ Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el- Basri Maverdi, *el-Havfu'l-Kebir*, thk. Ali Muhammed Muavvaz, Adil Ahmed Abdulmevcüd, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz., II, 356.

imam olmasın"³⁴⁷ diye başlayıp devam eden sözüne dayanarak, kadının erkeklere imamlık yapmasını delinin imamlık yapmasına benzetmek suretiyle, caiz görmemektedirler. Hz. Peygamber'in bu sözünden ötürü, tıpkı deli gibi kadının da erkeğin bulunduğu cemaate ne müezzin ne de imam olabileceğini iddia etmektedirler. Ümmü Varaka hadisini ise bu hanım sahabeye has bir durum olduğunu bunun ümmetin geri kalanını bağlamadığını ifade etmektedirler. Ancak Hanbeliler bu konuyu zikrederken bu hanım sahabinin Hz. Peygamber'in kendisine bir müezzin atadığını bu müezzinin ezan okuduğunu kamet getirdiğini, ezan ve kametin de sadece farz namazlar için geçerli olduğunu ifade etmektedirler. Yine onlar Ümmü Varaka'nın orda bulunan erkeklere farz namazda dahil olmak üzere namaz kıldırabileceğini söyleyip daha sonra bu durumun ümmet bağlamadığını, bunun "*Allah'ın onları tehir ettiği gibi siz de onları geride bırakın*"³⁴⁸ hadisine ve cumhurun içtihadına ters düştüğünden dolayı o sahabe hanıma has bir durum olduğunu iddia etmektedirler.³⁴⁹

Dört mezhebin cumhur uleması kadının erkeğe imametini caiz görmezler. Cumhur bu görüşünü, "*Kadınlar erkeklere imamlık etmesin*" hadisine, Buhari ve Tirmizi'nin "*imamet (idarecilik/velayet)*" hakkında rivayet ettikleri: "*İşlerini kadınlara bırakan kavim felah bulmaz*" hadisine dayandırdıklarını görmekteyiz.³⁵⁰ Bu hususta en katı görüşün, Maliki mezhebine ait olan "*Kadın ne farz ne nafile kılan ne erkek ve ne de kadınlardan oluşan cemaate imamlık yapabilir*" şeklindeki görüş olduğu söylenebilir. Bu konuda biraz daha mutedil olan Hanefiler ise; kadının, kadın cemaatin önünde imamlık yapmasının caiz olmakla beraber kerahat-ı tahrimiye olduğunu ifade etmektedirler.³⁵¹

Mezheplerin görüşlerini incelediğimizde kadının imamlığı hususunda Malikiler'in bir kısmı hariç kadının kadına imamlığını caiz görmekte olduğunu görmektedirler. İmamın önder olduğunu, toplumda sözü geçen, toplumu yöneten ve yönlendiren bir fonksiyonu olduğunu düşünüldüğünde kanaatimizce kadın olarak gelecek peygamberinde imamlık vasfının olabileceği yorumu yapılabilir.

³⁴⁷ İbn Mâce, "İkametu's-Salat", 78/1081.

³⁴⁸ es-San'ani, *el-Musannef*, 5115.

³⁴⁹ Muvafakuddin Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed İbn Kudame, *el-Muğni*, thk., Abdullah b. Abdulmuhsin et Türki Abdulfettah Muhammed el-Huluv, S. Arabistan 1999, III, 33.

³⁵⁰ Buhari, "Meğazi", 83/4425.

³⁵¹ Mahmutoğlu, *Namazlarda Kadının İmametini*, 294.

SONUÇ

Geçmiş ümmetlerin örf ve adetlerinin hızla İslam kültürüne girmesiyle İslam’la bağdaşmayan birçok düşünce İslam’ın bir emri gibi telakki edilmeye çalışılmıştır. Bunların İslam ile bir alakasının olmadığını ortaya koyup inandırmak ise hala pek mümkün olmamıştır. İnsan oğlunun ön kabullenmeleri ve bu ön kabullere sıkıca bağlanması yeni fikirlere açık olmasını engellemiştir.

Yabancı kültürlerinde etkisiyle daha çok dört halifeden sonra insanların kadın hakkında ki görüşleri değişmiştir. Kadın hakkında ki olumsuz görüşler o kadar çok ileri gitmiştir ki kadınların fitne sebebi olduklarından dolayı evlerinden dahi çıkmaması istenmiştir.

Kur’an’da zikredilen ve dünya kadınlarının efendisi olarak temsil edilen bir Hz. Meryem örneği, halkına zulmetmeyip devlet başkanlığı ile övülen Belkıs örneği, kocası, rab olduğunu iddia eden Firavun olmasına rağmen, o, bir olan Allah’a iman eden Hz. Asiye örneği ve tüm teslimiyetiyle oğlu Musa’yı nehre bırakan Ümmü Musa örneği aslında Kur’an’ın kadına ne kadar değer verdiğinin kanıtıdır. Bu kadınlar normal sıradan kadınlar olmayıp vahye muhatap olduklarından dolayı özeldirler. İlahi mesaj ile yönlendirilmektedirler.

Hak, hukuk ve dini özgürce yaşama bakımından kadın erkek eşit olduğuna dair gelen ayetler, halife ve Allah’ın vekili olarak insanı seçtiğine dair ayetler, dini emirler ve nehiyeler konusunda aynı derecede sorumlu olduğuyula ilgili ayetlerde Allah, cinsiyeti değil takvayı ön plana çıkarmaktadır. Hz. Peygamber cennetin, annelerin ayakları altında olduğunu, yine Hz. Peygamber’e gelerek “*kendisine iyi davranmam kimdir?*” diye soran sahabeye üç defa da “*annen*” deyip sonra “*baban*” diye cevap vermesi de kadınlara verilen değeri ortaya koymaktadır.

Aslında bu kadar değerli olan kadının ulvi bir görev olan peygamberlik görevini de hakkıyla yerine getirebilir. Kadının duygusal ve kırılgan yapısı ve Allah tarafından namazlarından muaf tutulmaları bu görevi yapmasına engel teşkil etmeyeceği kanaatindeyiz.

Dünya nüfusunun %50 sini kadınlar oluşturmaktadır. Kadınlar için en güzel örneklerden biri hiç şüphesiz Hz. Meryem'dir. Bunu dikkate alan Allah'ın, Kur'an'da Hz. Meryem'i zikredip ondan övgüyle bahsetmesi, ne tür zorluklara katlanıp bu sınavları başarıyla atlatması gibi hususları anlatması kanaatimizce tesadüf olamaz. Bununla Allah günümüz kadınına hem anne olan hem de seçilmiş bir kadın olan Hz. Meryem örneğini vermektedir. Aslında yaşamış olduğu çağı düşündüğümüzde Hz. Meryem'in çetin bir imtihandan geçtiğini görmekteyiz. Bu tür çetin imtihanlardan ise daha çok Peygamberler geçmektedir. Olumsuz kadın algılarının ortadan kaldırılmasıyla da kadının peygamber olması fikrinin önünde hiçbir engelin kalmayacağını söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Abdulcebbar, Kâdî, *Şerhu'l-Usûi'l-Hamse*, thk. Abdulkerim Osman, Kahire 1965.

Abdürrezzak, Ebû Bekr Abdürrezzak b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannağ*, thk. Habiburrahman A'zamî, Beyrut, 1970-1972.

Acluni, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l Hafa*, Beyrut, 1988.

Akdemir Salih, *Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın*, İslami Araştırmalar Dergisi, Kadın Özel Sayısı, Ekim, 1991.

Aktaş, Cihan, *Sistem İçinde Kadın*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1991.

Ali El Kari, Ali b. Sultan Muhammed el-Herevî, *Şerhu Fikhi Ekber*, Mısır 1905.

Altıntaş, Ramazan, *Cahiliye toplumunda kadın*, Diyanet İlmi Dergi, Ocak, Şubat, Mart, 2001.

Âmidî, Seyfeddin, *el-Mübin fi şerhi elfazi'l-Hükema vel-Mütekellimin*, Thk: Hasan Mahmud eş-Şafii, Mektebetü Vehbe, Kahire, 1413/1993.

-Ebkârul-Efkâr fi Usulid-Din, thk. Ahmed Muhammed Mehdi, Dâru'l-Kutub ve'l-Veseiki'l-Kavmiyye, Kahire, 1423/2004

Amine, Wedud-Muhsin, *Kur'an ve Kadın*, İz Yayıncılık, İstanbul 2005.

Amuli, Cevadi, *Celal ve Cemal Aynasında Kadın*, trc. Ejder Okumuş, İnsan yayınları, İstanbul, 1996.

Apaydın H. Yunus, “Şahit”, DİA, TDV Yayınları, İstanbul, 2010.

Ardoğan, Recep, *Kelamcılara Göre Nübüvvetinde Erkeklik Şartı*, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı 19, 2012.

- Arsal**, Sadri Maksudi *Türk Tarihi ve Hukuk*, y.y. İstanbul, 1947.
- Ateş**, Ali Osman, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, Beyan yay., Ankara 2006.
- Ateş**, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Yay., İstanbul 1997.
- Aydemir**, Abdullah, *Tefsirde İsrailiyat*, DİB Yayınları, Ankara, tsz.
- Aydın**, Ali Arslan, *İslam'da İman ve esasları*, İstanbul, 1979.
- Aydın**, Mehmet Akif, “*Kadın (İslam'da Kadın)*”, DİA, TDV yay. İstanbul 2001.
- Bağdadî**, Ebu Mansur Abdulkâhir b. Tâhir b. Muhammed b. Abdullah et-Temimi, *Usulu'd-Din*, thk. Ahmed Şemseddin, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1423/2002.
- Bayraklı**, Bayraktar *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2002.
- Berktaş**, Fatmagül, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, Metis Yayınları, İstanbul 1995.
- Beydavî**, Nasiruddin Ebu Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *Envaru't-Tenzîl ve Esraru't- Te'vil*, thk. Muhammed Abdurrahman el-Maraşlı, Daru İhyai't-Türas el-Arabi, Beyrut, 1418.
- Bilik**, Mehmet Şafi, *Kur'an'da Kadın İle İlişkilendirilen Ayetlere Çağdaş Yaklaşımlar*, (basılmamış yüksek lisans tezi) Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2012.
- Bulaç**, Ali, “*Mekasidu's-Şeria Bağlamında Kadının Şahitliği Konusu*”, İslami Araştırmalar Dergisi, Ankara 1997.
- Carullah**, Musa, *Hatun*, Otto Yayınları, Ankara, 1991.
- Cevad**, Ali, *El-Mufassal fi Tarihi'l-Arab Kable'l İslam*, Bağdat,1993.

Curcânî, Seyyid Şerif, *Şerhu'l-Mev'âkif*, Kahire, 1325.

Derveze, Muhammed İzzet, *ed-Dustüru'l-Kur'ani ve's-Sünnetu'n Nebeviyye li Şuûni'l-Hayat*, Matbaatu İsa el-Babî el-Halebi, b.y., 1966.

Dürdane, Caferli, “*Kur'an açısından annenin çocuk üzerine etkisi*”, Sinop Üniversitesi Uluslararası Gençlik ve Ahlak Sempozyumu, Sinop, 2016.

Ebu Davud Süleyman b. Davud et-Tayalisi, *Müsned*, 1. Baskı, Haydarabad-Dekkan,1321.

Ebu Davûd, Süleyman b. el-Eş'âs es-Sicistânî, *Sünen*, Hims 1969-1974.

Ecer, A. Vehbi, *Türk Din Bilgini Mâturîdî*, Ankara, 1978.

el-Ayni, Bedruddin Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed (v. 855/1451), *Umdetü'l-Kari li Şerhi Sahihi'l Buhari*, (el-Müniriyye baskısından ofset), Beyrut, tsz.

el-Beğavi, Ebu Muhammed Huseyn b. İbn Mes'ud, *Mealimu'et-Tenzil Fi Tefsiril Kuran*, Darul Tayyib, Beyrut 1997.

el-Belhi, Ebu'l-Hasan Mukatil b. Süleyman b. Beşir el-Ezdi, *Tefsiri Mukatil b. Süleyman*, Daru'l-İhyayi Turas, Beyrut, 1423.

el-Beyâdi, Kemaleddin, *İşarâtü'l-Meram min İbârâti'l-İmam*, Kahire, 1368/1949.

el-Buhari, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail, *el-Camiu's-Sahih*, İstanbul, 1979.

-Edebül Müfred, Motif Yayınları, Editör, Muhammed Nasıruddin el- Elbani, Çev., Rauf Pehlivan, İstanbul, 2005.

el-Cessâs, Ebu Bekr Ahmed er-Razî, *Ahkamu'l Kur'an*, Dar'ul-Fikr, Beyrut, 1993.

el-Gazali, Ebu Muhammed b. Muhammed, *İhyau Ulûmi'd-Din, Daru İhyai't-Tırası'l-Arabi*, I-IV, Beyrut 1996, Trc., Ahmed Serdaroğlu, Bedir Yayınevi, İstanbul 1973.

el-Îcî, Ebu'l-Fazl Adudüddîn Abdurrahman b. Ahmed b. Abdilgaffar,, *Mevakif fi İlmî'l-Kelam*, Âlemu'l-Kütüb, Beyrut, Tsz.

el-İsfehâni, Râgıp, *el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an*, Mısır 1961.

el-Kuşeyrî, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac, *el-Camiu's-Sahih*, Mısır, 1954.

El-Merginanî, Burhaneddin Ali b. Ebi Bekr, *el-Hidâye*, Daru's-Selam, Kahire 1400/1980.

En-Nesefî, Ebu'l-Berakat Abdullah b. Mahmud b., *Medariku Tenzil ve Hakaiku'et-Te'vil*, Daru'l-Kelimu't Tayyib, Beyrut 1998.

en-Nevevi, Ebu Zekeriyya Yahya b. Şerefüddin (v. 676/1277) , *el-Minhac Fi Şerhi Müslim İbni'l-Haccac*, 2. baskı, Beyrut 1392/1972.

er-Razî, Ebu Bekr Ahmed el-Cessâs, *Ahkamu'l Kur'an*, I-III, Dar'ul-Fikr,1993.

er-Razi, Fahrettin Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer b. el-Hüseyn (v.606/1209), *et-Tefsiru'l-Kebir*, Daru'l-Kütübübi'l-İlmiyye, Beyrut 1411/1990.

Ertürk Mustafa, *Kadının Erkeklerle Namaz Kıldırabileceğine Dair Bir Rivayet ve Referans Değeri"*, Hadis Tetkikleri Dergisi, 2005.

Esed Muhammed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, trc. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul, 1999.

es-Sabuni Nurettin Ahmed b. Mahmud, *el-Bidaye fi Usuli'd-Din*, nşr. Bekir Topaloğlu, Ankara, 1995.

es-San'ani, Ebu Bekr Abdürrezzak b. Hemmam Abdürrezzak, *el-Musannef*, thk. Habiburrahman A'zami), Beyrut, 1403/1983.

es-Serahsi, Şemsüleimme, *El-Usul*, nşr. Ebü'l-Vefa el-Efganl, İstanbul, 1984.

Es-Suyûti, Ebü'l-Fadl Celâleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr, *Tarihu'l-Hulefa*, thk, Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Mısır, 1371/1952.

et-Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmi'ul-Beyân 'an Te'vil Âyi'l-Kur'ân*, Daru Alemlî Kutub, Riyad 2003.

et-Tirmizi Ebu İsa Muhammed , *Sünen*, Kahire, 1937.

ez-Zebîdî Ahmed b. Abdillatif, *Sahih-l Buhari Muhtasari Tecrid-i Sarih Tercümesi*, çev. Ahmet Naim, Semih Ofset Matbaacılık, Ankara.

ez-Zencânî, Şehâbeddin, *Tahrîcü'l-fürû' 'ale'l-usûl*, nşr. M. Edib Sâlih, Beyrut 1402/1982.

Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, trc. Alparslan Açıkgenç, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2005.

Firûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'küb b. Muhammed *Tenvîru'l-Mikbâs min Tefsiri İbn Abbas*, Beyrut, 1992.

Gazali, Ebu Muhammed b. Muhammed, *İhyau Ulûmi'd-Din*, Daru İhyai't-Tırasi'l-Arabi, I-IV, Beyrut 1996, Trc. Ahmed Serdaroğlu, Bedir Yayınları, İstanbul, 1973.

Gölcük – Toprak, Şerafettin, Süleyman, *Kelam, Tarih, Ekoller, Problemler*, Tekin Kitabevi, Konya 2010.

Günay, Tümer, *Hıristiyanlık'ta ve İslam'da Hz. Meryem*, TDV. Yayınları, Ankara 1996.

Gürkan Salime Leyla, *Yahudilik*, İsam yayınları, İstanbul, 2008.

Hamidullah, Muhammed, *İslam Hukukunun Kaynakları Açısından Kitabı-ı Mukaddes*, çev. İbrahim Canan, Atatürk Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi Dergisi, Sevinç Matbaası. Ankara 1979.

-İslam Peygamberi, İrfan Yayınevi, İstanbul 1980

Harman, Ömer Faruk, “*Kadın (İslam Öncesi Dinlerde ve Toplumlarda Kadın)*”, DİA, TDV yayınları, İstanbul, 2001.

Harputi, Abdullatif, *Tenkühu'l-Kelam fi Akaidi Ehli'l-İslam*, Dersaadet, İstanbul, 1330.

Hatipoğlu, M. Nihat, “*İslam'da Aile ve Annelik*”, Diyanet Dergisi, Ankara, 1991.

Huda, Lutfi, “*Manners and Customs of Fourteenth Century Cairene Women*”, Women in Middle Eastern History, Shifting Boundaries in Sex and Gender (ed. N. R. Keddie - B. Baron), New Haven 1991.

Hûlî, Behiyel, *Ailede ve Toplumda Kadın*, çev. Abdullah İşler, Eyüp Sanayi Elif Matbaacılık, Ankara 1972.

Işık, Kemal, *Mâturîdî'nin Kelam Sisteminde İman Allah ve Peygamberlik Anlayışı*, Fütüvvet Yayınları, Ankara, 1980.

İbn Abdilber, Ebu Ömer Yusuf b. Abdilllah el Kurtubi, *el-İstiab fi Ma'rifeti'l-Ashab*, Kahire, 1960.

İbn Atiye, Ebu Muhammed Abdulhak b. Ğalib b. Abdurrahman b. Temam, *el-Muharriru'l-Veciz fi Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz*, thk. Abdusselam Abdu's-Şafi Muhammed, Daru'l-Kutubi'l-İmiyye, Beyrut, 1422.

İbn Füreke, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Fûrek el-İsfahânî en-Nîsâbü'rî, *Mücerredü mâkâlâtî's-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*, (nşr. Daniel Gimaret), Dâru'l-meşrik, Beyrut 1987.

İbn Hacer, Şihabüddin Ahmed b. Ali el- Askalanî, *el-İsabe Fi Temyizi s-Sahabe*, Beyrut, 1853.

-Fethu'l Bari, I-XVIII, (Tahkik: Abdülaziz b. Abdilllah b. Baz), Daru'l-Fikr, Beyrut, 1414/1993.

İbn Hanbel, Ebu Abdilllah Ahmed b. Muhammed, *Müsned*, İstanbul, 1982.

İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zâhirî el-Endelüsî, *el-Muhalla*, Matbaatu'n-Nehda, Mısır 1347.

-*el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehvâ' ve'n-nihal*, nşr. Muhammed İbrahim Nasr-Abdurrahman Umeyra, I-V, Beyrut: Dâru'l-cîl 1998

-*İlmü'l-keîâm alâ mezhebi Ehli's-sünne ve'l-cemâa*, nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ, el-Mektebü's-Sekâfî, Kahire, 1989.

-*Kitâbü'd-dürre fimâ yecibü i'tikâdühû*, nşr. Ahmed b. Nâsır b. Muhammed el-Hamed-Saîd b. Abdurrahman b. Musa el-Kazakî), Mektebetü'ttûrâs, Mekke, 1988.

İbn Hümam, Kemalüddin Muhammed b. Abdilvahid , *Şerhu Fethu'I-Kadir*, Matbaatu'I-Meymeniyye, Mısır 1306.

İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer, *Tefsiri'l-Kur'ani'l-el Azim*, Darul Kutubul İlmiyye, Beyrut, 1419.

İbn Kudame, Muvafakuddin Ebü Muhammed Abdullah b. Ahmed, *el- Muğni*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et Türki Abdulfettah Muhammed el-Huluv, S. Arabistan 1999.

İbn Mâce, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazveni, *Sünen*, Kahire 1952.

İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisanü'l-Arab*, I-XV, Daru Sadır, Beyrut 1410-1411/1990-1994.

İbn Sa'd, Ebu Abdillâh Muhammed, *et-Tabakatü'l Kübra*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1968.

İbnü'li-Cevzi, Cemalüddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman el-Bağdadi, *el-Mevdu'at*, Thk. Abdurrahman Osman, 1403.

İlhan Mehmet, *Hatmu'n-Nübüvve Açısından Nebi- Resul Farkına Bir Bakış*, Ekev Akademi Dergisi, 2010.

İzmirli, İsmail Hakkı, *Yeni İlmi Kelam*, nşr. Sabri Hizmetli, Ankara, 1981.

Karaman, Hayreddin, *İslâm 'da Kadın ve Aile*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1993.

Karaman, Hayrettin vdğr, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB Yayınları,

Ankara, 2006.

Karamanlı, Durmuş Ali, *Tarihsellik ve Evrensellik Bağlamında Kur'ân Hitabının Tabiatı*, Basılmamış Doktora Tezi, AÜSBE Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı Tefsir Bölümü, , Ankara, 2008.

Karşlı, İbrahim H., *Kur'an Yorumlarında Kadın*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2003.

Kurtubî Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Cami'li Âhkâmi'l-Kur'an*, thk. M. İbrahim el-Hafnâvi, Daru'l-Hadis, Kahire, 1414/1994.

Kutlu, Sönmez, *İmam Mâturîdî ve Mâturîdîlik*, Ankara, 2003.

Kutup, Seyyid, *fi Zilâl-il Kur'ân*, trc. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa, Araştırma Yayınları, İstanbul, 1992.

Küçükaşçı Mustafa Sabri, " İmam", DİA, 2000.

Mahmutoğlu, Yakup, "Namazlarda Kadının İmameî", İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, 2008.

Maturidi, Ebu Mansur Muhammed, *Te'vilatü'l-Kur'an*, nşr. Hatice Boynukalın, Bekir Topaloğlu, İstanbul 2006.

-*Kitabü't-Tevhid*, trc. Bekir Topaloğlu, İsam yay., Ankara, 2003.

Maverdi, Ali b. Muhammed b. Habib, *el-Ahkamu's-Sultaniyye ve'l-Vilayati'd-Diniyye*, Matbaatu, Mustafa el-Babi el-Halebi, Mısır, 1966.

-*el-Hayfu'l-Kebir*, thk. Ali Muhammed Muavvaz, Adil Ahmed Abdulmevcüd, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz.

Mazeri, Ebu Abdullah Muhammed b. Ali b. Ömer et-Temimi, *Şerhu't-Telkin*, thk. Muhammed el- Muhtares-Selamî), Daru'l-Garbi'l-İslami, Beyrut, 1997.

Mevdudi, Ebu'l A'la, *Tefhimu'l Kur'an*, trc. Muhammedhan Kayam, Yusuf Karaca, Naife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş, İnsan Yayınları,

İstanbul, 1986.

Musahanov, Yuldus, *Oşi ve Emali Kasidesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara, 2001.

Mustafiz Muhammed er -Rahman, *İmam Mâtürîdî'nin Te'vilâtu Ehli's - Sünne'sine Önsöz*, Bağdat, 1983.

Nesefi, Ebû'l Muin Meymun Muhammed, *Bahru'l-Kelam fî Akaidi Ehli'l-İslam*, Konya, 1911.

Nesefi, Ebu'l-Berekat Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, *el-Umde fî'l-Akaid*, Thk. Temel Yeşilyurt, Malatya, 2008.

-Medâriku't-Tenzîl ve Hakaiku't-Te'vil, (thk. Yusuf Ali Bedyevi), Daru'l-Kelimi't-Tayyib, Beyrut, 1998.

Özarlan, Selim *Mâtürîdî Kelâmcısı İbn Hümâm'ın Kelâmî Görüşleri*, Ankara, 2003

Özdeş, Talat, *Kur'an ve Cinsiyet Ayrımcılığı*, Fecr Yayınları, Ankara, 2005.

Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an'daki İslam*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul, 1993.

Pezdevi, Ebu Yusr Muhammed, *Usulu'd-Din*, çev., Şerafettin Gölcük, İstanbul, 1988.

Râğîb el-İsfahânî, Ömer b. Abdurrahman es-Sârisi, *el-Müfredat fî Garibi'l-Kur'an*, Mısır, 1961.

Razi, Fahreddin, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Hüseyin,, *Kitabu'l-Muhassal* (Kelam'a Giriş), çev. Hüseyin Atay, Ankara, 1978.

Reşid Rıza, Muhammed, *el-Vahyü'l-Muhammed'i*, Matbaatu Menar, Mısır, 1935.

-Tefsiru'l-Kur'ân'ıl-Hâkim eş-Şehir bi Tefsir'il-Menâr, Daru'l-Mearif, Beyrut, tsz.

Savaş, Rıza, “*Asr-ı Saadet’te Kadın ve Aile Hayatı*”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet’te İslam*, Ed. Vecdi Akyüz, Beyan Yayınları, İstanbul 1994.

- “*Tarihi Seyri İçinde Kadının Sosyal ve Siyasi Konumu*”, “İslâm’ın Işığında Kadın”, TDV Kadın Kolları Konferans ve Paneller: 1996-97, TDV Yayınları Matbaacılık, Ankara, 1998.

-*Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, Ravza Yayınları, İstanbul, 1992

-*Raşid Halifeler Devrinde Kadın*, Ravza Yayınları, İstanbul, 1992.

Seyfuddin, Ebu’l-Hasen Ali b. Muhammed b. Sâlim, *Ebkâru’l-Efkâr fi Usûli’-d-Din*, thk. Ahmed Ferid el-Mezidi, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1424/200.

Sharma, Ashutosh. *Women in World Religions*, New York, 1987.

Suyuti, Celalüddin, Abdurrahman b. Ebu Bekr, *el-Lealiu’l-i Masnû’a fi’l-Ehadisi’l-Mevzû’a*, (Thk: Salah b. Muhammed), Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1417

-*Tarihu’l-Hulefa*, (Thk: Muhammed Muhyiddin Abdülhamid), Mısır 1371/1952

Şeyh Müfid, *Evailu’l-Makalat fi Mezâhibi’l-Muhtarat*, thk. Şeyh Fazullah ez-Zencani, Tebriz, 1944.

Şeyhzâde, Abdurrahim b. Ali el-Mueyyed, *Nazmu’l-Ferâid*, Fazilet Neşriyat, İstanbul, 1288.

Şimşek, M. Sait, *Yaratılış Olayı*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1998.

Taftazânî, Mesud b. Ömer, *Şerhu’l-Akaid*, Trc. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013.

Tan, Zeki, *Kur’an’ı Kerim’de Müşrik Dindarlığı*, ARK Kitapları, İstanbul, 2016.

Topaloğlu, Bekir, *İslam’da Kadın*, Yağmur Yayınları, İstanbul, 1992.

Tuksal, Hidayet Şefkatli, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, Kitabiyat, Ankara, 2000.

Uludağ, Süleyman, “*Nefis*”, DİA, TDV Yay., İstanbul 2006

Uşi, Ferganalı Ali b. Osman, *el-Elmalı*, İstanbul, tsz.

Üçok Bahriye, *İslamdan Dönerler ve Yalancı Peygamberler*, Ankara Üniversitesi Basım Evi, Ankara 1967.

Yaşaroğlu, M. Kâmil,” Koca”, DİA, 2002.

Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, 1971, Sadeleştirme, İsmail Karaçam vdğr, İstanbul, 1992.

Zuhayli, Vehbe, *el-Fıkhul-İslami ve Edilletuh*, Dimaşk, 1418/1997.